Diplomoppgave i arkitektur

Helge Vegard Prestrud

NTNU 2018

DEN KOBLEDE BYEN

URBAN HANDLINGSPLAN FOR HAMAR

INNHOLD

Sammendrag 7

Forord 9

Innledning 11

Oppgaven i faglig kontekst 13

Teoretisk bakgrunn 15

Teoretisk bakgrunn: Kompleksitet og heterogenitet

Metodikk 23

Situasjon: Hamar 25

Hamar i regionen 27

Lokal situasjon 29

Samtidskontekst og byutviklingsspørsmål 31

Tidligere arbeid: Hamar byromsplan 35

Hamar-modellen: Utviklingsaksene 37

Empiriske studier 41

Fokusområde for utforskning: Stadionbyen 43

Stadionbyen: Aktører og prosjekter 45

Stadionbyen: Utforskning av potensialitet 47

Stadionbyen: Intervjuer av aktører 51

Stadionbyen: Overlappinger og isolasjon 69

Hamar-modellen: Intelligent utvikling 75

Integrerte og isolerte handlinger 77

Kollektivt og individuelt handlingsrom 79

Utviklingsstrategi 83

Integrerte handlinger i byutviklingsprosjekter 85

Overordnet utviklingsstrategi: Overlappende prosesser og byrom 87

Praktisk studie: Bylab 89

Eksperimentering med interaksjon i bylab 91

Intelligente handlinger: Kanaler mellom kollektivt og individuelle handlingsrom 101

Urban handlingsplan: Østre torg 107

Intelligente handlinger i byutviklingsprosjekter: Østre torg 109

Sammenligning: DreamHamar-prosjektet 123

Kompleksitet og heterogenitet som byutviklingsverktøy: Teori og praksis 127

Konklusjoner og videre spørsmål 131

Litteraturliste 135

SAMMENDRAG

Denne diplomoppgaven i arkitektur er en teoretisk studie av byutviklingsprosesser i Hamar. Oppgaven undersøker temaene kompleksitet og heterogenitet i urbane sammenhenger, og hvordan forståelsen av disse temaene kan brukes som verktøy for byutvikling.

Oppgaven tar utgangspunkt i et teoretisk grunnlag gjennom tekster av Christopher Alexander, James Corner og Catharina Dyrssen. Tekstene tar for seg urban kompleksitet, potensialitet, og interaksjon og spontanitet i overlappinger mellom komplekse systemer. I tillegg drøftes arkitektonisk tenking som metode for å håndtere heterogene og sammensatte problemstillinger gjennom ikke-lineære arbeidsmetoder. Teorigrunnlaget brukes for å drøfte empiriske studier og for å etablere konsepter for utviklingsstrategier og handling i byutviklingsprosjekter på Hamar.

De empiriske studiene tar utgangspunkt i en fordypning i aksen gjennom Stadionbyen og Vangsvegen, og baserer seg på kartleggingsarbeid og intervjuer av relevante aktører. Det videre arbeidet drøfter aktørenes roller i byutviklingen med utgangspunkt i teorigrunnlaget.

Eksisterende arbeid med byutviklingsstrategier fra Gehl architects blir brukt for å drøfte ambisjoner og en tettere sammenkoblet by og intelligent utvikling. Dette sees i sammenheng med definisjoner for intelligens, og får for oppgavens hensikt en foreslått definisjon. Kombinasjoner av potensiale for interaksjon, integrasjon i komplekse nettverk og konkret handlekraft sees her på som grunnlaget for intelligent utvikling. Dette oversettes til urbane handlinger som muliggjør et størst mulig mangfold i fremtidig handlingsrom.

Oppgaven drøfter de empiriske studiene kontinuerlig med denne konseptualiseringen, og vurderer aktørenes forutsetninger for å møte ambisjonene om en koblet by og intelligent utvikling. Graden av integrasjon og begrensninger ovenfor byen sees i sammenheng med kollektive og individuelle handlingsrom. Forskjelligeheten i forutsetningene vurderes å være uunngåelig for å både muliggjøre intelligens i prosesser og konkret handlekraft. Symbiosen mellom disse heterogene kreftene i byen undersøkes gjennom konkrete kanaler mellom det kollektive og de individuelle handlingsrommene.

En av kanalene som utforskes er Hamar kommunes nyoppstartede bylab. Bylab blir gjennom et praktisk studie undersøkt som en overskridende plattform for byutvikling, hvor potensiale for integrasjon, interaksjon og handlekraft kan overlappe hverandre.

Vurderingene fra både intervjuene og førstehåndskunnskapen med interakjon med aktørene brukes videre for å etablere et konsept for intelligent handling i byutvikling. Dette gjøres ved å ta utgangspunkt i et konkret byutviklingsprosjekt på Østre torg. Aktørenes forutsetninger for integrasjon og handlekraft og de fysiske kanalenes forutsetninger for interaksjon mellom disse brukes for å skissere en handlingsplan for prosjektet. Her blir det drøftet hvordan den potensielle intelligensen i en aktørsammensetning kan virkeliggjøres gjennom fysiske, urbane handlinger.

Oppgaven konkluderer med en vurdering av de forskjellige måtene kompleksitet og heterogenitet kan fungere som verktøy for byutvikling. Kompleksitet og integrasjon i komplekse nettverk er vitalt i diskusjonen om intelligens i urbane miljøer. Dette kan brukes som verktøy i byutvikling gjennom å sammenkoble urbane elementer for tilrettelegge for høy potensialitet for spontanitet. Heterogenitet vurderes som som verktøy ved at forskjellighet bidrar til å opprettholde og skape spenninger i dynamikken mellom byens innhold og aktører. Slik kan man bidra til å skape urbane miljøer som fungerer som generatorer for endring, dynamisk tilpasning og intelligent handling.

FORORD

Denne oppgaven er det avsluttende arbeidet i et femårig studieløp ved arkitektutdanningen på NTNU. Oppgaven er et resultat av en voksende interesse for urbanisme og byutvikling som har utviklet seg gjennom en rekke kurs gjennom studiet. Interessen for den urbane skalaen har ledet meg fra arbeid med byforming, til eksperimentering i full skala med kunsteriske metoder, til dypdykk i temaer som kompleksitet, og teoretiske studier.

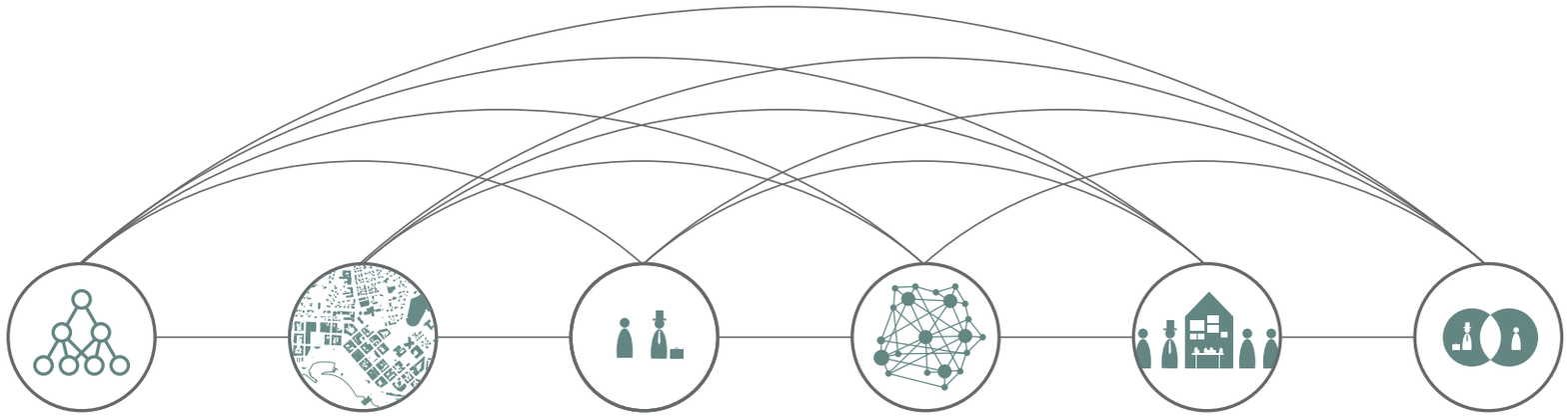
Gjennom arbeidet har jeg til stadighet blitt dratt av fascinasjonen for det sammensatte og komplekse. Dette har gjort arbeidet stadig mer utfordrende, men stadig mer spennende. Denne oppgaven har vært vanskelig, og sammensattheten i de valgte temaene har til tider vært på grensen til avskrekkende. Samtidig har disse utfordringene ledet til et veldig høyt læringsutbytte, både faglig og personlig.

Gjennom oppgaven har jeg kommet i kontakt med mange mennesker, og i trofasthet med teorigrunnlaget er det i disse diskusjonene og møtene oppgaven har blitt til.

Jeg ønsker derfor å takke veilederne for oppgaven, Ole Möystad og Kerstin Höger, i tillegg til Jørgen Hallås Skatland for sitt engasjement. Takk også til Hamar kommune for all behjelpelighet og tiltro, med en spesiell takk til Guro Vestvik, Kari Nilssen, Mohamed Jbara og resten av arealplanavdelingen. Takk til Tron Sanderud og Utstillingsplassen Eiendom, Ketil Norheim og CC Eiendom, og ordfører Einar Busterud som alle stilte opp for intervjuer. Takk til Julie Grindborg for godt samarbeid, konsulentene i Emergence Projects og Natural State for gode råd, CRUX Gjenbruk, NLM Gjenbruk og Hamar kommunes møbellager for utlån av møbler til bylab, 9. klasse ved Børstad ungdomsskole, og alle som var innom bylab for høyt engasjement og interessante samtaler. En siste takk til mine medstudenter for all støtte og hjelp.

Trondheim, 6. mai 2018.

Helge Vegard Prestrud

Teoretisk problemstilling

Situasjon: Hamar

Empiriske studier: Stadionbyen

Utviklingsstrategi

Praktisk studie: BYLAB

Urban handlingsplan: Østre torg

INNLEDNING

Med nye globale utfordringer og utviklingstrender dukker det stadig opp nye utviklingsspørsmål i den lokale skalaen. Det var i utgangspunkt med dette spennet i skala oppgaven la ut for å finne ut hvordan byene kan gå det neste århundret og dets utfordringer i møte. Utgangspunktet var også en kritikk av generelle svar på byutviklingsspøsmål i lokale tilfeller, som for eksempel gjennom standardiserte økobyer og -landsbyer som et svar på klimautfordringene.

Derfor har jeg med denne oppgaven ønsket å utforske hvordan de spesifikke forutsetningene i den enkelte by kan brukes som verktøy for videre utvikling i møte med nye utfordringer. I en slik sammenheng blir byens eksisterende ressurssystemer, aktører, utviklingsprosesser og byutviklingsutfordringer sentrale i spørsmålet om hvordan den skal utvikles videre. Innen denne tematikken blir byens heterogene natur av spesiell interesse. Byen er et fenomen som er en direkte følge av sammensatthet og en viss kompleksitet i sosiale relasjoner og funksjoner. Spørsmålet som markerer starten på denne prosessen blir dermed: Hvordan kan en bys heterogenitet og kompleksitet være verktøy for byutvikling?

Oppgaven vil ta utgangspunkt i eksisterende litteratur om kompleksitet i byer, og med dette etablere et utgangpunkt for det videre arbeidet. Blant denne litteraturen står Christopher Alexanders tekster om kompleksitet og potensialitet i utformingen av byer, og hans både pratiske og mer strukturelle anvendelser av disse tankene sentralt. Som en utvidelse av forståelsen for strukturen i systemene som utgjør byen, vil teorier om dynamisk kompleksitet i prosessene som former byen inkluderes gjennom tekster av James Corner og praksisen rundt landskapsurbanisme. Som en refleksjon rundt arkitekturfeltets rolle i arbeid med sammensatte problemstillinger vil Catharina Dyrssens tekst om heterogenitet brukes som utgangspunkt.

Etter å ha etablert et teoretisk grunnlag for oppgaven, sammenligner jeg dette grunnlaget med eksisterende praksis i byutviklingsprosesser med utgangspunkt i utviklingsspørsmål i Hamar. Sammenligningen mellom dette teorigrunnlaget og mine egne oppdagelser og arbeider leder til slutt til noen konklusjoner og refleksjoner som søker å besvare spørsmålet om hvordan Hamars egne, sammensatte, forutsetninger kan brukes som verktøy for god byutvikling, og å skape et levende, interessant og demokratisk bymiljø.

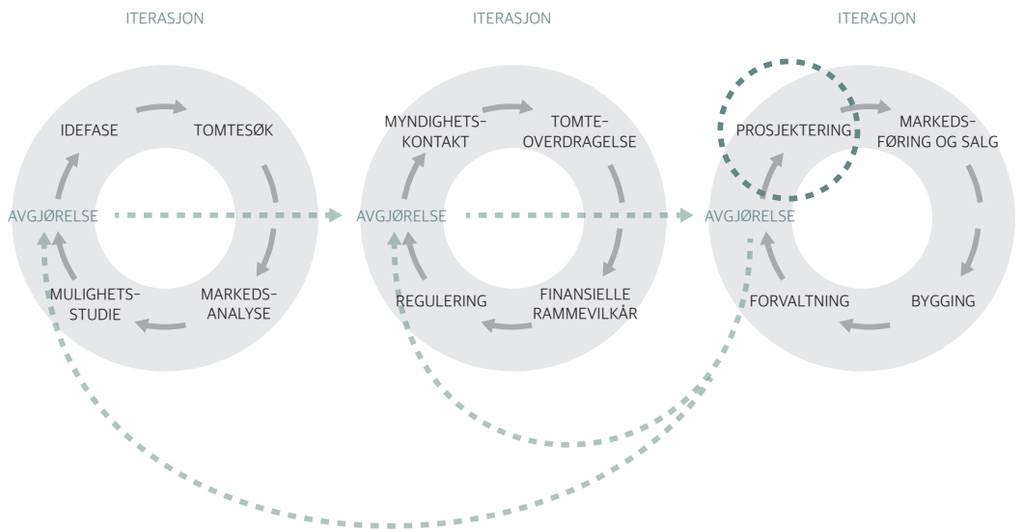
Arbeidet består av utforskning av nye modeller for planlegging og byutvikling i Hamar basert på empiriske undersøkelser og praktiske eksperimenter. I sammenheng med dette undersøker også oppgaven implikasjonene og potensialiteten i utviklingsmodellene og deres forhold til fysiske og prosessuelle utfordringer og konkrete byutviklingsgrep.

Den valgte metoden for oppgaven er en åpen og undersøkende prosess med utgangspunkt i utforskning av temaet kompleksitet og heterogenitet i byer. Problemstillingen er derfor ikke statisk, men heller i utvikling gjennom oppgavens prosess. Slik vil både det teoretiske grunnlaget, de empiriske undersøkelsene og prosjektet som en helhet være ikke-lineært av natur, og bygges opp i takt med oppdagelsene som gjøres underveis. Oppgavens tema vil nyanseres, spisses og endres, og gjennom forskjellige deler av den undersøkende prosessen vil refleksjoner rundt spørsmålene som dukker bli en vel så viktig del som oppgavens utgangspunkt. Oppgaven vil derfor også ta for seg kritiske blikk på hvilke prosesser som i realiteten former byen, og planleggingsprosessenes posisjon i samfunnsutviklingen.

Til slutt vil resultatene av prosjektdelen vurderes, og brukes for å trekke konklusjoner med utgangspunkt i teorigrunnlaget. Refleksjonene underveis og etter oppgavens utforskende del blir viktige både for å konkludere med hva oppgaven har oppnådd, for å kunne stille nye kritiske spørsmål, og å vurdere oppgavens praktiske anvendelse.

Produktet av arbeidet og den valgte metodikken kan sees som en teoretisk drøftningsoppgave. Drøftningene peker på fysiske og praktiske løsninger i bymessig skala i form av utviklingsstrategier og strategier for handling i byutvikling. Likevel er det mer hensiktsmessig å vurdere dette som en del av den teoretiske drøftningen, og ikke som prosjekterende arbeid.

Selv om oppgavens utvikling har vært ikke-lineær gjennom at arbeidet kontinuerlig sees i lys av oppgavens øvrige deler, må oppgaven nødvendigvis her presenteres med en gitt rekkefølge. Det er likevel forbindelsene på tvers av oppgavens ulike deler som utgjør selve drøftningene i oppgaven. Innholdet kunne vært presentert i en annen rekkefølge, men er her kommunisert med utgangspunkt i teorigrunnlaget, og i rekkefølgen oppgaven har utviklet seg. Oppgaven forholder seg til forståelsen fra teorigrunnlaget om kunnskap som et kuntinuerlig utviklende nettverk. Dermed må drøftningene sees i forbindelse med kunnskapen den knytter seg til i oppgavens øvrige sammensetning.

Sekvensmodellen for eiendomsutvikling, etter Christian Aamodt (Center for Real Estate and Facilities Management, NTNU), og Kristine Flusund Kolstad (UMB). Ren arkitekturprosjektering utgjør bare en liten del av prosessene som former byen, noe som gjør det interessant å undersøke byutvikling i et bredere perspektiv.

OPPGAVEN I FAGLIG KONTEKST

Arkitekturfaget er en sammensatt disiplin. I utformingen av omgivelsene vi skal leve i, inngår selvfølgelig mange flere aspekter enn form. I spennet fra interiørdetaljer til planlegging av byer finnes krysninger mellom mange disipliner, fra samfunnsforskning, sosial vitenskap og ingeniørkunst til forvaltning og politikk.

I byutviklingsspørsmål er konteksten så bred at virkningsområdet også blir veldig omfangsrikt. Når et felleskapsprosjekt som en by er studieobjektet, er det en selvfølge at prosessen er kompleks. Samtidig er ringvikningene for denne typen sammensatte prosesser stor, nettopp fordi det angår mange. Dette er en del av grunnen til at denne oppgaven tar for seg et bredt perspektiv, som også overlapper med andre fagfelt som eiendomsutvikling, geografi og samfunnsforskning, så vel som politiske temaer.

Det kan virke farefullt å begi seg ut på en oppgave med et så stort potensielt omfang. Likevel mener jeg det i realiteten ikke finnes noen vei rundt. Ved å begrense rammene for en oppgave i begynnelsen har man ikke like gode forutsetninger for å oppdage spennende perspektiver underveis, og har også større sjanser for å ende opp med forutinntatte svar. Selv om en oppgave med et vidt omfang har dårligere forutsetninger for å utarbeide spesiell og dyptgående kunnskap, mener jeg at muligheten for å følge opp de mest interessante oppdagelsene underveis er vel så viktige for kunnskapsproduksjonen og for utviklingen av min egen kompetanse. Med en slik oppgave ønsker jeg å både utvide min egen kompetanse, så vel som utforske nye aspekter ved fagfeltet.En slik tilnærming er ambisiøs, men det er i min erfaring også når man får muligheten til å være nysgjerrig og å følge interessen underveis at arbeidet blir meningsfylt.

Som presentert gjennom Dyrssens tekst lenger ned, er arkitekten godt utstyrt til å arbeide med sammensatte problemstillinger. Jeg mener derfor det er uendelig interessant og viktig å bruke verktøyene våre og bredden i fagfeltet vårt til å også bidra i et samfunn som står ovenfor stadig mer sammensatte problemstillinger.

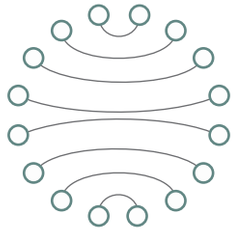
Som en videreføring av dette vil jeg også dermed stille spørsmål til arkitektens stadig mer innsnevrede rolle i utviklingen av omgivelsene våre. Jeg mener som Dyrssen at arkitektene har mye å bidra med utover ren formgiving, og at samfunnet krever en bredere sammensetning av flere fagfelt i alle utviklingens ledd. Potensialitet i heterogene sammensetninger er også et tema for oppgaven.

Jeg ønsker å benytte spillerommet denne oppgaven gir til å både utforske bredden i faget, og å arbeide med byen i det sammensatte perspektivet jeg mener den krever.

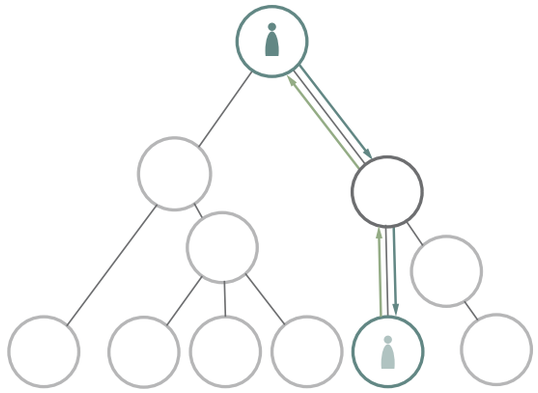
TEORETISK BAKGRUNN

Som et utgangspunkt for eget praktisk arbeid med byutviklingsspørsmål i den valgte situasjonen i Hamar, går oppgaven ut i fra teorier om kompleksitet og forståelse av sammensatthet i urbane miljøer. Forståelsen i disse tekstene vil bli brukt som grunnlag for å utforske hvordan dette kan brukes som et verktøy i byutviklingen.

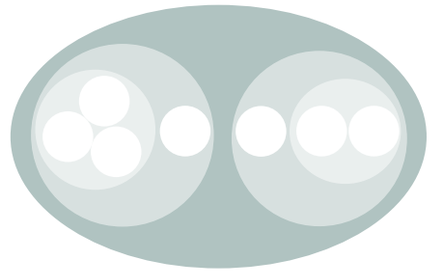
I tillegg til tekstene som gås gjennom her, vil oppgaven i løpet av prosessen også ta i bruk teori og kunnskapsressurser som har gjør seg relevante underveis.

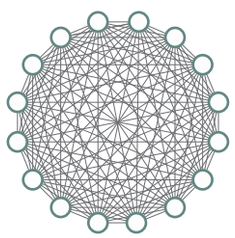
Punkter med forbindelser til bare ett annet punkt.

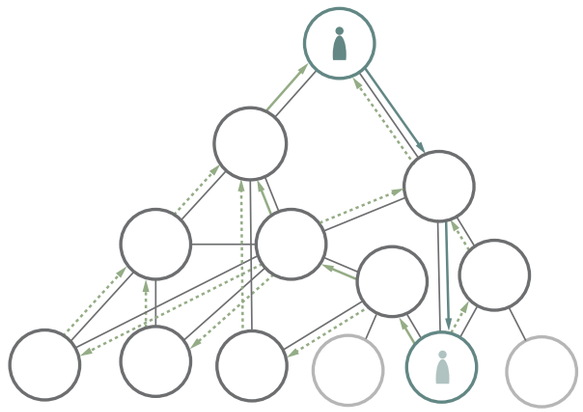
Trestruktur som ikke muliggjør interaksjon og spontanitet

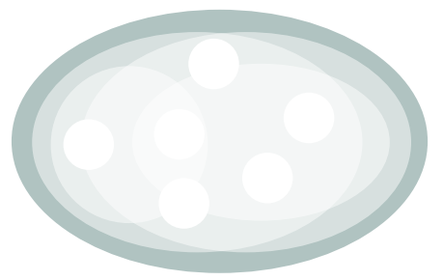
Visualisering av trestruktur.

Punkter med forbindelser til alle andre punkter.

”Semi-lattice”-struktur som muliggjør langt flere interaksjoner fordi strukturene overlapper hverandre.

Visualisering av ”semi-lattice”-struktur.

TEORETISK BAKGRUNN: KOMPLEKSITET OG HETEROGENITET

Det er blitt gjort mye forskjellig arbeid på dette området, hvorav noe også befinner seg innenfor andre fagfelt som forskning på intelligens, kognisjonsvitenskap, programmering og design. Tekstene som vil gjennomgås er Christopher Alexanders "A city is not a tree", James Corners "Terra Fluxus" og Catharina Dyrssens "Navigating Heterogeneity: Architectural Thinking and Art-based Research".

Kompleksitet og byen

En arkitekt som har gjort seg synlig innenfor teorier om urban kompleksitet er Christopher Alexander, som har skrevet om bygde omgivelser og byer i sammenheng med teorier om struktur og systemdesign. Mange av teoriene har fått bruksområder også utenfor arkitekturen, som forståelsen for anvendelsen av mønsterlogikk i alt fra programvareutvikling til designproblemer.

Alexanders teorier om interaktivitet i systemer av forskjellig sammensetninger kan brukes både i eksempler fra fysisk utforming av bymiljøer til logikken bak problemløsning og hvilke kvaliteter i slike systemer som stimulerer til livskvalitet. Selv om tankegangen kan oversettes på mange måter, vil oppgaven ta utgangspunkt i essayet "A city is not a tree" fra 1965 [1].

Essayet beskriver den grunnleggende forskjelligheten i et system som har logikken til et tre med en stamme og grener som igjen forgrener seg, og et system der flere slike trestrukturer overlapper hverandre og former det som kalles en "semilattice", eller et nettverk. For å eksemplifisere den abstrakte tankegangen beskrives et gatehjørne med et apotek, et avisstativ og et trafikklys. Mens folk venter på grønt lys for å krysse veien, studerer de kanskje overskriftene på dagens aviser, eller bestemmer seg for å kjøpe en. Dette blir et interaktivt system fordi de ulike delene av systemene påvirker hverandre og kan lede til mange forskjellige kombinasjoner av utfall. Selv om avisstativet, trafikklyset og fortauet er statiske, jobber de sammen når flyten av mennesker, penger, elektriske impulser og trafikk gjennomtrenger dem. Alexander kaller et slikt fast system for en bymessig enhet. Enheten skaper sin sammenheng både av kreftene som holder elementene i enheten sammen og fra den dynamiske sammenhengen til det større, levende, systemet som enheten er en del av.

Det som gjør dette systemet interaktivt er overlappingen mellom systemene som utgjør den, nemlig både statiske elementer og flyten av ikke-statiske elementer. Når Alexander forklarer forskjellen på et slikt system, et interaktivt nettverk, og en trestruktur, eksemplifiseres det med at en trestruktur bestående av 20 elementer kan maksimalt danne 19 subsystemer. Et overlappende nettverk med like mange elementer kan til sammenligning danne over en million potensielle subsystemer. Dette illustrerer potensialet for spontan interasjon i et sammensatt nettverk som uendelig mye større enn i en trestruktur som segregerer de ulike subsystemene fra hverandre.

De fysiske eksemplene er mange, og hovedskillet Alexander gjør er mellom "naturlige" byer som har vokst gradvis gjennom historien, og "kunstige" byer som har blitt planlagt og bygget i et gitt tidsintervall. Den fundamentale forskjellen ligger i hvordan "naturlige" byer, som europeiske middelalderbyer, har vokst i samsvar med menneskets naturlige behov for omgivelser som stimulerer til spontan interaktivitet, som i eksempelet med avisstativet ved trafikklyset, mens dette behovet for sammensatthet ikke har latt seg oversette i de "kunstige". De "kunstige" byene, som britiske New Towns eller funksjonalistiske byplaner som Chandigarh eller Brasilia, overser dette potensialet gjennom systemer som ikke er i kontakt med hverandre, de er segregerte. Eksempelvis finnes det gjerne bare en måte å komme seg fra hjemmet til arbeidsplassen, og denne veien inviterer ikke til kontakt med andre elementer. Dette blir ekstra tydelig der det planlegges for bilbruk, og det ikke finnes andre forbindelser enn motorveier. Disse systemene er ikke interaktive fordi de krever en intensjon fra brukeren, og ønsker man å kjøpe en avis er man nødt til å planlegge dette utenfor systemets rekkevidde.

Forholdet mellom spontan interaktivitet og en subjektiv intensjon er interessant også i flere perspektiver, som i teorien om mønsterlogikk, der man for eksempel ikke nødvendigvis trenger en intensjon for å kunne løse et designproblem. Kreftene som definerer konteksten av problemet eller utfordringen eksisterer ikke isolert, men i kontekst av problemet som skal løses. Dermed kan man finne brukbare løsninger ved å oppsøke de ukjente faktorene ved kreftene eller problemet, selv om mengden potensielle løsninger er stort.

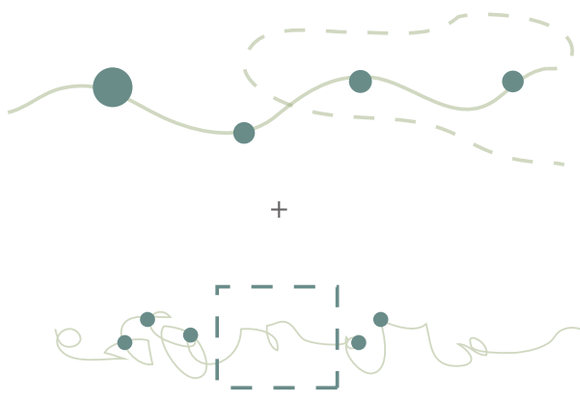
Disse teoriene om potensialet for spontan interaktivitet innad i systemer av en viss kompleksitet kan fungere både som retningslinjer for intelligens i utformingen av fysiske løsninger som byrom og -planer, og for prosessene som ligger til grunn for planleggingen. Nøkkelordet er potensialitet, altså rommet systemets intelligens har å utspille seg på. Dette er relevant ikke bare i byutviklingsspørsmål, men også, som det har vist seg, i alle sammenhenger der spontan intelligens er gunstig, som i programmering, design, eller i sosiale spørsmål.

For oppgavens del er det i tillegg til byutviklingstemaet relevant i forhold til prosessen om å utforske den valgte problemstillingen. Potensialet for interaksjon innad i temaet kan utnyttes ved å stille seg utforskende, og slik åpne for nye perspektiver og interessante holdepunkter underveis.

Byen som et mangfoldig økosystem

Et nytt perspektiv på byutvikling som har dukket opp i løpet av 2000-tallet er å bruke landskapsarkitekturens metoder som en utvidet forståelse av også urbane temaer. En av hovedpersonene innenfor dette perspektivet er landskapsarkitekten James Corner, som blant annet står bak High Line-prosjektet i New York. I essayet "Terra Fluxus" fra 2006 skriver Corner om behovet for komplimentære overlappinger i praksiser, prosesser og i forståelsen mellom det urbane og det naturlige [9].

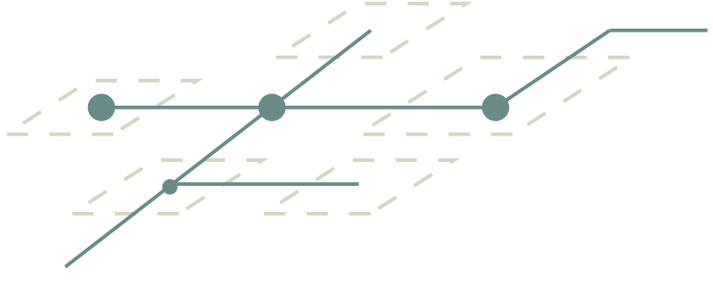
Corner beskriver i sitt essay den økende globale interessen rundt miljøspørsmål i starten av det tjueførste århundre som en følge av både økende urbanisering, økt mobilitet og økt bevissthet rundt felles utfordringer. Han argumenterer for et skifte i perspektiv fra det modernistiske tankesettet om den grå byen og det livgivende landskapet som to motsettende kontraster. Er det en ting vi kommer til å trenge i årene som kommer er det levelige byer, og et mer nyansert syn på landskapets forhold til

Prosesser over tid

Kombinasjon av arbeidsverktøy

Det horisontale

Det imaginære

byen. Landskapsarkitekturen har bemerket seg på dette punktet fordi disiplinen vanligvis jobber med store og sammensatte urbane områder, og tenker gjennom infrastrukturer, nettverk og økosystemer. Han setter diskusjonen på spissen ved å si at å fortsette å sette natur opp mot kultur, landskap mot by, som svart og hvitt og ikke som komplimentære overlappinger, er å risikere at arkitektur- og planleggingsfeltet mislykkes fullstendig med å gi noe slags bidrag til utviklingen av fremtidens byer. Han mener vi trenger en syntese mellom praksisene som kan kombinere store spenn i skala og omfang med kritisk innblikk og fantasifull dybde.

Forutsetningen for dette perspektivet er en utvidelse av forståelsen for byen som en rekke komplekse nettverk slik Alexander beskriver det. Corner bruker begreper både fra landskapsarkitekturen og miljøbevegelsen gjennom å beskrive både naturen, menneskepåvirket eller ikke, og byen som dynamiske økosystemer. Han kritiserer tidligere forsøk på å beskrive byen som en lineær, mekanisk maskin. I stedenfor bruker han økologibrillene til å beskrive elementer og aktører som handler innenfor et stort felt, som kollektivt skaper endringer og utvikler omgivelsene sine over tid. Slik blir de dynamiske forholdene og endringsprosessene sentrale, og det fysiske rom blir i møtet med det temporale aspektet til en unik situasjon. Denne forståelsen av byen som et dynamisk og flytende kollektivt prosjekt i konstant endring gjør at kreftene som påvirker byen og prosessene som former den blir stående sentralt. Den syntetiske disiplinen mellom landskap og urbanisme vil kunne beskrive en rom-tid-økologi som betrakter alle krefter og aktører innenfor det urbane som kontinuerlige, sammensatte nettverk og gjensidige forhold.

I tillegg til forståelsen for byen som en sammensatt prosess, skriver Corner om landskapsarkitekturens forståelse for betydningen av det horisontale i byen. Han snakker her, som Alexander, om potensialitet og byen som et mangfold av systemer satt i bevegelse. Møtet mellom de fastsatte enhetene og flyten av aktører og skiftende faktorer blir spesielt interessant i overlappingen av et fysisk sted med et gitt tidsintervall, som sammen skaper en provisorisk situasjon som vil være forskjellig og unik i hvert tilfelle. I sammenheng med potensialitet som tema nevner han Rem Koolhas' utsagn om at urban infrastruktur, fordi det opererer i det horisontale og i det lange tidsperspektivet, "vanner" byen med potensialitet. I kontrast vil et byggeprosjekt "konsumere" av denne potensialiteten ved å utnytte verdien av stedets egen potensialitet.

Som et tredje punkt skriver Corner om nødvendigheten av å revurdere metoder og arbeidsverktøy for en slik disiplin. Han mener tradisjonelt forskjellige verktøy må kombineres i en slags fantasifull harmoni for å kunne gripe om bredden i fagfeltet. Han eksemplifiserer med bruk av synoptiske kart i kombinasjon med intime registeringer av lokale forhold, algebraiske datarom sammen med maling og leire, byens hverdagslige bruk satt opp mot cinematisk koreografi, og kombinasjoner som eiendomsutvikling og poesi.

Det siste punktet trekker fram viktigheten av fantasifullhet, og at ingen av disse punktene er av verdi uten det. Det er først i møtet med opplevelser og erfaringer fra den materielle verden den kreative bestrebelsen får en hensikt. Corner peker på den modernistiske planleggingen i det forrige århundret som et eksempel på fullstendig uttarming av denne fantasifullheten, og konsekvensene av å la rasjonalisering få all makt. I den modernistiske planleggingen ble det offentlige rom bare en kompensasjon for det urbane under den generiske fanen "rekreasjon". Corner peker på det offentlige rom i en by som beholdere for byens kollektive hukommelse, fantasi og ønsker. Det offentlige og kollektive er rommet der sosial fantasifullhet og kreativitet kan utvikle nye forbindelser og mulighetsrom. Materialitet, representasjon og fantasifullhet kan ikke eksistere isolert, mener Corner. Prosessene som former byen er like fullt forestillinger som de er materielle. Alle de nevnte punktene i kombinasjon med en fot både i det materielle og det fantasifulle mener Corner vil bli en spekulativ fortykkelse av mulighetenes verden.

Avslutningsvis kritiserer han tidligere byformingprosjekter og regionale prosjekter for å oversimplifisere rikdommen i mangfoldet som utspiller seg i det fysiske liv. Fremtidens designere må kunne balansere det strategiske og diagrammatiske med det følsomme og poetiske for å lykkes med å yte dette mangfoldet rettferdighet.

Arkitektonisk tenking som navigasjonsverktøy i det heterogene

Catharina Dyrssen skriver i sin tekst "Navigating in heterogeneity: Architectural thinking and art-based research" [11] om det stadig økende behovet for å se vitenskapelige disipliner i sammenheng med andre felt som en del av en sammensatt virkelighet fromfor som isolerte sannheter. Hun skriver om hvordan kunstbasert og arkitektonisk tenking kan tydeliggjøre at de fleste problemstillinger ikke er entydige, men ofte åpne for interaksjon og at logisk tenking ofte er sammenvevd med assosiativ konseptuell tenking.

Med arkitektonisk tenking mener Dyrssen en utvidelse av det allerede etablerte begrepet designtenking, som både forutsetter analytiske og kreative tenkemåter. Forskjellen fra designtenking er at arkitekturfeltet jobber i en bredere kontekst bestående av enkeltelementer, rom, prosesser og systemer, og arbeider i en skala som spenner fra detaljering til det regionale og globale. I tillegg trekker Dyrssen fram at arkitektur er et fag som dreier seg om det intersubjektive. Arbeidets kommunikative egenskaper er derfor viktige, fordi kunnskapsproduksjonen åpner for kollektiv handling og samarbeid. Hun beskriver hvordan arkitekturtenkingen er en kompleks kunstnerisk praksis, fordi den består av å finne nye forbindelser og lage nye sammenhenger mellom eksisterende elementer. Et tydelig eksempel er hvordan skissen er et tenkeverktøy fra start til slutt i en arkitekturprosess. Ut i fra disse eksemplene problematiserer hun metoder for kunnskapsproduksjon som bare bryr seg om spørsmål og svar. Hun skriver at ut i fra forståelsen om at kunnskap er et sammenhengende, kollektivt nettverk av oppdagelser og perspektiver, bør det være like viktig å oppsøke nye perspektiver, ideer, strategier, og ikke minst nye spørsmål. Hun snakker dermed om kunnskap som et delt handlingsrom som utvikler seg over tid.

Hun tar også utgangspunkt i Michel Foucaults teorier om kunnskapsproduksjon, der kunstbasert og arkitektonisk tenking sees på som bidrag til et arkiv for kollektiv kunnskap. Hun sammenligner også den japanske litteraturforskeren Kojin Karatanis tanker om arkitekturen som en åpen, kommunikativ handling som oppstår i møtet med situasjonen den

finnes i. Denne tilnærmingen til kunnskapsproduksjon kan gjerne kalles post-strukturalisme, fordi den kritiserer strukturalismen (innenfor sosiologi og antropologi) for måten vitenskapelige metoder ble anvendt for å forklare produkter av kultur. Post-strukturalismen taler for at for å forstå et objekt, må både objektet og systemene som utgjorde objektets kontekst studeres. Karatani snakker om et mangfold av subjekter, fordi han mener arkitektur per definisjon er noe som kommuniserer med et relativt annet. Dyrssen trekker videre frem kognitiv vitenskap gjennom George Lakoff og Mark Johnson, som skriver at vår forståelse av verden er situasjonsbasert. Dette innebærer at kunnskapen vi tilegner oss om verden produseres i skjæringene mellom observering, konseptualisering og å selv gripe inn og skape noe.

Dyrssen drar også tanken videre med perspektiver fra aktør-nettverksteori (Actor Network Theory) gjennom blant annet Bruno Latour. Aktør-nettverksteori snakker ikke bare om subjekter og mennesker som skaper situasjoner i møte med hverandre, men om alle fysiske og immaterielle fenomener som aktører i sosiokulturelle interaksjoner. Alle interaksjonene mellom mennesker, bedrifter, bygninger, kulturelle kontekster, representasjoner, tidsrom og alt som kan tenkes å spille inn, blir derfor sammen med å forme romlige og tidsmessige situasjoner, prosesser og forandring.

I den videre argumentasjonen for metoder innenfor arkitektonisk tenking snakker Dyrssen også om potensialitet. I modeller og tegninger representeres noe som kunne vært eller kan bli. Gjennom slik praksis iscenesettes situasjoner, heterotopier, og liminale tilstander. Foucault snakker om situasjoner som de interne forhold mellom punkter og elementer, som "hverken kan skilles fra hverandre eller overlappe hverandre". Heterotopier definerer Foucault som situasjoner som har en spesiell kvalitet gjennom en spesielt kompleks sammensetning av forbindelser, enten de er direkte, konseptuelle eller refererende. Slike kompleksiteter kan også overskride logikkens evne til å beskrive, men kan utforskes gjennom kunstneriske bestrebelser, og avsløres gjennom sin informasjonsrikdom og mange forbindelser. Dyrssen snakker også om liminiale tilstander innenfor arkitektonisk tenking, som midlertidige, tenkte situasjoner som kan unnslippe de vanlige begrensningene for rom og tid, og dermed danner en arena for diskusjon. Dette er en måte å diskutere potensialitet på, som kan brukes til å sette ting i andre sitasjoner, eller utforske mulige sammensetninger, som igjen kan diskuteres kritisk i sammenheng med en virkelig situasjon.

Som en variant av Foucaults heterotopier, trekker Dyrssen frem det franske arkitektkontoret atelier d'architecture autogeree (aaa), i deres tanker om alterotopier. De definerer en alterotopi som en virkelighet som er skapt av motsetninger, av annerledeshet. Her kommer også perspektivet om at ingenting er noe i seg selv, men oppstår i møtet med sine omgivelser og motkrefter. De mener at dersom vi begrenser oss til ren kritikk av en eksisterende tilstand, enten det er måten landet styres på eller kapitalismen som samfunnsideologi, finnes det lite håp for endring. De søker heller å gjeninvestere byrom på en kollektiv måte, og utnytter den doble kapasiteten arkitektonisk tenking har for kritisk posisjonering. Både ved å skape noe som sier noe om hensikten og verdiene bak, og ved å rette opptredenen kritisk mot en status quo, kan kritikken bidra til noe mer enn et argument som forsvinner i møte med motargumenter.

Dyrssen skriver at å sette arkitektoniske spørsmål, eller andre forskningsspørsmål, inn i en relevant situasjon blir sentralt for å kunne danne konklusjoner som gjør seg relevante i en heterogen virkelighet. Dette danner basisen for en forskningsmetodologi hvor heterogenitet ikke forblir et utgangspunkt, men også en drivmotor i produksjonen av kunnskap. Hun konkluderer med at det i dag haster med å utvikle strategier som kan håndtere de sammensatte virkelighetene samfunnet befinner seg i, og som håndterer ikke-lineære prosesser for utforskning. Produktene av utforskningen, enten det er en artikkel, oppgave eller utstilling, må ikke være en avslutning, men et punkt for videre tenking. Hun mener ikke-lineær og multidimensjonal tenking ikke bare er relevant for arkitektur- og kunstfeltet, men at det også har potensiale for å åpne opp for større interdisiplinært samarbeid, og mye ny kunnskap og meningsdanning i skjæringspunktene mellom tradisjonelle kunnskapsfelt.

METODIKK

Med utgangspunkt i perspektivene på kunnskapsproduksjon nevnt ovenfor, vil denne oppgaven stille seg utforskende innenfor temaet kompleksitet og heterogenitet i urbanisme, med hensikt å både oppdage og reflektere over nye perspektiver som oppstår i prosessen. I tankegangen om å studere byen som en levende prosess, blir forholdet mellom oppgaven og min egen prosess av betydning. Det er gjennom mitt bevisste forhold til oppdagelsene jeg gjør, og begrunnelsen for valgene som blir tatt, jeg forstår temaet og oppgaven som et produkt.

Dyrssens og Foucaults [11] tanker om forholdet mellom det kreative og analytiske blir spesielt sentralt. Den arkitektoniske tenkingen vil bli grunnlaget for oppgaven på grunn av metodens forhold til sammensatte problemstillinger. Med oppgaven ønsker jeg ikke bare å finne et konkret svar på en satt problemstilling, og denne metodikken er en måte å videreutvikle forutinntatte perspektiver, og videreutvikle problemstillingen.

Den ikke-lineære prosessen blir et at de viktigste verktøyene i oppgaven. Med utgangspunkt i interessen for å utforske temaet potensialitet i tråd med Alexander og Corner både gjennom min egen arbeidsmetode og som verktøy for byutvikling, blir en vekselvirkning mellom ulike skalaer, innfallsvinkler og metoder viktig. Med Alexanders drøftning rundt de uendelig mange måtene å utføre en handling med tilfredsstillende resultat i tankene, blir det viktigheten av å gjøre noe, og utforske konsekvensene av det, større enn hva som utforskes eller i hvilken ende man begynner. Hvis man gjør noe, vil det lede til noe. Når handlingen man utfører i en slik prosess er motivert av nysgjerrighet og oppdagelsesvilje, vil de i tråd med tankene om den spontane interaksjonen føye seg inn i et sammensatt nettverk av perspektiver bestående både av det oppdagede og det uoppdagede.

Et konkret verktøy for å sette i gang en slik prosess er mapping av relevant informasjon om temaet og området som skal studeres. Ved å bringe mye informasjon frem i lyset vil man videre kunne trekke linjer mellom det man oppdager, og utforske nye spørsmål som dukker opp. James Corner skriver i sitt essay "The Agency of Mapping" at det kreative aspektet i måten man forstår og videreformidler kompleksitet er intrumentelt for å unngå å kopiere det normative [10].

Et annet konkret verktøy for å kombinere kreativ prosess med analytiske metoder er å bruke verktøy som space syntax for å gi konkret respons på innholdet man utforsker. Innenfor temaet kompleksitet og integrasjon i nettverk kan slik analytisk programvare være med å utfordre til en kreativ anvendelse av de samme resultatene. Sentralt er forståelsen for virkningen av utformingen av byens fysiske systemer på byens selvorganisering.

Med en slik utforskende metodikk blir Dyrssens refleksjoner om overlappingene mellom observering, konseptualisering og å selv skape noe meningsfullt fordi alt man gjør, ser og tenker blir et arbeid som er verdifullt i produksjonen av kunnskap. Et godt brukt begrep innenfor byutviklingen er å "planlegge for det uplanlagte". Med Alexanders, Corners, Dyrssens og Foucaults innblikk i strukturene bak dette utsagnet blir motivasjonen for å utforske potensialet det kan ha for byutviklingen stor. Det blir også et viktig fellestrekk mellom oppgavens innhold og forståelsen for min egen metodikk.

SITUASJON: HAMAR

For å undersøke hvordan kompleksitet og heterogenitet kan brukes som byutviklingsverktøy, tar oppgaven utgangspunkt i byutviklingsspørsmål i Hamar. De konkrete forutsetningene til byen blir utgangspunktet for å svare på problemstillingen.

De pågående byutviklingsprosessene vil brukes som utgangspunkt for det empriske arbeidet, og vil drøftes i sammenheng med teorigrunnlaget. Konkrete byutviklingsprosjekter på Hamar vil deretter bli sett i sammenheng med funnene i det empiriske arbeidet og drøftningene.

LILLEHAMMER
MOELV
BRUMUNDDAL
ELVERUM
GJØVIK
HAMAR
LØTEN
STANGE
EIDSVOLL
OSLO LUFTHAVN
KONGSVINGER
JESSHEIM
OSLO
SVERIGE
10 KM

HAMAR I REGIONEN

Hamar ligger på østsiden av Mjøsa, og har rundt 27 000 innbyggere [44]. Byen har lenge fungert som et knutepunkt på Østlandet, og i dag går både E6 og begge jernbanestrekningene mellom Oslo og Trondheim gjennom Hamar. I fremtiden vil byen knyttes enda tettere opp mot Oslo-regionen med Intercity-tog mellom Lillehammer og Oslo.

Mjøsregionen utgjør i dag byene Hamar, Lillehammer, Gjøvik, Brumunddal og Moelv, og en rekke landsbygder bredt ut i et rikt kulturlandskap. Mjøsa har gjennom alle tider vært en livskilde, og nærheten til både vannet, dyrkbar jord, dype skoger og fjellet utgjør et rikt landskap. Landbruk og skogbruk utgjør hovednæringene, men er i dag også bistått av en rekke næringer som kunnskap og teknologi, tjenesteproduksjon, turisme, og mindre industier.

Kommunen hadde ca 5600 utpendlere og 10 300 innpendlere i 2016 [37]. De fire kommunene Hamar, Ringsaker, Løten og Stange utgjør i stor grad et felles bo- og arbeidsmarked, og mange arbeids- og handelsreiser skjer på tvers av kommunegrensene. Innenfor en 15 kilometers radius fra sentrum utgjør Hamar-regionen til sammen rundt 80 000 innbyggere. Hamar og Brumunddal er de viktigste handelssenterne på østsiden av Mjøsa, sammen med handelsparker i Nydal og på Rudshøgda i Ringsaker kommune.

Høgskolen i Innlandet har åtte studiesteder fra Oslo til Lillehammer, og campus Hamar har rundt 2500 studenter [36].

100 M

LOKAL SITUASJON

Byplanen for Hamar ble tegnet av ingeniør Røyem ved opprettelsen av Hamar kjøpstad i 1849. De tre hovedgatene skulle følge høydelinjene i et naturlig amfi hellende mot Mjøsa. Tverrgatene skulle ha åpne siktlinjer mot vannet. Kvartalene ble satt til 100 ganger 100 alen (62,74 meter) med avfasing i hjørnene. Gatene ble satt til smaleste tillatte bredde på 20 alen (12,55 meter) [3, 26].

I planen skulle alle kvartaler ha direkte tilgang til et åpent rom eller torg. Det er derfor rikelig med plass, og Stortorget, Vestre torg, Østre torg og Greger Foughner Lunds plass er alle et helt kvartal i størrelse. I tillegg finner man Triangelplassen der kvadraturen knekkes.

Bygrensene tillot ikke særlige utvidelser før i etterkrigstiden, da deler av nabokommunene ble innlemmet. Sverre Pedersens sommerfuglplan fra 1924 ble utgangspunktet for utvidelsen. Planen var en ambisiøs hagebyplan med en hovedakse gjennom Stortorget og domkirken. Planen ble i stor grad tolket i form av store grøntarealer og enebolig som dominerende typologi [26].

Jernbanen går langs strandsonen i forkant av kvadraturen, og gjør strandsonen tilgjengelig kun gjennom underganger. Her finnes rekreasjonsområdet Koigen med bystrand og skatepark. Området har også populære turstier som strekker seg videre til Domkirkeodden i vest. Halvøya Tjuvholmen fungerer som rekreasjonsområde og småbåthavn. Industriområdet på Esper'n sør for jernbanen ble også tegnet inn i Sverre Pedersens plan, og er sammen med store deler av sjøfronten tema for utvikling dersom jernbanestasjonen flyttes i forbindelse med utbyggingen av dobbelspor.

Den viktigste innfartsåren fra E6 er Vangsvegen som kommer inn fra øst og flettes inn i kvadraturen. I det senere har dette området blitt satt i en ny kontekst ved byggingen av et kjøpesenter på gamle Hamar stadion [28].

FORORD

HAMAR MOT 2030

Aldri har verden forandret seg raskere. Aldri har det vært vanskeligere å lage planer for framtiden. Aldri har det skjedd større og mer gjennomgripende teknologiske endringer som endrer hverdagen vår både hjemme og på jobb.

Hamar er en liten del av verden, men resten av verden kommer stadig nærmere oss. Både vi og verden står overfor store klimautfordringer og økte sosiale forskjeller. De politiske spenningene internasjonalt øker. Vi er heldige som bor i en kommune som Hamar.

Da Hamar ble etablert i 1849, vokste byen gjennom å utnytte mulighetene for handel og utvikling i den nære regionen. Med jernbaneutbyggingen på andre del av 1800-tallet ble markedet for varer og tjenester drastisk utvidet, og verden kom nærmere. Med dobbeltsporet jernbane, firefelts motorveg og under en times reiseavstand til Oslo, blir Hamars tilhørighet grunnleggende forandret. Vi blir en del av Oslo-regionen i tillegg til Innlandet. Det kan gi oss flere innbyggere, og vi vil legge til rette for at disse vil jobbe her og bidra til videre utvikling.

Store og raske endringer av samfunn og teknologi gjør at det blir vanskeligere å planlegge og styre i kommunen. Vi trenger derfor en tettere dialog og mer samhandling med både fylket og andre kommuner, og mellom kommunen, næringslivet og innbyggerne. Vi trenger en felles forståelse av utfordringene våre, og vi må sammen se hvor mulighetene ligger og i hvilken retning lokalsamfunnet skal utvikle seg. Skal vi nå målene i denne planen, trenger vi dialog og medvirkning.

Kommuneplanen er den viktigste planen i kommunen. Den viser deg hvordan vi ønsker at Hamar skal være i framtiden. Den setter noen hovedmål for kommunen og er en invitasjon til hele lokalsamfunnet om å bidra til å nå disse målene. Kommuneplanen er rettesnor for all detaljplanlegging i kommunen og gir retning til alt vi gjør.

Vi kan være stolte over hva Hamar har fått til de siste ti årene. Vi har fulgt visjonen om å gjøre Hamar til det mest attraktive boområdet i Innlandet, og vi har satset på barn og unge. Dialog og medvirkning har vært viktig for oss, og det skal det fortsatt være. Vi vil bygge Hamar sammen med deg som innbygger.

Framover ønsker vi få til enda mer. Da må vi vite hvor vi skal, og vi må jobbe sammen. Det starter med deg og denne planen.

Einar Busterud
Ordfører

Bjørn Gudbjørgsrud
Rådmann

VISJON OG HOVEDMÅL

VISJON: HAMAR – INNLANDETS URBANE HJERTE

Hamar skal være hovedpulsen i regionen – en bærekraftig mjøsby som satser på å utvikle mennesker og næringsliv.

HOVEDMÅL 1

I 2030 er Hamar den viktigste byen i og for Innlandet.

HOVEDMÅL 2

I 2030 er Hamar en kunnskapsby med landsledende utdanningstilbud, rikt næringsliv og stor innovasjonskraft.

HOVEDMÅL 3

I 2030 er det lett å leve miljøvennlig i Hamar.

HOVEDMÅL 4

I 2030 er Hamar en av landets beste kommuner for barn og ungdom.

HOVEDMÅL 5

I 2030 er Hamar en trygg og inkluderende kommune.

Kommuneplanen for perioden 2018 til 2030 skal vedtas i løpet av våren 2018. Ordfører Einar Busterud og rådmann Bjørn Gudbjørgsrud oppfordrer til samarbeid og engasjement i møte med framtiden.

SAMTIDSKONTEKST OG BYUTVIKLINGSSPØRSMÅL

I løpet av våren 2018 skal den nye kommuneplanen for Hamar kommune vedtas. I høringsperioden har debatten handlet om klimamål, jordvern, jernbane, sentrumsutvikling, høyhus, bilfri by og mye annet. Det er tydelig både på debattklimaet og politikernes ytringer at kommuneplanen blir avgjørende i hvilken retning kommunen skal ta i møte med fremtidens utfordringer.

Innlandshovedstaden

Det første hovedmålet står i sammenheng med den nasjonale regionreformen, som setter Hamar i en ny rolle som administrasjonssentrum for hele Innlandet. Visjonen om å være "Innlandets urbane hjerte" er utarbeided i samarbeid mellom politikerne, innspill fra innbyggerne og en rekke workshops med skoleelever.

Hamar er den største av mjøsbyene, og utgjør kjernen i den tettest befolkede delen av Innlandet. Ordføreren og rådmannen peker i forordet til kommuneplanen på flere hendelser i historien som har trukket resten av verden nærmere Hamar. Intercity-utbyggingen vil kunne øke befolkningsgrunnlaget, og for at denne utviklingen skal gå i riktig retning må byen levere både på bærekraftige arbeidsplasser, utdanning, miljø, barn og ungdom og trygghet og tilhørighet. Visjonen bygger på å spille videre på byens originale forutsetninger som en handels- og administrasjonsby omgitt av rike næringer og rikt landskap [19].

Klimabudsjettet

Hamar lanserte i 2017 som andre by i Norge etter Oslo et eget klimabudsjett [18]. Målet er å kutte utslipp med 40 prosent sammenlignet med 2005. I tillegg til strategier for omstrukturering av utslipp fra offentlig sektor er fokus på gang- og sykkelforbindelser et viktig virkemiddel. Det pekes på at Hamar har gode forutsetninger for å bli en 5-minuttersby der man har lite behov for bil. I tillegg eksperimenterer kommunen med ny teknologi som selvkjørende kollektivtrafikk i sentrum, og er i ferd med å utarbeide rammene for et bilfritt sentrum. Selv om hovedmålene møter stor enighet er det også splid i befolkningen rundt spørsmål om bilbruk. Byen har en utfordring i at bykjernen er veldig kompakt, men omlandet, hvor mesteparten av befolkningen bor, er planlagt for og preget av bilbruk. Politikerne har derfor møtt sterk motstand i denne saken, og mange stiller seg spørrende til om tiltaket vil føre til at sentrum blir mer attraktivt eller lagt øde. Dialogen mellom kommunen, næringslivet og innbyggerne er interessant i slike utviklingsspørsmål. En engasjert debatt kan både virke konstruktiv og ukonstruktiv, og hvordan dette engasjementet kan oversettes til produktiv utvikling er noe kommunen er interessert i.

Sentrumsutviklingen

Bykjernen i Hamar har i de siste årene opplevd en negativ utvikling i form av at mye handel av har blitt lagt ned, og gårdeierne sliter med å finne nye leietakere [5, 15, 33, 34, 35, 38]. Mange lokaler står tomme, og gjennom bred dekning i avisene er det mange som klør seg i hodet over hvordan denne utviklingen kan snus. Det pekes på etableringen av kjøpesentere og handelsparker i utkanten av byen som grunn til at butikkene legger ned. De unge har gjerne ikke noe stort forhold til det som foregår i sentrum, og de eldre lengter tilbake til de gode tidene på 60-tallet. Gjennom innlegg i avisa og på internett mangler det ikke på løsninger på problemet, likevel tyder lite på at løsningen er enkel. Samfunnsutviklingen påvirker også hvilken rolle sentrum har, og en tilbakeføring til slik det var før er derfor antageligvis ikke hverken gunstig eller gjennomførbart.

Jernbanen

I forbindelse med den nasjonale Intercity-satsningen fram mot 2030 som skal forbinde strekningene mellom Lillehammer, Skien og Halden gjennom Oslo med dobbeltsporet jernbane har plasseringen av ny jernbanetrasse og- stasjon det blitt et stort byutviklingsspørsmål på Hamar. Gjennom en debatt mellom ulike alternativer som spenner over flere år ble det bare i en ettårsperiode i 2015-16 publisert 1000 leserinnlegg i Hamar Arbeiderblad. Splittelsen ligger mellom alternativet med jernbanestasjon med dagens plassering i sentrum og jernbane langs Mjøsa eller ny stasjon ved Vikingskipet, utenfor sentrum.

I 2017 og på nytt i 2018 ble avgjørelsen utsatt, først fra regjeringen og senere fra BaneNor [4]. Med dette i beregningen ligger dobbelsporet an til å nå Hamar først i 2026. Debatten har ført med seg store protester og en deling både av befolkning og politikere, og selv om alternativet med stasjon ved Vikingskipet ble vedtatt i 2016 av kommunestyret, hersker fortsatt stor uenighet.

Jernbanesaken er et stort spørsmålstegn i byutviklingen i Hamar. Blant de negative konsekvensene debatten har hatt er usikkerheten for utviklingen av områdene i byen det gjelder, og den delvis usiviliserte debatten preget av trakasserende ytringer rettet mot tilhengere av det motstående alternativet. Folkeaksjoner, motstandsgrupper og en rekke leserinnlegg har vært preget av nedsettende retorikk, og mange har trukket seg ut av debatten av den grunn. Likevel har den omstendelige prosessen ført til meget detaljerte utredninger av alternativene, og det finnes nesten ikke noen instanser eller parter som ikke har hatt sitt å si i debatten. Denne saken er nok et eksempel på stort engasjement i byutviklingsspørsmålene i Hamar, noe som kan virke som en ressurs i utviklingen fremover.

Artikkel i Hamar Dagblad fra januar 2016. Tilstanden i sentrum omtales som tafatt, og flere og flere lokaler blir stående tomme eller konvertert til kontorarealer. Gårdeierne sier i intervjuet at sentrum er avhengig av lidenskapelige handelsfolk som satser i sentrum på tross av utviklingen.

HA

LOGG UT | EIENDOM | STILLING | DIGITALT VAREHUS | BRANSJEGUIDEN24.NO

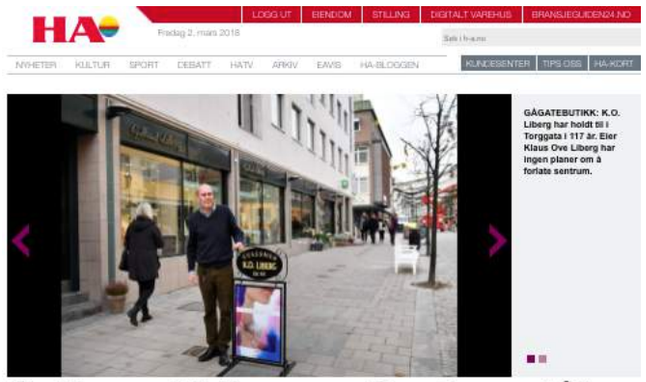
Fredag 2. mars 2018

NYHETER | KULTUR | SPORT | DEBATT | HATV | ARKIV | EAVIS | HA-BLOGGEN | KUNDESENTER | TIPS OSS | HA-KORT

GODT NABOSKAP: Kari Heier forteller at forholdet til naboene i gågata er godt. Butikkdriverne handler gjerne hos hverandre.

– Jeg tror ikke folk skjønner hvor alvorlig det er

I april 1995 åpnet Safari Fashion House dørene i Strandgata. Kari Heier (51) hadde gjort ideen om at hun like gjerne kunne starte noe selv som å jobbe for andre til virkelighet.

HA

LOGG UT | EIENDOM | STILLING | DIGITALT VAREHUS | BRANSJEGUIDEN24.NO

Fredag 2. mars 2018

NYHETER | KULTUR | SPORT | DEBATT | HATV | ARKIV | EAVIS | HA-BLOGGEN | KUNDESENTER | TIPS OSS | HA-KORT

GÅGATEBUTIKK: K.O. Liberg har holdt til i Torggata i 117 år. Eier Klaus Ove Liberg har ingen planer om å forlate sentrum.

Gullsmed Liberg: – Sentrum tåler ikke så mye mer tomrom nå

– CC er kommet for å bli. Utfordringen nå blir å få en naturlig strøm av folk ned til Østre torg og byen, og videre i retning Strandgata og Mjøsa, sier Klaus Ove Liberg, innehaver av en av Hamars mest ærverdige forretninger.

HA

LOGG INN | FÅ TILGANG | EIENDOM | STILLING | DIGITALT VAREHUS | BRANSJEGUIDEN24.NO

Fredag 2. mars 2018

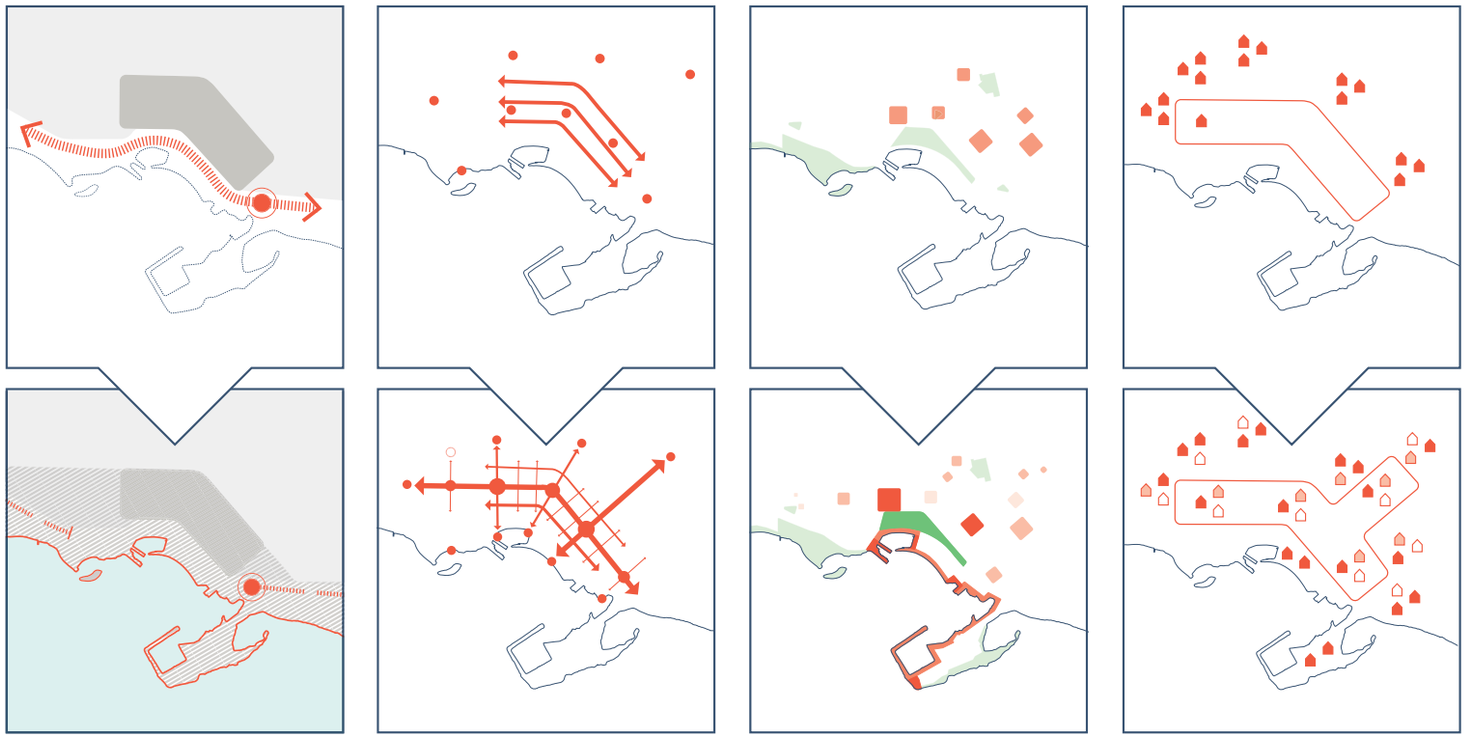
NYHETER | KULTUR | SPORT | DEBATT | HATV | ARKIV | EAVIS | HA-BLOGGEN | KUNDESENTER | TIPS OSS | HA-KORT

savner impulshandelen: Therese Svendsen Dalbakk (til venstre) og Toril Ranveig Sætrang driver Blomsterdamene i Strandgata. De forteller om lojale kunder som kommer tilbake gang på gang, men savner dem som bare stikker innom i forbifarten. – Byen mangler impulshandel, sier Dalbakk.FOTO: TRONDLILLEBO

Savner dem som bare stakk innom

Glade selgere: – For hvert salg tar vi noen dansetrinn bak disken her, for vi synes det er så morsomt at kundene velger å komme til oss, sier Therese Dalbakk og Toril Sætrang–Hamar sentrums blomsterdamer.

Fra Hamar Arbeiderblads sentrumsserie fra høsten 2017. Serien hadde som hensikt å intervjue butikkeiere og -drivere i sentrum om deres perspektiver på sentrumsutviklingen. Mange peker på det nye kjøpesenteret CC Hamar som ble etablert i 2014 som grunnen til at handelen i sentrum har gått ned. Andre mener sentrum må kunne være noe annet enn kjøpesenteret, og basere seg på det opplevelsmessige.

1. FRA BYEN VED JERNBANEN TIL BYEN VED MJØSA

2. FRA PARALLELBYEN TIL DEN KOBLEDE BY

3. FRA BYEN MED PLASS TIL BYEN MED LIV

4. FRA LITT AV HVER TIL MER AV ALT

Oppsummering av strategidelen fra Hamar Byromsplan, utarbeidet av Gehl architects i 2013. Planen ble gjort på oppdrag fra Hamar kommune og noen av de største grunneierne og eiendomsutviklerne i byen.

TIDLIGERE ARBEID: HAMAR BYROMSPLAN

Hamar kommune gikk i 2013 sammen med Utstillingsplassen Eiendom AS, Sentrumsgården AS, Morgenstjernen, NAF-gården og prosjektkoordinator Peter Butenschøn om å engasjere Gehl architects for å lage en omfattende byanalyse og -strategi for Hamar [16].

Et felles grunnlag

I etterkant av den nye kommuneplanen fra 2010/2011 stod byen ovenfor mange store investeringsprosjekter fra både det offentlige og det private. Nytt kulturhus og oppgradering av Stortorget i tillegg til kjøpesenterplanene på Hamar Stadion var blant disse prosjektene. Tron Sanderud, direktør i Utstillingsplassen Eiendom AS og leder av styregruppa for byromsplanen sier i rapportens forord at det både har manglet et felles grunnlag mellom kommunen og private aktører, og manglet kunnskap om hvordan sentrum blir brukt [16]. Planen skulle blant annet konkretisere Hamars mange ambisjoner om å være en levende by, en kunnskapsby, en by for alle, en by som kobler seg på vannet, en produktiv og kommersiell by og en by som kan tilby økt livskvalitet. Byromsplanen skulle også gi en mulighet for å sammenfatte de mange initiativene i sentrum.

Analysen

Byromsplanens analysedel tar for seg omfattende bylivsundersøkelser, utnyttelsen av "herlighedsverdier", bevegelse av trafikk og mennesker, de ulike byrommenes kvaliteter og utfordringer og kartlegging av byutviklingsprosjekter i Hamar. Analysen peker blant annet på at byens attraktive omgivelser i større grad burde kobles til sentrum, og at flere turist- og fritidsattraksjoner bør legges til sentrum. Til tross for byens korte avstander og sentral buss- og jernbanestasjon foregår mesteparten av transport med bil. Parkering av både bil og båt tar opp stor plass langs og i strandkanten. Byrommene i byen er romslige, men mangler hierarki og tilstrekkelig programmering. I bylivsundersøkelsene ble det tydelig at mengden opphold i gater og byrom har gått betraktelig opp de siste årene, og særlig på grunn av økt mengde kafeer. Det var likevel også tydelig at nesten all aktivitet foregår i arbeidstiden, og at det er lite liv på kveldstid. Det pekes også på at det er stor byggeaktivitet i byen, men at det i liten grad finnes noen synergi mellom disse. Det sies at byen utvikles i punktnedslag, og utenfor sentrum.

Strategien

Strategidelen gir fire hovedanbefalinger om hvordan å tenke videre fra analysene. Den første angår byens kontakt med Mjøsa og barrieren jernbanen utgjør. Dette punktet er selvfølgelig i stor grad avhengig av debatten om valget av ny jernbanetrasse. Konkrete virkemidler som pekes på er en kontinuerlig promenade langs vannet, bedre koblinger mellom kvadraturen i sentrum og strandsonen og nye byrom og møteplasser ved vannet.

Videre følger anbefalingen om å fokusere på byens nettverk og bevegelse. Mange av byens gater oppfattes i dag som uavhengige, og henger seg i liten grad på hverandre. Konkrete virkemidler er å senke farten til ganghastighet innenfor sentrumssonen, og legge til rette for bruk av gang og sykkel i større grad. De tre hovedgatene som går øst-vest, Strandgata, Torggata og Grønnegata bør også få sine karakterer styrket. Torggata er byens handelsgate, og bør ha flere muligheter for opphold, slik at det opplevelsesbaserte styrkes. Strandgata bør styrkes som rekreasjonsgate med grønne urbane møbler og gode forbindelser til Strandgateparken. Grønnegata bør i større grad være den urbane gaten med gode kollektivforbindelser og tilgjengelighet for bil. Den viktigste anbefalingen under byens bevegelse er å styrke forbindelsene som går i nord-sør-retning, for å skape god integrasjon med de allerede godt etablerte øst-vest-aksene. Her peker de på aksen gjennom Stortorget, forbindelsen mellom Høgskolen, Triangelplassen og Strandgata og aksen gjennom Vangsvegen som de viktigste.

På det byromsmessige pekes det på at de mange romslige byrommene må fylles med liv. For å få til det må det til et hierarki blant de mange like store torgene og byrommene. Stortorget og Østre torg er de viktigste og mest sentrale byrommene, og bør dermed styrkes med bymessige kvaliteter. Det pekes på lek og fysisk aktivetet som virkemiddel, større andel kvelds- og nattaktiviteter, og flere programmer som fungerer på vinterstid. Funksjoner og programmer må gjerne overlappe hverandre slik at bruken blir fleksibel og gir flere muligheter.

Den siste anbefalingen går på overgangen fra "litt for de få" til "mer for flere". Dette handler om å definere byens profil, gjøre bebyggelsen i sentrum mer bymessig, øke andelen boliger i sentrum, skape større mangfold i boligtilbudet og til slutt å utvikle byen på en intelligent måte.

Punktet om intelligent utvikling handler om å se de nevnte utviklingsaksene i sammenheng med hverandre, og å la prosessene som former byrommene overlappe så vel som byrommene selv. Dersom aktørene involveres med hverandre vil det blir lettere å skape helhet i utviklingen. Et virkemiddel i en slik utviklingsmodell kan også være midlertidige prosjekter for å også skape dialog med byen og brukerne. Siden prosjektene og prosjektgruppene som involveres kan ha et felles utviklingsmål gjennom utviklingsaksene, kan enkeltelementene forskyves og være fleksible i det tidsmessige aspektet uten å miste mål og mening. Byutviklingen kan også foregå på flere nivåer samtidig uten å bli uoversiktlig eller fragmentert.

Byromsplanen i dagens kontekst

Fem år etter at byromsplanen ble laget er enda en ny kommuneplan i ferd med å vedtas. Mange av prosjektene som ble omtalt har blitt ferdigstilt, og nye prosjekter står for dør [27]. Byromsplanen har muligens bidratt til at byens største aktører har fått et mer samlet syn på byutviklingen i Hamar. Likevel består den i størst grad av veiledende forslag, og kan ikke følges opp direkte uten nye undersøkelser og inngrep. Selv om initiativet til denne planen viste vilje til å etablere et felles mål og en felles plattform, trenger utviklingsmodellen også å følges opp i praksis. Dette praktiske aspektet er fortsatt relevant å utforske når en ny langsiktig utviklingsfase står for tur.

Utviklingsaksene som foreslås styrket i byromsplanen fra Gehl architects. Illustrasjonen viser byromsforløpene slik de fremstår i dag.

HAMAR-MODELLEN: UTVIKLINGSAKSENE

Med utgangspunkt i nord-sør-aksene som foreslås styrket i byromsplanen fra Gehl architects, viser illustrasjonen byromsforløpene slik de fremstår i dag. Gatene som går i øst-vest-retning med Torggata, byens gågate, som hovedaksen er allerede tydelig sammenhengende. Forbindelsen mellom de to viktigste byrommene, Stortorget og Østre torg er godt artikulert gjennom denne forbindelsen.

Parallelle og koblede byromsforløp

For at byen ikke skal oppleves som flere isolerte og parallelle byrom, bør også forbindelsene som går på tvers av denne hovedforbindelsen styrkes i sin karakter, slik at de oppleves sammenhengende. Flere av byens offentlige rom og programmer har i dag stor opplevd avstand mellom hverandre, til tross for at det meste inne i bykjernen kan nås innen fem minutters gange. Området rundt den transformerte Nestlefabrikken, Vestre torg, campusområdet til høgskolen, og byrommene langs Vangsvegen har alle lite artikulerte forbindelser til hverandre og til hovedforbindelsen gjennom gågata. I tillegg er hele sjøfronten betydelig adskilt fra sentrum både visuelt og bevegelsesmessig på grunn av jernbanen. Gjennom å styrke disse byromsforløpene og møtene mellom dem vil byen i større grad kobles sammen, og den opplevde avstanden vil reduseres.

Nestlefabrikken

Byromsforløpet gjennom den gamle Nestlefabrikken har i dag ingen særlig sammenheng, selv om den gamle fabrikken og gamle Hamar Bryggeri sammen utgjør et eget bygningsmiljø med historisk preg. Fabrikkpipa til Nestlefabrikken er dessuten et betydelig landemerke i byen med sine 47 meter. Fabrikkbygningene er i dag kontorlokaler og huser hovedsakelig hovedkontorene til regionens største bioteknologiselskaper. Gaterommene som går igjennom området er ellers preget av høy andel boliger, med både blokker og med eneboliger på nordsiden av kvadraturen.

Vestbyen

Forbindelsen gjennom Vestre torg er i dag i liten grad artikulert, og bærer preg av at miljøet nesten utelukkende består av boligblokker. Selve torget var i sin tid skolegård for Hamar Katedralskole, og har i mange år stått som en tom parkeringsplass før den i 2014 ble bygget om til lekeplass med underjordisk parkeringhus [13]. Mange av de tilgrensende kvartalene er nye boligprosjekter gjennomført i regi av Utstillingsplassen Eiendom AS, og det siste, Vestbyen kvartal, ferdigstilles i 2018 [49].

Stortorget

Aksen gjennom Stortorget fungerer som hovedaksen i Sverre Pedersens sommerfuglplan, og går fra Hamar domkirke, gjennom Kirkegata og ender i byens største byrom. Denne delen av forbindelsen er tydelig artikulert, men adkomsten fra nord og den videre forbindelsen ned mot Mjøsa er i liten grad tydelig. Området sør for torget er udefinert og består delvis av grøntarealer og parkering. Etter å ha gått under jernbanen ender man opp ved Skibladnerbrygga, en av byens hovedattraksjoner.

Høgskolen

Der kvadraturen knekkes ligger Triangelparken, som også krysses av Torggata. Et kvartal lenger nord ligger campusområdet til Høgskolen i Innlandet, som i dag ikke knytter seg på kvadraturen på noen åpenbar måte. Foran gamle Midtbyen skole er det planlagt et byutviklingsprosjekt med en ny offentlig plass i tilknytning til campusområdet og Grønnegata i kvadraturen [25]. Sørover fra Triangelparken går det en gangsti gjennom Strandgateparken som leder til en undergang under jernbanen og ned til Åttemetersplanet og Mjøsa.

Stadionbyen

Langs Vangsvegen gjennom det som i byromsplanen kalles Stadionbyen finnes det mange prosjekter som vil være med å forme karakteren til byromsforløpet. Forbindelsen er i dag preget av parkering og plasskrevende, bilbasert handel, og har varierende grad av bymessige kvaliteter. Som hovedankomståren inn til sentrum er aksen viktig for tilkoblingen til områdene rundt byen. Kvartalstrukturen er tydelig i gatenettet, men er i liten grad fulgt opp i bygningsmassen. I 2014 ble kjøpesenteret CC Hamar bygget på gamle Hamar stadion i samme form som idrettsbanen [40]. De store aktørene i Stadionbyen har mange byggeprosjekter på agendaen de kommende årene. De to kvartalene på Fuglesethtomta mellom kjøpesenteret og kvadraturen skal bygges ut [43], i tillegg til det tomme kvartal 54 og de ledige tomtene vis a vis kjøpesenteret [6]. I tillegg til de største grunneierne og eiendomsutviklerne i Hamar finnes også Hamar rådhus, Statens hus og Fylkeshuset langs Vangsvegen.

Jernbanestasjonen

I enden av Torggatas løp ligger dagens jernbanestasjon og Jernbaneparken. Byrommet knytter seg også på Strandgata og Stangevegen som går ut av byen. Jernbanestasjonen er i dag nokså godt knyttet sammen med gågata og løpet opp til Østre torg. Det er i dag usikkert om stasjonen fortsatt skal ligge i sentrum, men bebyggelsesmessig utgjør uansett byrommet endepunktet til byens hovedakse med det godt synlige stasjonsbygget som fondmotiv.

Sjøfronten

Sjøfronten mot Mjøsa utgjør et stort sammenhengende område med mange forskjellige karakterer. I vest strekker gangstiene seg ut mot Domkirkeodden, rett sør for sentrum finnes fritidsområdet Koigen, Skibladnerbrygga, videre østover ligger småbåthavna, ungdomshuset Seaside, parkeringsområdet Åttemetersplanet og rekreasjons- og båtområdet på Tjuvholmen. Kontakten mellom sjøfronten og resten av sentrum er et stort tema i debatten om hvilken jernbanetrasse som skal velges, og er hovedgrunnen til at alternativet med stasjon ved Vikingskipet vurderes. Overlappingene med de andre aksene avhenger derfor mye av hvilken retning jernbanedebatten tar, men området er fortsatt tema for utvikling på Åttemetersplanet og på Tjuvholmen. Tidligere har utviklingen av Koigen vært en stor suksess, og fergeforbindelsen og turstiene vestover har vært viktige gjennom hele byens historie.

Nestle-fabrikken.

Vestbyen.

Stortorget.

Høgskolen.

Vangsvegen (Stadionbyen).

Jernbanestasjonen.

Sjøfronten.

Torggata, Strandgata og Grønnegata.

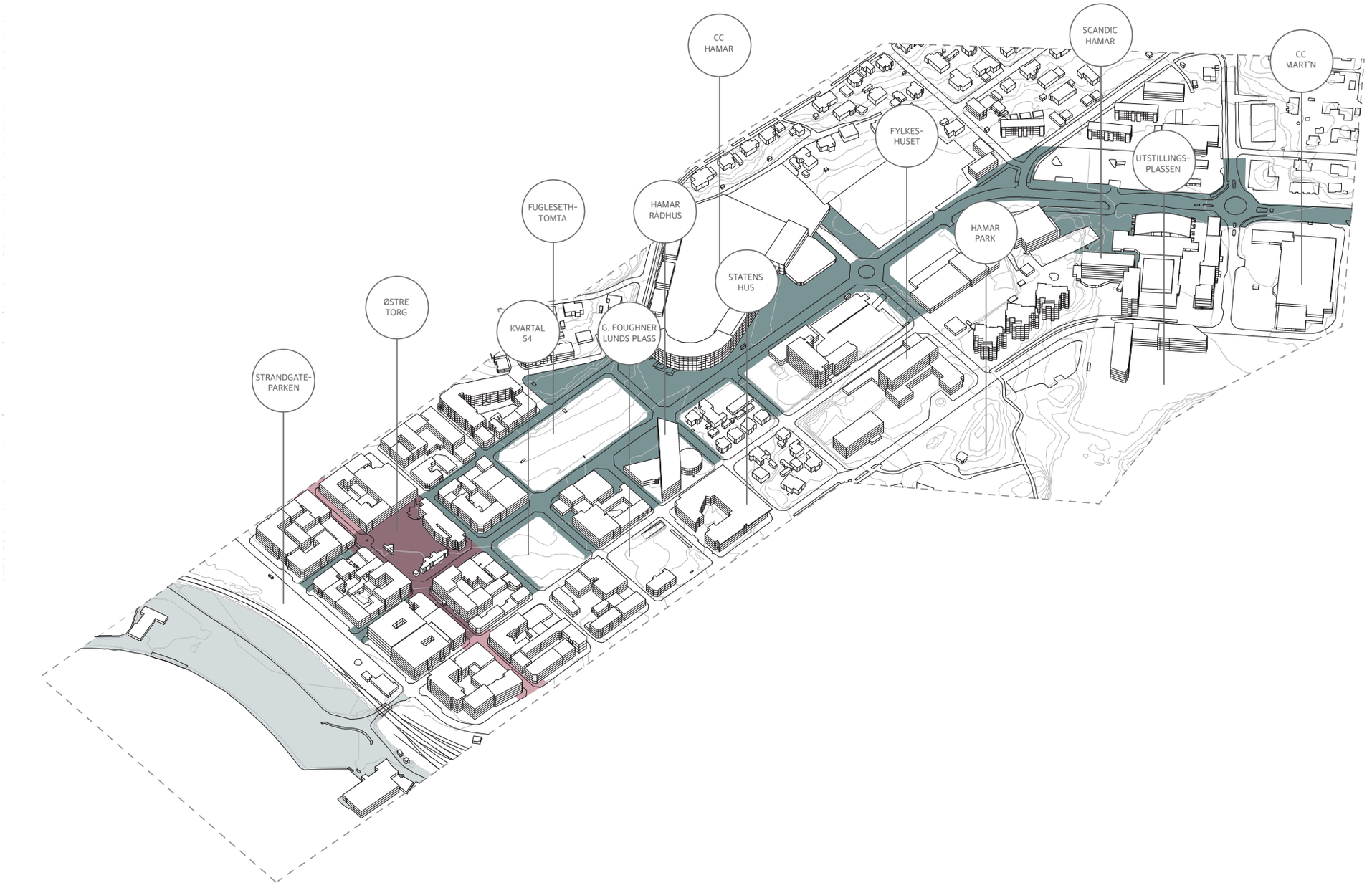

EMPIRISKE STUDIER

For å se den valgte problemstillingen i sammenheng med en konkret kontekst tar oppgaven utgangspunkt i empiriske studier av byutviklingsprosesser på Hamar. Disse studiene vil gjennomføres innenfor et valgt fokusområde for å begrense omfanget av arbeidet, og gjøre det mulig å gå i dybden i en spesifikk kontekst.

Det valgte fokusområdet er utviklingsaksen gjennom Vangsvegen, hvor mange av byens hovedaktører med aktuelle byutviklingsprosjekter holder til.

Studiene til bestå i kartlegging av aktører og eiendomsstrukter, eksperimentering med byformingskonsepter, intervjuer av sentrale aktører og andre aktiviteter som gjør seg relevante i løpet av prosessen.

Utsnitt av fokusområdet gjennom Vangsvegen-aksen. Aksen gjennom byens gågate overlapper med Vangsvegen-aksen i Østre torg.

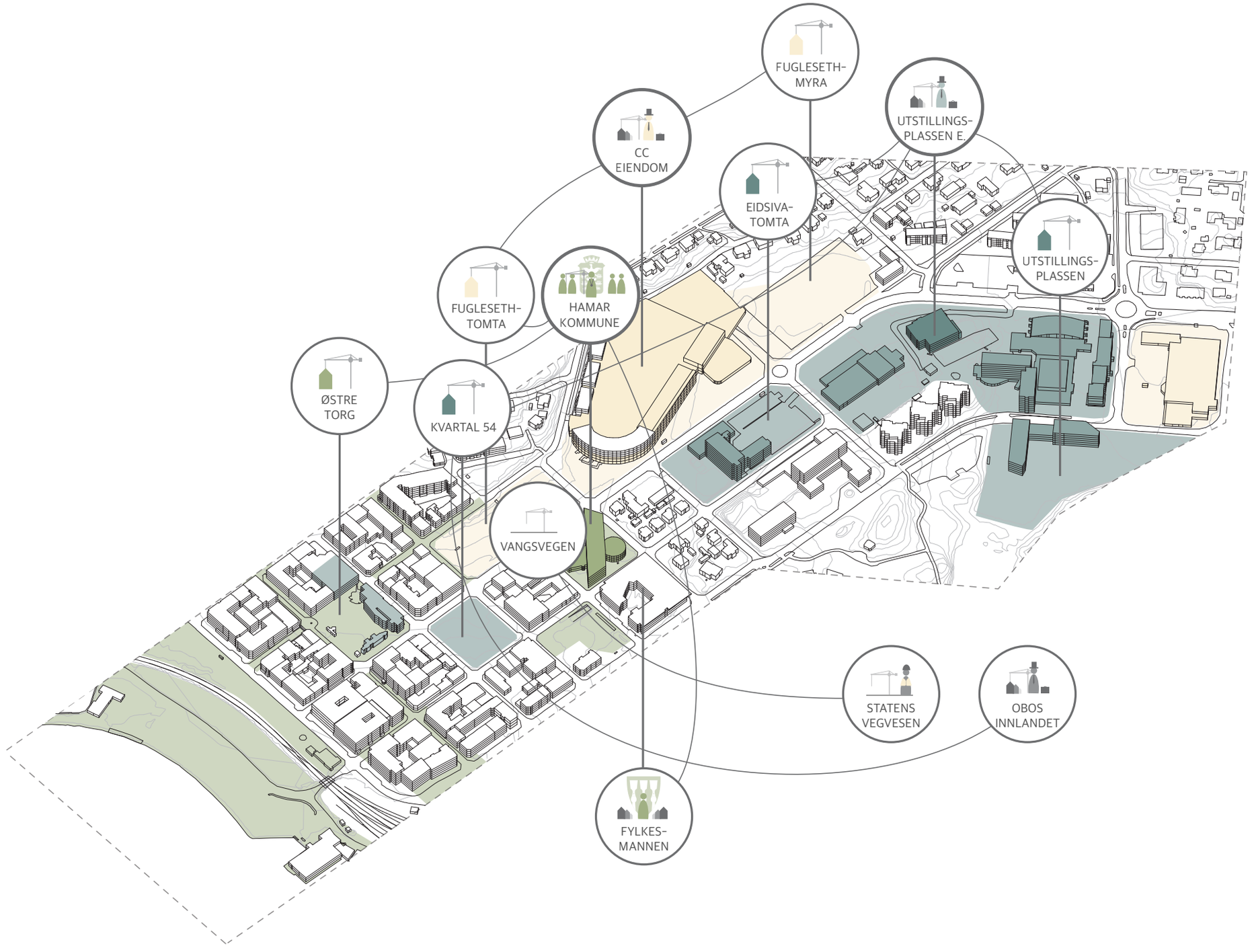
FOKUSOMRÅDE FOR UTFORSKNING: STADIONBYEN

For å gå ned i skala og gjøre undersøkelser i dybden, har oppgaven tatt utgangspunkt i aksen gjennom Vangsvegen og Stadionbyen. Valget om å bruke denne aksen som studieobjekt og utgangspunkt for oppgaven ble tatt både fordi de mange utviklingsprosjektene gjør at bydelen har åpne muligheter for utvikling i mange forskjellige retninger, og fordi det er mulig å studere prosessene som foregår i utviklingen av området. Både byens største aktører blant de private eiendomsutviklerne, det kommunale og det fylkesadministrative befinner seg også her, noe som gjør at spenningen i forholdet mellom det offentlige og private gjør seg veldig tydelig.

Kjøpesenteret som åpnet i 2014 har satt området langs Vangsvegen i en ny kontekst, i tillegg til at sentrum har blitt nødt til å revurdere sin rolle i byen. Dette skaper et interessant utgangspunkt for den videre byutviklingen, og akselerasjonen i utviklingen i området har gjort seg synlig gjennom de mange offentliggjorte planene for prosjekter langs aksen. Samspillet mellom aktørene, det private og det offentlige, fremstår her som et konkret eksempel på utfordringer i å utvikle et byområde i helthet med resten av byen.

Fokusområdet vil for oppgaven fungere som et studieobjekt for empiriske undersøkelser om byutviklingsprosesser, og danne et grunnlag for tanker om en utviklingsstrategi i bymessig skala. Selv om oppgaven går i dybden i dette valgte området, vil oppdagelsene og resultatene fra utforskningen også kunne danne grunnlaget for en bredere strategi. Aktørene som finnes innenfor fokusområdet er også tilstede i andre områder i byen, spesielt gjennom kommunen. Eiendomsutviklerne i Utstillingsplassen Eiendom AS har sin hovedbase i Vangsvegen, men har også stått bak mesteparten av utbyggingen i den vestre delen av sentrum, eier eiendommer i hele byen, og er en aktør også på nasjonal og internasjonal basis. Utbyggerne bak CC Hamar er også indirekte aktører på en større skala ved at prosjektene deres både påvirker den helhetlige byutviklingen i Hamar og den regionale handelsaktiviteten.

De empiriske undersøkelsene består i kartlegging av aktører og eiendomsstrukturer, eksperimentering med byformingskonsepter, intervjuer med de mest sentrale aktørene og andre aktiviteter som gjør seg relevante i prosessen. Med ett ben i det akademiske aspektet ved oppgaven og ett ben i de virkelige forholdene i byen vil den kreative friheten kunne virke i samspill med opplevelser og erfaringer fra den materielle verden, i tråd med Corners tekster. Tanken om at det fantasifulle, det representative og det materielle ikke eksisterer isolert blir slik testet ut i praksis. Oppgaven vil bli til i møtet med mellom det fantasifulle og det materielle, og vil slik stille seg utforskende ved at den åpner for det uforutsette i prosessen.

Hovedaktørene og deres byutviklingsprosjekter innenfor fokusområdet gjennom Vangsvegen.

STADIONBYEN: AKTØRER OG PROSJEKTER

Kartleggingen av aktører i Stadionbyen viser en tydelig tendens hvor eiendomsstrukturene er tett sammenvevd i kvartalstrukturen nederst i Vangsvegen, og blir stadig mindre sammensatt jo lenger man beveger seg oppover aksen. Dette er antageligvis en følge av at kvartalstrukturen har en lengre og mer sammensatt historie, mens områdene lenger ut tidligere lå utenfor byen, og har vært lettere å kjøpe opp. Mens et typisk kvartal i sentrum har opptil et titalls eiere, har områder tilsvarende opptil fem kvartaler lenger opp bare en eier.

Utstillingsplassen Eiendom AS

På østsiden av Vangsvegen er den største aktøren Utstillingsplassen Eiendom AS, som har sitt hovedkontor i Vangsvegen 111. Selskapet eide i utgangspunktet utstillingsplassen, som det er oppkalt etter, som tidligere var arena for hesteutstillinger. Området er i dag delvis parkeringsplass, og delvis bebygd av et hotell- og konferansesenter, messehallen Hamarhallen, og flere kontorbygg. Selskapet var opprinnelig et andelslag hvor regionens landbruksorganisasjoner var store eiere sammen med lokale bønder [48]. Etter en delvis vellykket utbygging av et regionalt landbrukssenter på 50-tallet, har eierstrukturen endret seg og blitt et aksjeselskap med vesentlig færre eiere. Selskapet har kjøpt opp mindre eiendomsselskaper og vokst til å være det største eiendomsselskapet i Innlandet. Selskapet står også bak mesteparten av bebyggelsen i den vestre delen av sentrum, hvor de snart har ferdigstilt 11 boligprosjekter [47].

I tillegg til de gjennomførte prosjektene på den gamle utstillingsplassen og et kontorbygg vis a vis CC Hamar er selskapet i gang med planleggingen av flere nye prosjekter i Stadionbyen. Kvartal 54 som ligger nordøst for Østre torg ble revet for å gi plass til et nytt boligprosjekt, men Sentrumshagen AS, som var hovedaksjonær i prosjektet, gikk høsten 2016 konkurs [45]. I 2017 kjøpte Utstillingsplassen Eiendom AS sammen med OBOS Innlandet tomta [6], og salgsstart for leilighetene er ventet i løpet av 2018. Samme allianse har også gått sammen for å utvikle Eidsivatomta i forbindelse med det eksisterende kontorbygget. Her er det også planlagt et boligprosjekt iblandet næring, men her i 18 etasjer.

CC Eiendom AS

På vestsiden av Vangsvegen er hovedaktøren utbyggeren av CC Hamar, CC Eiendom AS. Selskapet var tidligere en del av Sentrumshagen AS, som gikk konkurs i 2016. Det familieeide konsernet startet med å bygge kjøpesenteret CC Mart'n lenger opp i Vangsvegen i 1974, fortsatte med CC Gjøvik i 1986, og åpnet i 2014 det nye CC Hamar [40]. Eiendomsselskapet eier nå også tomtene som grenser til kjøpesenteret, Fuglesethmyra og Fuglesethtomta, som begge i dag er parkeringsplasser. Fuglesethtomta utgjør to fullstendige kvartaler i kvartalstrukturen, og i 2018 ble planene om å bygge dem ut annonsert [43]. Prosjektet har møtt stor diskusjon og stort engasjement fordi det har potensiale for å knytte kvadraturen bedre sammen med kjøpesenteret.

Tomta skulle i utgangspunktet bygges ut før kjøpesenteret for å forhindre denne brutte forbindelsen, men prosjektet ble lagt til Hamar stadion fordi kommunen valgte å selge tomta for å skaffe midler til andre idrettsprosjekter som fullføringen av Briskeby stadion og nye Børstad idrettspark. Hamar kommune var initiativtakeren til kjøpesenterplanene, og solgte også Fuglesethtomta til CC Eiendom AS etter at de begge gikk sammen om et mulighetsstudie for tomta i 2013.

Hamar kommune

I mellom de to store private aktørene ligger Hamar rådhus. Innenfor fokusområdet eier kommunen de offentlige plassene Østre torg og Greger Foughner Lunds plass, i tillegg til de kommunale veiene. Vangsvegen og Grønnegata er henholdsvis riksvei og fylkesvei, og forvaltes av Statens Vegvesen. Kommunen eier også parkeringsarealet på Åttemetersplanet ved sjøfronten og Hamar park, på sørsiden av Utstillingsplassen.

Det største kommunale prosjektet i området er den planlagte opprustningen av Østre torg, som er blitt initiert som en konsekvens av den nye viktigheten av aksen langs Vangsvegen. I tillegg ble Stortorget opprustet i 2014, noe som gjør at Østre torg fremstår som mindre attraktivt i bybildet. Prosjektet blir en utfordring med tanke på samarbeid mellom de mange gårdeierne med tilgrensende eiendommer og kommunen som eier av selve torget. Blant planene er en ny mathall og større fokus på andre typer handel, som torghandel og salg av lokale produkter [29, 31].

Kommunens tidligere eiendommer på Hamar stadion og Fuglesethtomta, er blitt overtatt av de private aktørene mot at utviklingsplanene ble lagt på et felles grunnlag.

Selv om selve Vangsvegen ikke eies av kommunen er planene for Håkons gate, som går parallelt med Vangsvegen, en del av strategien for å koble delene av Stadionbyen med høy boligandel til sentrum. Det arbeides også med mange andre kommunale prosjekter som et bedre sykkelnettverk, oppussing av Torggata, nye Midtbyen plass ved høgskolen, samt store prosjekter som planleggingen av jernbane og nytt hovedsykeshus.

Andre aktører

I tillegg til de mange mindre gårdeierne i kvartalstrukturen og de enkeltstående villaene har de fylkesadministrative enhetene også hovedkontor i området. Statens Vegvesen forvalter selve Vangsvegen i tillegg til Grønnegata som går på tvers av området. Det er dermed hverken kommunen eller de private aktørene som har ansvaret for opprustningen av selve gata som utgjør det viktigste byrommet i området.

OBOS Innlandet er i tilllegg til å være aksjonærer i prosjektet på kvartal 54 også store eiere både i Utstillingsplassen Eiendom AS, og i BetonMastHæhre, som er totalentreprenør for byggeprosjektene på kvartal 54 og Eidsivatomta [6, 42].

I sentrum er mange av gårdeierne og leietakerne organisert gjennom både Hamar Gårdeierforening og Hamar Gårdeierselskap AS. Mange av gårdeierne har også uttrykt ønske om å forvalte eiendommene i sentrum som et eiendomsselskap med en profesjonell ledelse for å kunne konkurrere med de store aktørene [15].

Illustrasjonsplan av Stadionbyen. M 1:5000

STADIONBYEN: UTFORSKNING AV POTENSIALITET

For å undersøke spennet i mulige utviklingsretninger i Stadionbyen er det her illustrert noen forskjellige ytterliggående scenarioer. De forskjellige områdene som fungerer som variabler i dette eksperimentet eies tilnærmet fullstendig av de få aktørene nevnt ovenfor.

Selv om disse aktørene ikke har de samme forutsetningene, har de to private eiendomsselskapene begge et stort handlingsrom gjennom store verdier i både eiendommer og kapital, samtidig som kommunen har relativt stort handlingsrom gjennom prosjekter som har allmenn interesse.

Samlet besitter disse hovedaktørene handlekraften som skal til for å utvikle bydelen i nært hvilken som helst retning. Selv om ingen av ytterpunktene nødvendigvis er lønnsomme, sannsynlige eller i det hele tatt ønskelige, er de fortsatt innenfor områdets potensialitet.

Handlekraften til de forskjellige aktørene forteller noe om hvilken makt de har ovenfor byen, og hvilken rolle de har i byutviklingen. Spennet i disse mulighetene forteller også noe om potensialiteten i området. Siden potensialiteten her vil vise seg å være stor, er det også interessant å utforske hvordan prosessene for utviklingen i områdene, og byen generelt, skal foregå for å ivareta byens mange og sammensatte interesser.

Stadionbyen med alle ledige og utnyttbare arealer som parkeringsplasser. Dette scenarioet er ikke langt fra virkeligheten, eller tidligere situasjoner.

Med unntak av Østre torg, kvartal 54 og Greger Foughner Lunds plass er alle områdene illustrert med parkering også parkering i dag. På Østre torg var det også tidligere skysstasjon med parkering for busser [32].

Stadionbyen med alle ledige og utnyttbare arealer bebygget med eneboliger. Holset, området nordvest for CC Hamar utgjør i dag møtet mellom eneboligbebyggelsen og Stadionbyen. På sørøst-siden befinner bydelen Briskebyen seg, som i stor grad består av eneboliger. Noen eldre villaer finnes også i dag mellom rådhuset og kontorbygget eid av Utstillingsplassen Eiendom AS.

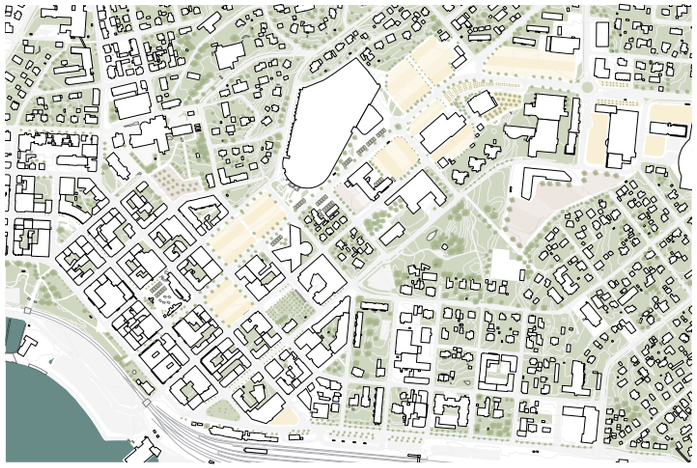

Stadionbyen med alle ledige og utnyttbare arealer bebygget med rekkehus. Typologien er ikke typisk for området, og de eneste områdene med rekkehus som dominerende typologi finnes i byens utvidelse fra etter 1947, og gjerne helt i utkant av byens grenser.

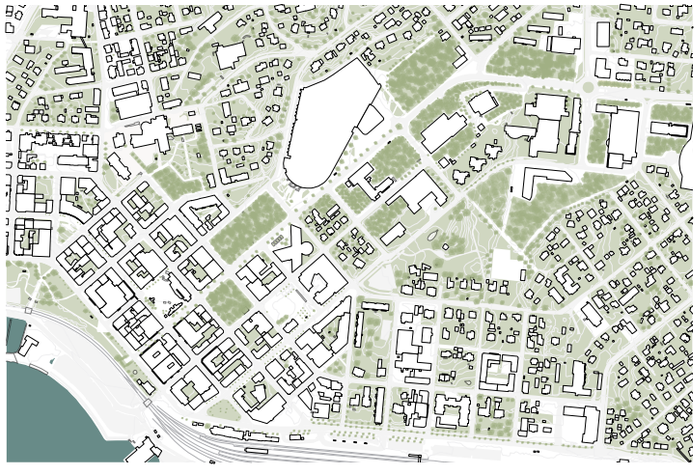
Stadionbyen med alle ledige og utnyttbare arealer, i tillegg til noe eksisterende bebyggelse, bebygget med bykvartaler og høyhus. Hamar kommune ønsker i størst mulig grad at Stadionbyen bygges bymessig, med bebyggelse som forholder seg til kvartalstrukturen med byggelinjer. I dette scenarioet er noe bebyggelse med lav utnyttelse byttet ut, for å teste den omtrentlige maksimale utnyttelsen av området.

En pågående diskusjon i forbindelse med den nye kommuneplanen frem til 2030 er balansegangen mellom å verne dyrket mark i byens utkanter og å bygge med høyere utnyttelse i sentrum. Det er også tidligere blitt utredet muligheter for høyhusbebyggelse langs Vangsvegen [8].

Stadionbyen med alle ledige og utnyttbare arealer konvertert til dyrket mark og jordbruk. I et ekstremt scenario hvor mangel på ressurser og mat er store utfordringer, ville det være mere lønnsomt å benytte arealene til produksjon.

Økobyer og økolandsbyer er allerede en stor trend globalt, og interessen for å leve i kontakt med ressursene man forbruker har blitt et reellt holdepunkt i utviklingen av mange nye områder rundt om i verden.

Stadionbyen med alle ledige og utnyttbare arealer konvertert til produktiv skog. I et scenario hvor økonomiske investeringer ikke vil lønne seg, for eksempel i ekstreme nedgangstider, ville det som i det forrige eksempelet være mer lønnsomt å gjøre de ledige arealene om til en naturressurs.

Vangsvegen med Hamar rådhus til høyre, og kjøpesenteret CC Hamar til venstre.

STADIONBYEN: INTERVJUER AV AKTØRER

For å få et førstehåndsinntrykk av prosessene og kreftene som virker på fokusområdet, gjennomfører jeg intervjuer med noen av de sentrale aktørene. Aktørene som intervjues er de to største eiendomsutviklerne i fokusområdet og i byen forøvrig, Utstillingsplassen Eiendom AS og CC Eiendom AS, og Hamar kommune. Både på grunn av den geografiske og innholdsmessige nærheten mellom disse aktørene, ønsket jeg å finne ut hvordan de samarbeider, kommuniserer, og ser på rollene sine i byutviklingen.

Intervjuene er lagt opp som semistrukturerte, hvor det tas utgangspunkt i noen hovedspørsmål, men hvor samtalen som oppstår får lede intervjuet. I tillegg til noen konkrete spørsmål om de ulike prosjektene de administrerer, blir aktørene spurt om å snakke om hva slags rolle de har i byutviklingen i Hamar.

I tillegg til det semistrukturerte formatet, tar intervjuene utgangspunkt også i den såkalte snøballeffekten, der opplysningene og samtalene underveis får lede fremdriften til intervjurekken. Metoden reflekterer valget av hovedmetode om å legge opp til det uplanlagte, fokusere på samspillet mellom observasjon, konseptualisering og egne inngripner og å bruke den spontane interaksjonen til å bevege seg videre fra utgangspunktet.

Jeg får avtalt møter med ordfører i Hamar kommune, Einar Busterud, administrerende direktør i Utstillingsplassen Eiendom AS, Tron Sanderud, og eiendomssjef i CC Eiendom AS, Ketil Norheim. I tillegg har jeg kontakt med planavdelingen og byplansjef i kommunen, Kari Nilssen.

I løpet av tiden jeg er på Hamar for å gjennomføre intervjuene kommer jeg også i kontakt med Julie Grindborg, en arkitektstudent ved Bergen arkitekthøgskole, som skriver diplomoppgave om demokratiske arenaer for byutvikling, med utgangspunkt i Hamar. Vi intervjuer mange av de samme personene, og samarbeider om å koordinere noe av arbeidet. Senere samkoordinerer vi også et samarbeid med Hamar kommune gjennom deres bylab-prosjekt.

Hamar rådhus, oppført i 2001, tegnet av Snøhetta.

Intervju med ordfører i Hamar kommune, Einar Busterud

Einar Busterud representerer det blokkuavhengige partiet By- og Bygdelista, som ble opprettet i forkant av sammenslåingen i 1992 mellom Hamar og Vang kommuner. Busterud er inne i sin fjerde periode som ordfører [24].

Jeg begynner med spørsmålet jeg skal stille alle aktørene. "Hva slags rolle har dere i byutviklingen i Hamar?"

Busterud forteller at kommunens rolle først og fremst er å være planmyndighet, men også grunneier, noe han mener kommunen er i for liten grad. Han sier at fordelen kommunen har er at den kan planlegge i et 100-årsperspektiv, i motsetning til gårdeiere i byen som tenker ti år av gangen. Han peker på konkrete prosjekter kommunen har bygget og betalt for, som det nye kulturhuset, opprustning av Stortorget, Ankerskogen svømmehall, og den kommende opprustningen av Østre torg.

Når det kommer til utfordringene i sentrum mener han at hovedutfordringen er å planlegge fleksibelt. Endringer i samfunnet gjør at bysentrumet også endrer funksjon over tid. Han mener vi må revurdere hva et sentrum skal være for fremtiden. Byen har fire hovedfunksjoner ifølge Busterud, som handelstad, bosted, arbeidsplass og møtested. Sistnevnte blir etterhvert viktigere da bylivet blir mer og mer opplevelsesbasert.

Om situasjonen og gårdeierne i kvartalstrukturen i sentrum mener han det mangler samarbeidsvilje. Kommunen har tatt på seg mye ansvar som gårdeiere og handelsstanden ikke vil ta. Ideen om å drifte sentrum som et utadvendt kjøpesenter er en drøm som ikke ser ut til å gå i oppfyllelse på grunn av den dårlig sammenknyttede eiendomsstrukturen. Han peker på et eksempel gjennom Fredrikstad, en by som har hatt mange av de samme utfordringene som Hamar. De har vært på studietur til Hamar, og plukket opp tanker de senere har fått gjennomslag med. Der samarbeider gårdeierne i sentrum om å lage et helhetlig tilbud gjennom leietakerne de tar inn. Det har vi ikke fått til i Hamar, sier Busterud.

> "Jeg tror at det snur før eller senere, vi har fått inn litt større gårdeiere nå. (...) De har mer muskler og skjønner litt mer hva vi må gjøre. Det er litt ille at det skal være sånn."
>
> — Einar Busterud, i samtale med Julie Grindborg om markedskrefter og utviklingen i sentrum

I et annet intervju med arkitektstudent Julie Grindborg om samme tema, peker han på noen av de store gårdeierne og eiendomsutviklerne som en viktig brikke i revitaliseringen av sentrum. Han sier den manglende investeringsviljen fra gårdeiernes side er et resultat av en lang utviklingstendens.

"For tre generasjoner siden, så var den som eide bygården den som eide butikken, og det var sånn at hvis du ikke investerte i fasaden gikk det dårlig for butikken. Så ble butikkene lagt ned, og omgjort til kjedebutikker, men eierne av gårdene var fortsatt gamle familier. Men plutselig hadde de ikke interesse av at butikkene gikk best mulig, men at leien ble best mulig, og da ble det slik at hvis du ikke investerte, så fikk du større overskudd. Og så sitter det eiere rundt omkring, arvingene er jo spredd over hele Østlandet, så gårdeierinteresse er ikke lik butikkinteresse, og eierstrukturen er mer fragmentert og er ikke direkte inngrep i hva handelen har behov for. Det fører til at de ikke har investert nok i fornying, eller bygningsmassen, de samarbeider ikke, og de stiller heller ikke krav til hvilke leietakere som passer leielokalene. If forsikring blir like bra som en klesbutikk, kanskje bedre, fordi de er sikrere betalere."

Fredrikstad blir også her et ekspempel på hvordan dette kunne vært gjort annerledes. "I Fredrikstad – for hver krone kommunen betaler, betaler gårdeiere ei krone. Men det får en ikke til i Hamar." Planene om å drifte sentrum som et kjøpesenter med felles åpningstider og felles markedsføring har det vært snakk om 25 år uten at det har skjedd noe, sier han. "Jeg tror vi er nede på et nullpunkt med handel i butikk. (...) Jeg tror at det snur før eller senere, vi har fått inn litt større gårdeiere nå. (...) De har mer muskler og skjønner litt mer hva vi må gjøre. Det er litt ille at det skal være sånn."

Når jeg spør om hvordan kommunen samarbeider med andre aktører og utbyggere, sier han at kommunen kan si hva de vil om utbyggingsprosjekter, men har til syvende og sist ingen direkte makt i utbyggingssaker. Det blir ofte nest beste løsninger i kompromisser med andre aktører, og som eksempel peker han på kjøpesenteret Maxi utenfor Hamar som et feiltrinn. I stedet har de fått det nye CC Hamar rett ved sentrum som har bidratt til at handelen har gått oppover og at Hamar står sterkere regionalt. Konklusjonen er at det er aktører med økonomisk makt som får ting til å skje. Han tuller med at det kanskje er viktigere hva som skjer på styremøtet i Utstillingsplassen Eiendom enn hva som skjer kommunen.

Videre snakker han om andre konkrete byutviklingsgrep han ønsker å gjennomføre. Å reparere den tannløse kvartalstrukturen, øke byggehøyden til opp mot 6 etasjer for å gjøre det mer attraktivt å bygge i sentrum, og å etablere et ordentlig sykkelnett for hele byen.

Jeg spør mer om kommunikasjon mellom aktører og medvirkning. Jeg får høre at kommunen har leid et tomt butikklokale i Triangelgården i gågata, for å etablere en bylab. Prosjektet skal brukes til å synliggjøre og inkludere innbyggerne i byutviklingsprosessene i byen framover. I Hamar har det vært kultur for denne typen initiativer, med Dream Hamar-prosjektet i forbindelsen av oppgraderingen av Stortorget, og en informasjonspaviljong om byutviklingsprosjekter på Østre torg. Han sier at medvirkning er viktig i de tidlige fasene av planleggingen, og at det er viktig å skaffe seg et bilde av hva folk bryr seg om før de i det hele tatt går i gang med arbeidet med en kommuneplan. Da er workshops med skoler, og kaffemøter hjemme hos folk viktige verktøy.

Vangsvegen 111, Utstillingsplassen Eiendoms kontorer.

Intervju med administrerende direktør i Utstillingsplassen Eiendom AS, Tron Sanderud

Utstillingsplassen ble etablert for hesteutstillinger av Hedemarken Fogderiforening i 1895. Etter krigen gikk byens landbruks- og næringinteresser sammen om en andelslag som skulle utvikle plassen til et Landbrukets Centrum for Østlandet. Selv om kontorer, stall og travbane ble bygget, ble ikke utbyggingen den suksessen den kunne blitt. I 1986 ble andelslaget til et aksjeselskap som forvalter eiendom, og har senere spist opp mange andre små eiendomsselskaper. Selskapet er den desidert største grunneieren i byen, og har i dag eiendommer og utbyggingsprosjekter i hele Norge og Sverige. Selskapet har fortsatt over 1000 aktører med lokal forankring, men 90 prosent av aksjene eies nå i realiteten av to aktører [42, 48].

Jeg spør om det samme som jeg spurte ordføreren. Hva slags rolle har dere i byutviklingen? Sanderud svarer med en variasjon av den samme vitsen som ordføreren antydet, at styremøtet i Utstillingsplassen kanskje er det som har mest å si for hva som skjer i Hamar. Han begynner med et eksempel om hvordan de har bygget 6 kvartaler i den vestre delen av sentrum, blant annet gjennom transformasjon av den gamle Nestle-fabrikken. Det startet med ett kvartal, så øynet de muligheten for å ta enda ett, og enda ett. Han forteller at de har brukt de samme arkitektene, to Hamar-baserte kontorer, på alle prosjektene. Selskapet jobber prosjektbasert, men får selvfølgelig en tydelig kontinuitet i prosjektene.

Når det kommer til samarbeid med kommunen, får jeg høre at selskapet i praksis regulerer de fleste områdene de utvikler selv. Han sier kontakten med kommunen er både formell og uformell, og at mange tidlige ideer tas direkte med ordføreren og byplansjefen. Prosjektene følger kommunens signaler om hva slags utvikling som ønskes. Eksempelvis overlapper interessene i utbyggingen av kvartal 54, der det ønskes 6 til 8 etasjer for å øke andelen boliger i sentrum. Likevel enes visst ikke kommunen og selskapet om alt. Han sier planmyndighetene er opptatt av byggelinjer og programmering, mens selskapet prioriterer behovene til leietakerne de forvalter. Det må veies mot det som er kommersielt fornuftig. Han peker

> “Kontakten med kommunen er både formell og uformell. ”
>
> — Tron Sanderud, Utstillingsplassen Eiendom

på bilforhandleren som ligger som naboer i Vangsvegen som et eksempel. Å rive en bilforhandler og bygge bymessig er ikke lønnsomt for hverken eiendomsselskapet eller leietakeren. Dermed blir ikke kommunens bønner hørt. I boligprosjektene i vestre del av sentrum peker han på at de måtte krangle med kommunen for å åpne kvartalstrukturen mot sør. Her ønsket de å prioritere solforhold og utsikt mot Mjøsa for å gjøre leilighetene mer attraktive, mens kommunen ønsket en fullført kvartalstruktur for å gjøre området mer bymessig.

I Vangsvegen skal i tillegg til kvartal 54 Eidsiva-tomta litt lenger oppover også bygges ut. Her er det planlagt 18 etasjer med en stor andel bolig. Selskapet opererer i begge prosjektene i samarbeid med andre store aktører som OBOS, som også er deleiere i selskapet. Det er derimot lite samarbeid med den store aktøren på andre siden av veien, CC Eiendom.

Sanderud forteller om planer for investeringer i sentrum, som de gjør for å stimulere til mer utvikling, og gi noe tilbake til byen. Et eksempel er det lille kjøpesenteret Torghjørnet ved Stortorget, som selskapet bygget ut, og senere solgte. I dag er senteret nesten tomt for butikker, og er et trist syn i bybildet. Nå er de inne i prosessen om å kjøpe tilbake senteret for å reinvestere. Han sier prosjektet mest sannsynlig ikke blir lønnsomt, men at de har både råd til det og ønsker å gjøre sitt for å hjelpe sentrum på beina igjen. I tillegg er de i gang med å ruste opp fasadene til gårdene de eier i gågata, og planlegger å bygge penthouse-boliger oppå noen av gårdene. Selskapet er bevisste på at handlingsrommet de sitter med kan være et viktig virkemiddel i sentrum.

Av samarbeid med kommunen viser han til planene om en mathall i forbindelse med opprustningen av Østre torg. Av tidligere prosjekter viser han til blant annet Biohus-prosjektet, et kunnskapsklyngekonsept i tilknytning til byens bioteknologimiljø og Høgskolen i Innlandet. Han sier selskapet og kommunen har vært et godt team i flere slike prosjekter i Hamar.

På spørsmål om deres visjon for byen svarer han at selskapet i stor grad fokuserer på nåtiden. Fokuset ligger til en hver tid på de prosjektene som er underveis. Likevel sier han at de ønsker at Hamar skal få vokse og bli det naturlige sentrumet på det indre Østlandet. Han sier Hamar har en unik posisjon som handelsby midt i landets spisskammer, noe som historisk sett har tiltrukket seg industrier som Nestle, og i det senere kunnskapsklynger innen alt fra bioteknologi til VR. Han sier de ønsker å bidra til at Hamar skal bli det sentrumet ethvert område trenger.

CC Hamar, tegnet av Nordic Office of Architecture og Anderssen og Fremming, åpnet i 2014.

Møte med eiendomssjef i CC Eiendom AS, Ketil Norheim, i samarbeid med Julie Grindborg

CC-Gruppen er et familieeid konsern [41] *som eier kjøpesentere i Hamar og Gjøvik. CC Mart'n ble Hamars første kjøpesenter i 1974, og i 2014 åpnet det nye CC på gamle Hamar stadion, rundt 400 meter unna det gamle. CC Eiendom AS eier i tillegg til kjøpesenteret store arealer langs Vangsvegen.*

Etter å ha fortalt om prosjektene våre, ber vi Ketil om å kommentere deres rolle i byutviklingen. Han begynner med å si at i tillegg til sine egne økonomiske interesser er den uttalte visjonen for selskapet "vi gjør byen stolt". Selskapet begynte med tanken om kjøpesenter og byutvikling i 2005, da planen var å bygge et senter i sentrum, på de to tomme kvartalene på Fuglesethtomta. Vi spør hvorfor det ikke ble slik, og svaret er et kontant "Jo, det er jo kommunen sin skyld! Kommunen sin skyld!" Det var regulerings- og rekkefølgebestemmelser fra kommunen sin side som gjorde at de måtte bygge kjøpesenteret lenger fra sentrum. Kommunen fikk tegnet et skisseprosjekt på Hamar stadion, som senere ble kjøpt opp av CCs selskaper. På grunn av prislappen på 300 millioner ble de tvunget til å starte utbyggingen her, selv om målet var å kjøpe tomta før den ble regulert. Prosjektet på Fuglesethtomta tegnet av Snøhetta i 2005-6 kunne ikke realiseres fordi det allerede var bygget store mengder retailarealer, som også var programmert inn i Snøhettas prosjekt.

> "Jo, det er jo kommunen sin skyld! Kommunen sin skyld!"
>
> — Ketil Norheim, CC Eiendom

På spørsmål om dialogen med kommunen, sier Norheim at prosessene med planavdelingen har vært lange og tunge. Han mener at kommunen er for detaljorienterte, og at de godt kunne regulert åpnere. "Altså, det er i utgangspunktet ikke noe spesielt forskjellige interesser. Og derfor, spesielt derfor, mener vi at kommunen kunne klare seg med å regulere noe åpnere enn de gjør. Og på mange måter bare konstantere at målsetningene er de samme, at grunnkravene ligger der, og la utbyggerne få styre litt." I tillegg tilføyer han at kommunen la lista høyt når de engasjerte et av landets beste arkitektfirmaer til illustrasjonsprosjektet, og at detaljfokuset er forståelig når prosjektet i prinsippet er bestilt av kommunen.

I januar 2018 ble planene for utbyggingen av Fuglesethtomta lagt fram. Norheim forteller at selskapet gikk sammen med kommunen, som hadde en tilbakekjøpsopsjon på deler av tomta som utløp i 2013, og engasjerte Nordic for å lage et mulighetsstudie for tomta. Slik kunne kommunen få gjennom sine ønsker, fremfor at det ble en "hestehandel" mellom kommunen og selskapet gjennom tilbakekjøpsopsjonen. Med utgangspunkt i mulighetsstudiet skal nå Nordic fortsette å prosjektere. Han sier prosessen blir forskjellig fra kjøpesenteret først og fremst fordi det nå er de selv som skal utvikle et prosjekt som fungerer kommersielt og fungerer for byen. "...vi kommer ikke til å bygge noe her som byen ikke er tjent med, vi skal gjøre byen stolt, vi skal lage noe som vi mener totalt sett er til det beste for byen. Og til det beste for oss, da." Han forteller at det ikke er noen fare for at det blir kontorer i første etasje. De er opptatte av at fasadene skal gi noe til byen, og at det også er mye annet enn handel som kan være utadrettet.

Han sier at prosjektet, som alle andre, er avhengig av noen ankerleietakere tidlig i prosessen for å fungere kommersielt. Han viser til leiekontraktene på kjøpesenteret som stiller krav til inngang til butikkene fra gaterommet, og sier at kommunens byutviklinginteresser i aller høyeste grad er forenlige med de kommersielle interessene. "...i etterkant så ser jo alle butikkene at dette faktisk gir noe tilbake i forhold til dagslys, til bymiljø, og så videre." Han sier han også håper de samme kravene blir stilt til Utstillingsplassen Eiendom, og deres prosjekter på andre siden av Vangsvegen.

> "...vi kommer ikke til å bygge noe her som byen ikke er tjent med, vi skal gjøre byen stolt, vi skal lage noe som vi mener totalt sett er til det beste for byen. Og til det beste for oss, da."
>
> — Ketil Norheim, CC Eiendom

Dette leder inn et nytt spørsmål, nemlig om dialogen med de andre utviklerne og aktørene i området. Svaret er at nei, for tiden finnes det ingen dialog. Han viser til prosjektet om byromsplanen fra Gehl architects, som selskapet i 2013 gikk sammen med kommunen, Utstillingsplassen, og de daværene eierne av kvartal 54 om. Vi spør om de ikke har noen visjon for området de utvikler. Svaret er at jo, og sammen med retailarkitektene Portland Design fra London, har de jobbet med hvordan deres miks av butikker skal fungere i bymiljøet. I den sammenheng etterlyste de også en plan for sammenhengen med Håkons gate, som går parallelt med Vangsvegen. Dette har imidlertid stoppet opp fordi kommunen ikke har styringsrett der. "Der har det skjedd fint lite, altså vi har jo måttet minne rådmannen både på Vangsvegen og på Håkons gate. Og når du spurte her om samarbeidet med kommunen, så har jo vi etterlyst et initiativ fra Guro Vestvik, da, som vi møtte tilfeldigvis på et folkemøte på Gregers, etter hun hadde vært her i 100 dager, eller hva det var (...) og stilte oss litt undrende til at ikke de har tatt kontakt med oss som den desidert største retailutbyggeren og den desidert største utbyggeren midt i sentrum. Som

hun da lovet å gjøre umiddelbart, og det var da i midten av november eller noe i den duren."

Julie spør om medvirkningsprosesser. Svaret er det samme som om dialog med andre utviklere, kun gjennom Gehl-rapporten.

Vi kommer inn på situasjonen i sentrum, og at mange butikkdrivere har uttrykt skepsis ovenfor enda mer utbygging av butikkarealer utenfor gågata. Han sier at denne konflikten mellom butikkdriverne i sentrum og utbyggerne er uproduktiv, og at det er soleklart at noen ikke klarer seg når konkurransen blir tøff i en by. Han mener det ofte er dårlig fundamenterte konsepter som avhenger av lav leie og har lav omsetning som forsvinner. Da blir ansvaret for hva som skal skje på gateplan fragmentert, og gårdeierne leier heller ut til kontorer. Han mener Busterud tror på julenissen når det kommer til å drifte sentrum som et senter. "...man må se på det litt realistisk, det sitter tross alt selvstendige mennesker og eier sine bygninger og skal forvalte det økonomisk." Han sier sentrum er av entusiaster som er villige til å se lengre inn i horisonten. Der Busterud gir byer som Fredrikstad ros for godt samarbeid mellom gårdeiere, mener Norheim det ikke har noe med samarbeid å gjøre. Han mener løsninger er grupperinger som går inn og kjøper opp gårder og kvartaler i byene. "...så får de tak i noen ordentlige nøkkelleietakere, enten med Monkey, Weekday, altså disse H&M-konseptene for eksempel, og plutselig så legger Ferner Jacobsen seg ved siden av, så kommer den andre, så kommer det en slakter, og så kommer akkurat de funksjonene som byen ønsker." "Så du mener det er avhengig av at noen som har litt krefter kan gå inn og trigge noe?" "Helt riktig, det mener jeg faktisk er den aller, aller viktigste enkeltfaktoren til byutviklingen."

Han mener det viktigste for Hamar er konklusjonen i Gehl-rapporten fra 2013. Byen må gå fra å være den parallelle byen til den koblede byen. "I stedet for å snakke om det som går på langs, at man snakker om det som går og krysser hverandre. Og nøkkelen til dette, det er Østre torg." Han snakker videre om konkrete grep som bør gjøres på Østre torg, som å rive "ubåten" til Utstillingsplassen, og å få rustet opp selve plassen. Han mener kommunen henger seg for mye opp i småting når det gjelder slike

> "I stedet for å snakke om det som går på langs, må man snakke om det som går og krysser hverandre. Og nøkkelen til dette, det er Østre torg."
>
> — Ketil Norheim, CC Eiendom

prosesser, og peker på at det var de som måtte få Vegvesenet til å ruste opp den aktuelle delen av Vangsvegen. Selv om de måtte dra lasset i den delen, forventer de at kommunen stiller krav til gårdeiere om å gjøre sin del for å realisere visjonen. Han fortsetter med å påpeke at Hamar har en stor fordel i at de store utbyggerne er lokale patrioter, og ikke Steen & Strøm eller utenlandske eiendomsselskaper.

Avslutningsvis får vi et innlegg i debatten om ny jernbanetrasse. Han mener det er totalt natta å velge alternativet med stasjon ved Vikingskipet, og mener stasjonen heller burde ligget rett utenfor, under Fuglesethtomta med alternativ midt. Stasjonen kunne samlet den koblede byen, få alle funksjonene til å fungere sammen, og ivaretatt alt. Men han mener kommunen er for redde for at prosjektet ville stoppet opp hos Jernbaneverket, og tatt for lang tid. "Det er den eneste grunnen til det, alle er enige om at det er det beste prosjektet." Han mener det er irriterende at slike bakgrunnsagendaer om å få mest mulig gjort skal stoppe den rette ideen fra å realiseres.

Han mener også det er grenseløst irriterende at mediene og kommunen omtaler CC og sentrum som to forskjellige, og motsettende ting. Det var tross alt kommunen som gikk inn for å få inn handel i sentrum. Han mener poenget er at aktørene i sentrum og de andre kan spille hverandre gode. "Gode leietakere, gode gårdeiere og gode utviklere i byen er med å bygge opp attraktiviteten til byen, vi er med å bygge attraktiviteten til byen, sammen kan vi øke totalattraktiviteten for Hamar og for området."

Byutvikler i Hamar kommune Guro Vestvik i bylaben med Torggata og Triangelen kafe utenfor.

Møte med byplansjef Kari Nilssen, næringssjef Svein Frydenlynd og byutvikler Guro Vestvik i Hamar kommune, i samarbeid med Julie Grindborg

Omsider har vi fått avtalt et møte med Guro Vestvik, byutvikleren i kommunen som blant annet står i spissen for bylab-prosjektet. Med oss har vi også byplansjefen og næringssjefen i kommunen.

Byplansjef Kari Nilssen begynner med å fortelle oss om hvordan en planprosess typisk foregår, og vi blir litt forfjamset over hvor mange rekkefølgebestemte steg og byråkratiske prosesser som må gjennomføres for å regulere noe.

Næringssjef Svein Frydenlund forteller engasjert om en rekke spennende prosjekter i byen, blant annet om DOGA-prosjektet Levende Lokaler, der arbeidstrening skal kombineres med galleri og utstyrsutleie til aktiviteter i sentrum. I tillegg skal det åpnes et digitalt sløydverksted sammen med EON Reality i et lokale mellom Høgskolen og gågata. Hamar er også med på et samarbeid kalt Attractive Nordic Towns, en arena hvor nordiske småbyer utveksler metoder og verktøy for å utvikle attraktive, grønne byer, og å håndtere komplekse beslutningsprosesser.

Vi har snakket med Vestvik på telefon tidligere, og delt entusiasmen for ideen om bylaben, og muligheten til å flytte byutviklingsprosessene ut i byen, for å la innbyggere og byen bli inkludert i, og ta del i prosessene. Prosjektet står foreløpig som et tomt butikklokale i Triangelgården i gågata. Kommunen er interessert i å eksperimentere med hvordan bylaben skal brukes, og vi finner fort ut at arbeidene våre kan bidra til dette. Vi deler ideene vi har samlet opp om prosessene i byutviklingen, og Julie forteller om sitt prosjekt om nettopp demokratiske rom for byutvikling.

Etterpå blir vi med Vestvik fra rådhuset og går ned i Triangelgården. Lokalet skal brukes til å synliggjøre byutviklings- og planleggingsprosesser, og invitere til utforskning av hvordan dette kan gjøres.

Vi blir stående i det tomme lokalet og diskutere byutviklingen i Hamar lenge. Vestviks plan er at laben skal bli til litt underveis, og at den skal bære preg av å være et laboratorium. Likevel forteller hun at det straks skal legges ut anbud
Vestvik forteller at dette skal være et fysisk uttak for tanken om at vi skal lage et bedre Hamar og et bedre byliv. Bylabens mål er blant annet å levere på ambisjonene i kommunedelplanen, og skape engasjement rundt byutviklingssaker. Det å finnes i sentrum, og invitere inn, er noe som ikke lar seg gjøre i dagens flotte, men veldig lukkede rådhus. "Vi tenker at det skal skape større kjennskap og engasjement for det som skjer i Hamar. Vi er en formidlingsarena. Økt forståelse - det å være lokale ambassadører. Bygge stolthet."

> "Vi tenker at det skal skape større kjennskap og engasjement for det som skjer i Hamar. Vi er en formidlingsarena. Økt forståelse - det å være lokale ambassadører. Bygge stolthet."
>
> — Guro Vestvik, byutvikler i Hamar kommune

Ideene er mange, kanskje kan det være VR og AR-verksteder i kjelleren, der man kan se utviklingsprosjektene i et showroom. Kanskje kan kommuneplanen og kulturminneplanen vises lagvis i AR? Lokalene skal være fleksible og møbleres etter anledningen. Det tenkes også at det kan være midlertidige utstillinger her. Kanskje kan vi stille ut prosjektene våre etter at vi har levert i tillegg til å bruke lokale som et eksperiment?

I møtet tidligere snakket byplansjefen og Vestvik om hvordan de gjennom bylaben må vise gårdeierne i byen at midlertidighet kan være et alternativ til 20-årskontrakter med butikker.

"Hele tematikken med gårdeiere og levende lokaler har vi ikke satt igang med enda, så vi har en gyllen mulighet til å ta det konseptet i bruk med gårdeiersamarbeidet vårt nå. Nå har vi en del metodikk som er testet ut i andre kommuner og er en del av dette her. Å kjøre i gang med noen workshops med gårdeiere hvor vi tester ut midlertidighet for å overbevise dem om at det kan være en mulighet. Bylaben vår er da en aktør som jobber ut i det feltet." Næringssjef Svein Frydenlund sier: "For de har ikke så veldig tro på midlertidighet. Det er bare heft."

For at prosjektet skal lykkes sier Vestvik at de er avhengige av de andre aktørene i byen. "Vi må ha et visst forhold til det å involvere - medvirking er vi veldig opptatte av. Kunnskapsformidling, samarbeid er helt essensielt for å få til noe, vi er avhengige av at alle aktører drar i samme retning, og det at vi er gode til å formidle - det skal vi virkelig ta en posisjon på og gjøre - og at vi bruker den til å teste tidlig. Kaster oss ut og prøver. Både ute og inne. For at det skal fungere må vi ha en god forståelse for aktørbildet. Hvordan tenker utbyggere, hvordan tenker gårdeiere, hva er det opptatte av?"

Dialogen med gårdeiere og en strategisk involvering av fagmiljøer blir en del av å selge konseptet. Samtaler, møter og dialoger for å få til utvikling, det er en jobb du sjelden ser blir gjort, både ekstern og internt i kommunen. Det går med mye ressurser til å kommunisere arbeidet som gjøres, og på å finne ut av hvordan dette skal gjøres helhetlig. "Vi åpner opp og byr på oss selv. Det har vi gjort før også, men nå setter vi det i en kontekst hvor vi er synlige," sier Vestvik.

Det tomme butikklokalet på hjørnet i Triangelgården i Torggata.

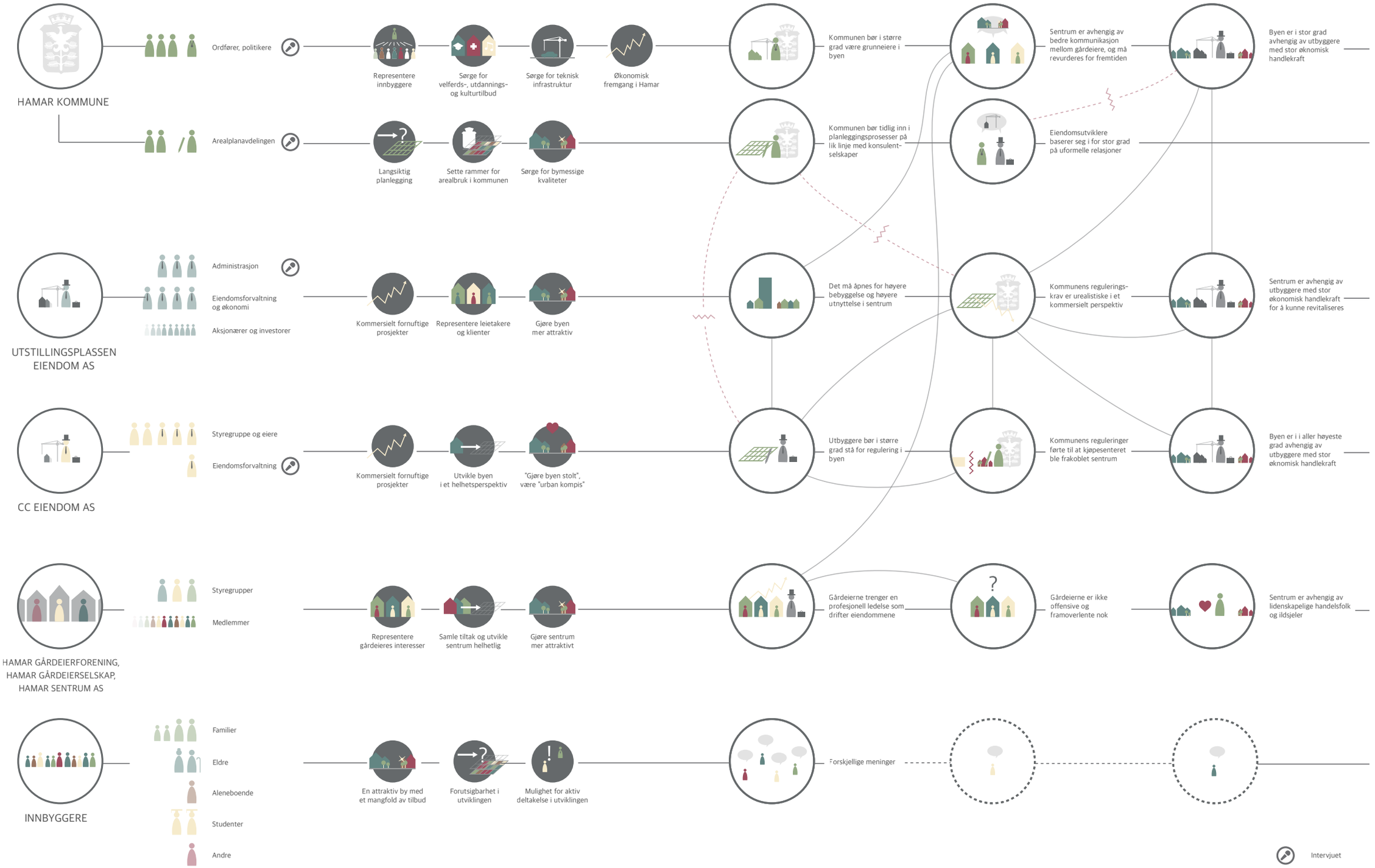
> “Vi åpner opp og byr på oss selv. Det har vi gjort før også, men nå setter vi det i en kontekst hvor vi er synlige.”
>
> — Guro Vestvik, byutvikler i Hamar kommune

Vi blir enige om at vi skal kobles på prosessen. Vi kan få bli med å teste ut hvordan dette lokalet skal brukes. Omstendighetene, eller hvordan dette rommet ser ut om et par måneders tid, er vanskelig å forutse. Men prosessen vår, såvel som bylabens, skal vi tro Vestvik, skal heller ikke risses i stein fra starten av. Vi slår oss til ro med at veien får bli til mens vi går. Kanskje er det også det som kan gjøre bylaben til noe annerledes.

AKTØRENE

HVILKE INTERESSER HAR DE?

HVA MENER DE?

Aktørenes roller, interesser og meninger

I analysen av materialet fra intervjuene blir det interessant å sammenligne de forskjellige aktørenes grunnleggende roller, interesser og meninger. Ved å se meningene deres i lys av hvilke roller og interesser de har, kan man også trekke noen konklusjoner om hvorfor de stiller seg som de gjør, og hvilke bidrag de kan komme med i byutviklingsprosessene. Når man kan si noe om aktørenes meningsgrunnlag blir det også interessant å studere på hvilke punkter, og hvorfor aktørene er uenige.

Kommunens og eiendomsutviklernes roller i planleggingen

Selv om kommunen i det siste har stått bak mange store prosjekter [27], mener kommunen at de i større grad burde vært grunneiere. De mener de tar på seg ansvar for opprustning i bykjernen som gårdeierne ikke tar, og at kommunen som eiere av mer bebyggelse hadde hatt mer direkte ansvar og større handlingsrom. De mener sentrum må vurdere hva det skal være for fremtiden i steden for å lengte tilbake til fortiden, og selv om kommunen viser stor lyst til å være med å definere denne nye rollen, begrenses de av eierskapet til bare selve gategulvet og torgene. Da gårdeierne ofte i liten grad viser vilje til å investere, ligger makten hos gårdeierne som har råd til å investere på tross av økonomiske tap på kort sikt. Slik oppstår det en enighet på tvers av aktørene om at det er de største eiendomsutviklerne som sitter med styringsspakene. Selv om Hamar kommune kunne melde om et netto overskudd på 137 millioner kroner for 2017 [30], gikk til sammenligning Utstillingsplassen Eiendom AS med 170 millioner kroner i netto overskudd året før, har en egenkapital og eiendomsverdier på henholdsvis 1,5 milliarder og 4,1 milliarder kroner [7]. I tillegg har selskapet en eiendomsportefølje som ikke begrenser seg til kommunen, med eiendommer i hele Norge og i Sverige [47].

Selv om det hersker en enighet over at byutviklingen i stor grad er avhengig av eiendomsutvikernes handlekraft, er ikke kommunen og de andre aktørene samkjørte om regulerings- og planleggingsvirksomheten. Kommunens rolle som planmyndighet og ansvarliget for utformingen av langsiktige planstrategier er fastsatt gjennom nasjonal politikk, men dette utfordres også av de private aktørene. I et prosjekt fungerer kommunen som offisiell myndighet, mens selve planarbeidet og reguleringen gjerne gjennomføres av konsulentselskaper. Slik begrenses kommunens innflytelse til å komme med innsigelser mot utbyggings- og reguleringsplaner, fremfor å selv fremme planer. De private aktørene uttrykker også i intervjuene at kommunen bør løsne på grepet i reguleringssakene, og la selskapene ta styring og regulere til det beste for hvert enkelt prosjekt. Et gnisningspunkt mellom selskapene og kommunen oppstår også i prioriteringen mellom hva som er kommersielt gjennomførbart og hva som er det ideelle i et bymessig perspektiv. I eiendomsutviklernes perspektiv er denne idealismen til hinder for prosjektenes kommersielle potensiale, og til hinder for utvikling. CC Eiendom AS eksemplifiserer med at dersom aktørene får større spillerom til å satse kommersielt, vil de bymessige kvalitetene som kommunen er ute etter komme etter.

Samspillet mellom kommunen og kommersielle aktører er spesielt interessant fordi det er her de felles interessene og den økonomiske handlekraften møtes. Selv om de felles interessene gjennom kommunen ikke er uten handlekraft, ligger det en potensialitet i dette møtet fordi det indirekte kan gi handlekraft til mange, og ikke bare de spesielle interessene representert i eiendomsselskapene.

Revitaliseringen av sentrum

Problematikken om nedgangen i handelen i sentrum og mangelen på utadrettede programmer er et resultat av mange faktorer. I intervjuene ble det pekt på både generelle endringer i samfunnet, mangel på samarbeid mellom gårdeiere, liten tilknytning til bebyggelsen og bygging av kjøpesenterne utenfor byen. Ordfører Busterud peker på etableringen av kjøpesenteret som en nest beste løsning etter det mislykkede forsøket på å drifte sentrum som et senter. Videre peker butikkdrivere og innbyggere på kjøpesenteret som en av årsakene til at sentrum sliter.

Gårdeierne og leietakere, representert gjennom Hamar Gårdeierforening og -selskap og Hamar Sentrum AS, sier i intervjuer med avisene at det mangler pågangsmot og vilje til å satse blant gårdeierne. Selv om det allerede finnes tre i stor grad overlappende foretak for å samle handlekraften til gårdeierne, pekes det på at foretakene må drives som et eiendomsselskap for å kunne konkurrere [15].

Gjennom de gjennomførte intervjuene og mediedekningen av problemet kommer det fram at alle aktørene er enige om at noe må gjøres, men at det er det mindre enighet om hva. Punktet de fleste kommer tilbake til er at de store aktørene med økonomisk handlekraft har en viktig rolle å spille i spørsmålet.

Medvirkning og innbyggernes rolle

Aktørene har vist at de har forskjellige metoder når det kommer til medvirkning og involvering av befolkningen. Dette kan også sees på som en konsekvens av hvilken rolle aktørene har. Kommunen er et organ som har som oppgave å forvalte og lage et tilbud av felles ressurser, og har en forpliktelse til å representere innbyggerne. De private aktørene har kun de forpliktelsene de tillegger seg selv, og knytter seg som regel til leietakere, kunder og investorer. Begge de store aktørene som ble intervjuet var sammen med kommunen initiativtakere til byromsplanen fra Gehl architects, noe som har fungert som et indirekte medvirkningsverktøy. Likevel ligger det et fundamentalt skille mellom kommunen som aktør, og de private eiendomsutviklerne gjennom forpliktelsen og interessen av å involvere innbyggerne. De tidligere initiativene og det kommende bylab-prosjektet [20] fra kommunens side er eksempler på vilje til å utforske dette som en ressurs.

Innbyggerne og brukerne av byen har også andre plattformer å delta i debattene og prosessene i byutviklingen. De viktigste plattformene finnes i media, gjennom aviser, sosiale medier og nettsider. I tillegg kan befolkningen engasjere seg gjennom åpne folkemøter, åpne politiske prosesser. interessegrupper eller demonstrasjonsgrupper. De ulike plattformene har ulike fordeler og ulemper. For eksempel er lokalavisene effektive i å distribuere informasjon om utviklingen i byen til nærmest alle innbyggerne. Likevel er også disse subjektive i måten de fremstiller

AKTØRENE

HVILKE BEGRENSNINGER HAR DE?

debatten på. I artikkelserien der avisen intervjuet butikkeiere om utviklingen i sentrum ville avisen få fram flere perspektiver på hva som må til for å revitalisere sentrum, men i følge CC Eiendom ASs eiendomssjef bidro dette heller til at det ble tegnet et ukonstruktivt bilde der sentrum og kjøpesenteret står som uforenlige motsetninger, fremfor å fremme løsninger for byen som en helhet.

Sosiale medier har blitt stadig mer sentralt i den offentlige debatten, og har fordelen av å nå mange, sammen med den åpenbare ulempen med en lavere terskel for ukonstruktiv debatt. Plattformene muliggjør også direkte kommunikasjon mellom de folkevalgte og befolkningen, selv om dette i en by som Hamar også har vært mulig tidligere, da folkevalgte og sentrale personer ofte er synlige og aktive i bymiljøet. Gjennom folkemøter og kommunikasjon på nettsider eksisterer også mulighetene for interaksjon mellom aktørene og befolkningen, men dette baserer seg i stor grad på enveiskommunikasjon. En kommunikasjonsplattform som har gjort seg gjeldende i den pågående jernbanesaken er protestgrupper og folkeaksjoner. Disse plattformene gir innbyggerne en tydelig stemme, men har en ulempe ved at det er de mest høylytte som blir hørt, og trenger ikke være representativt.

Som plattform for medvirkning og interaksjon mellom kommunen og innbyggere kan bylab-prosjektet være med å etablere et alternativ til de eksisterende. Forskjellen dette kan utgjøre er at det gir innbyggerne en stemme innenfor prosessene fremfor å plassere dem på utsiden. Avisene og sosiale media fungerer i stor grad som eksterne stemmer, mens en involvering i arbeidsprosessene setter medvirkningen på innsiden. Virkningen av den nye plattformen avhenger selvsagt av hvordan den implementeres, og hvordan konseptet skal ha best mulig innvirkning er derfor viktig å utforske. Synlighet, evne til å nå ut til de som ønsker å involvere seg, og graden av integrasjon i byens eksisterende bruk blir viktige nøkkelord.

Kommunikasjon mellom aktørene

Hovedaktørene i fokusområdet har liten geografisk avstand fra hverandre og prosjektene de gjennomfører, men har ulik grad av kommunikasjon mellom seg. Kommunikasjonen mellom de private aktørene og kommunen skjer vanligvis gjennom reguleringssaker og godkjenning av planer. Hos aktørene som ble intervjuet var tilfellet ofte at kommunikasjonen med kommunen også var uformell, og at utbyggingsplaner tas direkte med det politiske i kommunen. Personlige relasjoner gjør at ideer og planer flyter gjennom flere kanaler enn de offisielle. I samtalene med planavdelingen i kommunen ble det også nevnt at utbyggerne ofte møter motstand i reguleringssakene, etter å ha møtt engasjement fra det politiske. Dette gjør at forholdet til kommunens prosesser nok avhenger av hvilken del av kommunen det gjelder.

De private aktørene sier at de i liten grad kommuniserer med hverandre, til tross for at mange av prosjektene grenser til hverandre. Denne kommunikasjonen skjer bare indirekte gjennom kommunen, media, og gjennom samarbeid som med byromsplanen i 2013.

Aktørenes begrensninger

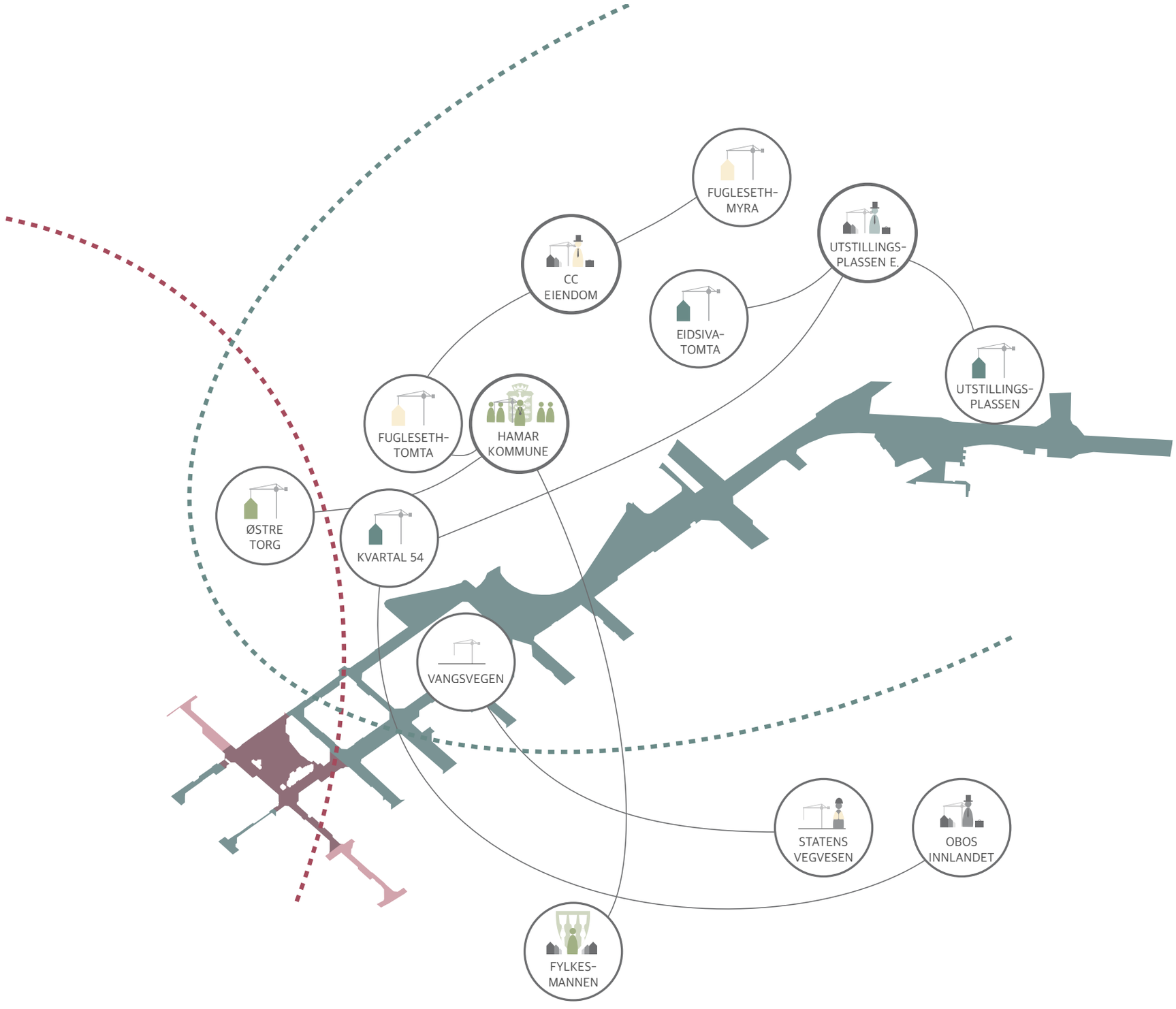
I tillegg til å se på aktørenes meninger og meningsgrunnlag, er det også relevant å se på hva slags begrensninger de har i spørsmålet om hvilken rolle de spiller i byutviklingen.

Her ligger det også et fundamentalt skille mellom de private aktørene og kommunen. Kommunen har begrensninger for hva de kan gjøre fordi de representerer felleskapet, og de felles interessene. Den politiske styringen i kommunen må forholde seg til valgløfter og partienes politiske programmer, har ansvar for å tilby tilstrekkelige tilbud for velferd, utdanning, kultur og infrastruktur. Samtidig må de forholde seg til nasjonale politiske retningslinjer gjennom fylkeskommunen. I tillegg kommer økonomiske begrensninger, som bestemmes av lønnsomheten i kommunens drift og forvaltningen av andre verdier. Planavdelingen i kommunen må forholde seg til den politiske styringen i kommunen, og må forholde seg til de samme forplikelsene om ivaretakelsen av fellesskapets interesser.

De private aktørene har i utgangspunktet, som for medvirkningen, kun de forpliktelsene de tillegger seg selv. De begrenses av kommunens myndighet i plansaker, og får slik ikke fullstendig frie tøyler. Likevel er den eneste begrensningen de har ellers sin egen økonomi og tomteportefølje, ved at disse faktorene er direkte knyttet til hvor stor handlekraft de har. I tillegg kommer også andre ting som erfaring med prosjektledelse, men viktigst er aktørens økonomiske handlekraft. Det er først og fremst dette som gjør at de private eiendomsutviklerne har en fundamentalt forskjellig rolle enn kommunen i byutviklingen. Mens kommunen har ansvar og forpliktelser fra alle hold, har en privat eiendomsutvikler ingen andre begrensninger enn hva de selv er i stand til å tilby. Hva de tilbyr avhenger i stor grad av markedet, altså hva som blir etterspurt og hva som er lønnsomt.

En stor forskjell utgjør de store private aktørene også fra gårdeierforeningen og -selskapet i sentrum, selv om de i stor grad alle er private aktører. Gårdeierforeningen og -selskapet utgjør på samme måte som kommunen et organ som representerer interessene til flere. Alle de mindre gårdeierne har sine interesser, og vil ikke gå med på hva som helst. Selv om gårdeierne til sammen kunne ha utgjort en mer økonomisk handlekraftig enhet, gjør den direkte innflytelsen og beslutningsmakten fra den enkelte gårdeier at denne handlekraften vanskelig kan praktiseres. I forslaget om å opprette et eiendomsselskap som opererer på vegne av gårdeierne måtte denne beslutningsmakten over den enkelte eiendommen antageligvis frasies til en viss grad for å fungere effektivt.

På samme måte har innbyggerne i en kommune kun indirekte påvirkning i kommunens beslutninger. Denne modellen gjør at de felles ressursene kan forvaltes med større effektivitet. Likevel kan ulike metoder for medvirkning sørge for at enkeltpersoner kan velge å engasjere seg der det er rom for det, og sørge for et mer konstruktivt samspill mellom kommunen og innbyggere. Selv om innbyggere på samme måte som de private aktørene i stor grad kun har forpliktelsene de tillegger seg selv, utgjør en vanlig personlig økonomi et veldig begrenset handlingsrom på bymessig skala. Innbyggerne har dermed få begrensninger, men til ulikhet fra de store private aktørene kun indirekte innflytelse.

Overlappende byromsforløp og byutviklingsprosjekter i fokusområdet .

STADIONBYEN: OVERLAPPINGER OG ISOLASJON

Etter å ha studert aktørenes roller og posisjoner, blir det relevant å se dem i sammenheng med prosjektene de står for og hvordan de relaterer seg til bymiljøet i fokusområdet. Her blir tematikken fra det teoretiske bakgrunnstoffet gjennom tankene om overlappende eller isolerte systemer relevant. Hvilke prosjekter og aktører overlapper, hvilke isolerer seg, og i hvilken grad er de integrert i hverandre og i byen?

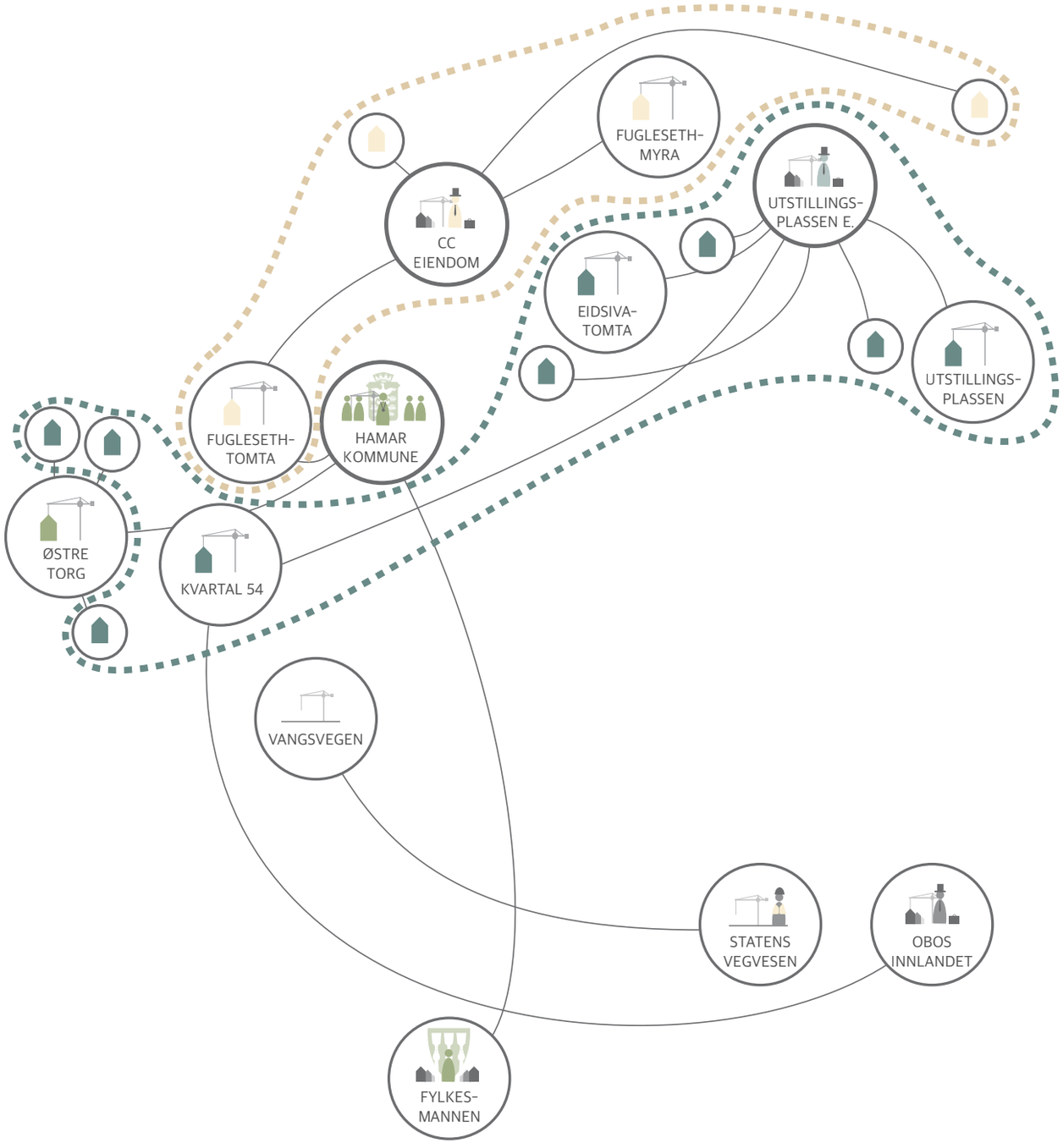
Overlapping i utviklingsaksene

I overlappingen mellom de to utviklingsaksene Torggata og Stadionbyen er Østre torg det viktigste byrommet. Her overlapper bevegelsene gjennom innfartsåren Vangsvegen og gågata Torggata. Disse bevegelsene overlapper også med stedet og byrommet i Østre torg, som har sin stedskarakter og sine programmer. I henhold til Corners tekst [9] skaper dette møtet mellom høy potensialitet for bevegelse og viktigheten av byrommet også en stor potensialitet for mulige situasjoner og utfall i hvordan det brukes.

Overlapping i prosjektene

Innenfor denne overlappingen finner vi også Hamar kommunes kommende prosjekt, som handler om opprustning og en mulig reprogrammering av Østre torg [29, 31]. Både dette byrommet og kommunens prosjekt utgjør et sentralt punkt i strategien om å koble utviklingsaksene sammen. Fordi både byrommet og Hamar kommune som aktør har mange forbindelser til andre elementer i byen, er Østre torg integrert punkt i byens nettverk. Byrommet kobler seg til byen gjennom sin historiske betydning, stedskarakter, overlapping mellom forskjellige typer bevegelse, flere byromsforløp og forskjellig type bruk. Kommunen har sterke koblinger til byen gjennom punktene nevnt over, som ansvaret for felles interesser, representasjonen av innbyggerne, som grunneier og som myndighet på planlegging i byen.

Prosjektene som befinner seg innenfor Stadionbyen-aksen, som prosjektene på Fuglesethtomta og -myra, Kvartal 54, Eidsivatomta og Utstillingsplassen er viktige i å definere Stadionbyen som utviklingsaksen, men er mindre integrerte i byen som nettverk fordi de i hovedsak er koblet til de enkelte private aktørene og det enkelte byromsforløpet gjennom Stadionbyen.

Isolasjon blant aktører og byutviklingsprosjekter i fokusområdet.

Isolasjon i aktørene og prosjektene

Gjennom kartleggingen av hovedaktørenes roller og praksiser i intervjuene, er det i tillegg til å si noe om de integrerte og overlappende punktene, også mulig å si noe om hvilke prosjekter og aktører som i liten grad overlapper med andre. Selv om de store private aktørene har mange forbindelser til prosjekter og elementer, er disse forbindelsene i stor grad til egne prosjekter og eiendommer.

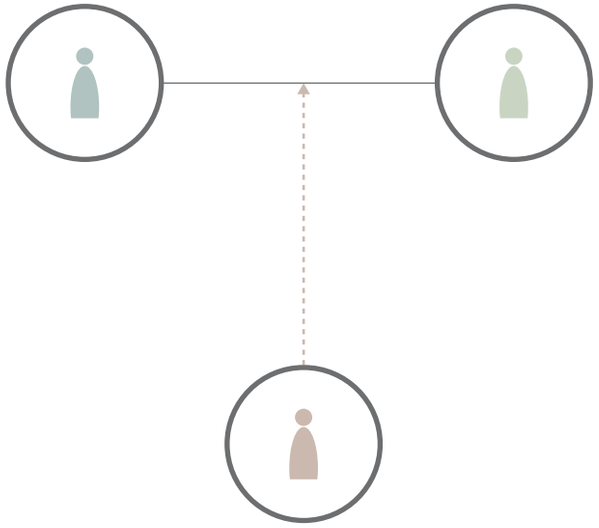
Utstillingsplassen Eiendom AS sine prosjekter og eiendommer på sørøstsiden av Vangsvegen har i liten grad forbindelser til andre aktører og byrom enn det de selv eier. I prosjektet på Kvartal 54 samarbeides det med andre store aktører som OBOS Innlandet, men dette selskapet er også en av de største aksjeeierne i Utstillingsplassen Eiendom AS [42]. Selv om selskapet også har mange andre prosjekter i resten av Hamar, er sammensetningen i prosessene bak prosjektene nokså like, da for eksempel selskapet har brukt de samme arkitektene i de fleste prosjektene. Forbindelsen som gjør at prosjektene ikke isoleres fullstendig innenfor selskapets egne rammer er forbindelsen til kommunen og dens rolle i godkjenning av plansaker og både formelle og uformelle samtaler om planene for utbygging. Siden selskapet eier flere eiendommer i forbindelse med Østre torg, blir integrasjonen med kommunens prosjekt et interessant tema.

CC Eiendom AS har færre prosjekter innenfor fokusområdet med kjøpesenterene CC Hamar og CC Mart'n som tidligere prosjekter, og Fulgesethtomta og -myra som kommende prosjekter. Selv om selskapet i stor grad opererer på samme måte om kollegene på andre siden av Vangsvegen, står de i en litt annerledes posisjon gjennom forbindelsene til kommunen. Kommunen stod både bak skisseprosjektet på gamle Hamar stadion, gikk inn sammen med selskapet om mulighetsstudiet på Fuglesethtomta, og har selv vært grunneiere på begge tomtene. Selv om prosjektene baserer seg på arbeidet til både kommunen og selskapet, er prosjektene i dag i full regi av CC Eiendom AS [43]. Selv om alle deres prosjekter grenser direkte til Utstillingsplassen Eiendom AS sine prosjekter og eiendommer, finnes det ingen dialog mellom aktørene annet enn gjennom initiativer som byromsplanen. Vangsvegen som tegner grensen mellom aktørene, eies av Statens Vegvesen, og gjør avstanden mellom aktørene tilsynelatende større enn om aktørene selv var ansvarlige for utformingen av gaten. Selv om begge aktørene på begge sider av vegen har sine planer og visjoner for Hamar og for bydelen, skjer dette i veldig stor grad innenfor deres egne rammer, og planleggingen kobles sammen kun indirekte gjennom det felles initiativet fra 2013.

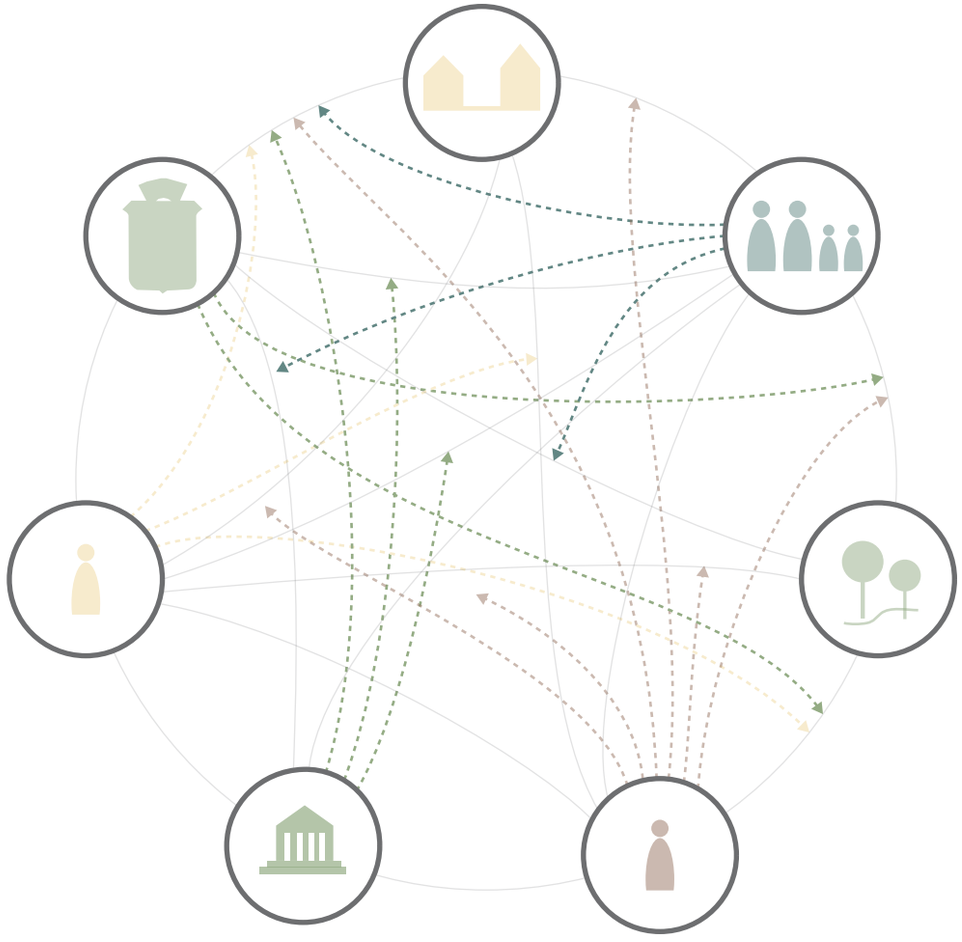
Aktørene er i tillegg til å være de største innenfor fokusområdet Stadionbyen også byens største grunneier i Utstillingsplassen Eiendom AS, og byens største utbygger av handelsarealer i CC Eiendom AS. Begge aktørene har både direkte innflytelse på byutviklingen i Hamar ved å eie store deler av byen, og indirekte inflytelse ved å sette hele byens handelsfunksjoner i en ny kontekst. Begge aktørene operer på grunnlag av begrensningene nevnt over, sin egen økonomi og tomteportefølje, og restriksjonene planmyndighetene gir dem. Siden disse private aktørene i praksis ikke har andre begrensninger enn de kommunen gir dem, blir dynamikken mellom kommunen og aktørene interessant. Det ligger også dermed et stort potensiale for både positiv og negativ utvikling i kommunens praksis ovenfor aktørene.

Kunnskapen som ble generert i den begynnende utforskningen og de empiriske studiene blir videre satt i kontekst av og drøftet i mot det teoretiske grunnlaget.

Drøftningene tar blant annet for seg ambisjonene fra byromsplanen fra Gehl architects om intelligent utvikling, og blir grunnlag for en konseptualisering for videre arbeid med oppgaven.

Forbindelsene mellom byens elementer utgjør også egne elementer som videre har nye forbindelser.

De ulike elementene, deres forbindelser til hverandre, og forholdet mellom dem muliggjør kompleksiteten som ligger til grunn for urbanitet.

HAMAR-MODELLEN: INTELLIGENT UTVIKLING

Punktet i byromsplanen som beskriver konseptet intelligent utvikling tar utgangspunkt i de beskrevne utviklingsaksene, og anbefaler å bruke prosjektgrupper som overlapper hverandre for å skape synergier [16]. Ambisjonen om intelligens i byutviklingen kan sammenlignes med det teoretiske grunnlaget for oppgaven og de virkelige interaksjonene med aktørene. Sammenligningene kan brukes til å drøfte hvordan intelligent utvikling er forankret i den reelle praksisen i byen. For å finne ut av hvordan intelligent utvikling ser ut i praksis, bør begrepet få en definisjon, noe som her gjøres med utgangspunkt i oppgavens teorigrunnlag.

Interaksjon

Alexander diskuterer i sin tekst [1] konseptet interaksjon, og hvordan dette er en forutsetning for spontanitet og det uforutsette. Utgangspunktet for et interaktivt system er overlappingen mellom flere lineære systemer, som trestrukturene Alexander beskriver i sin tekst. Ved at de overlapper hverandre skaper man flere mulige måter å komme seg mellom to punkter i systemet, og det kan derfor fungere på en ikke-lineær måte. Kompleksiteten Alexander beskriver kan sies å være forankret i egenskapene til slike systemer, da potensialiteten for mulig interaksjon er større enn man først kan anta ved et raskt overblikk. Mens man i en trestruktur raskt kan skaffe seg oversikt, vil et interaktivt system av en viss kompleksitet ha flere iboende potensielle strukturer enn det er hensiktsmessig å ha oversikt over. Selv om denne kompleksiteten også kan forstås abstrakt, er den som Alexander diskuterer også selve grunnlaget for byen som fenomen. Det konstante samspillet mellom funksjoner, mennesker, bygninger, ideer og prosesser gjøres mulig og er interessant nettopp på grunn av det nært uendelig antallet mulige sammensetninger og møter mellom disse elementene.

Intelligens

Forskning på intelligens har mange former, og også Alexanders arbeid med mønsterlogikk har blitt anvendt for å anvende mer intelligente metoder både i kompleks problemløsing og i programvareutvikling. En annen forsker og fysiker, Alex Wissner-Gross, har utformet en definisjon av intelligens ved å utforske forutsetningene som ligger til grunn for den [50, 51]. Resultatet av forskningen var en enkel ligning hvor styrke, mangfold av mulige utfall og tidshorisont er variablene. Disse variablene har vist seg å være i stand til å løse en rekke problemer gjennom programmerte eksperimenter, der programvaren ikke fikk noen spesifikk oppgave utenom å ta utgangspunkt i ligningen. Konklusjonen er at intelligens er en tilstand som søker å maksimere den fremtidige handlingsfriheten, og å maksimere mangfoldet i denne friheten. Denne definisjonen har tydelige paralleller til Alexanders tanker om mangfoldet i mulige interaksjoner i et komplekst nettverk.

Hvis intelligens søker å maksimere fremtidig handlingsfrihet, er den avhengig av egenskapene til systemene den er en del av, og graden av interaksjon og kompleksitet. For å forklare hva som menes med begrepet kompleksitet, kan man på den ene siden ta utgangspunkt i Alexanders "semi-lattice"-struktur. Slik kan man konkludere med at kompleksitet oppstår i overlappingene mellom enklere systemer, og at mulighetsrommet for interaksjon og kompleksitet er to sider av samme sak. Likevel er ikke denne definisjonen i stand til å forklare hva kompleksitet er i en bymessig sammenheng, eller forklare mekanismene bak byen som et fenomen.

Kompleksitet

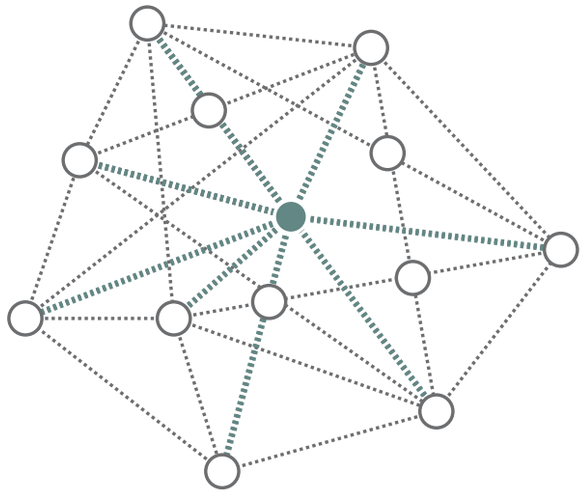
For å kunne beskrive mekanismene i systemene som muliggjør byen som et fenomen, er det ikke tilstrekkelig å studere forbindelsene mellom enkeltelementer isolert sett. I tillegg er det nødvendig å beskrive forholdene mellom enkeltelementene og forbindelsene til byens øvrige elementer. Disse "forbindelsene til andre forbindelser" stammer fra selve forutsetningen for at mennesker har bosatt seg tett på hverandre, nemlig et overskudd av produksjon og muligheten for å leve av hverandre. Hvor man utenfor byen har måttet både sørge for egen arbeidskraft og produsere varer man trenger, har man i byene kunnet spesialisere seg og se til andre for å skaffe seg varer. Som smed var man ikke bare avhengig av forholdet til sine egne kunder, men også avhengig av forholdet mellom slakteren og hans kunder, for å selv kunne handle kjøttvarer. Med unntak av noen elementer som netthandel og endringer som følge av generelt økt mobilitet baserer i stor grad fremdeles byene på dette, gjennom at markedspotensialet bestemmer mangfoldet av spesialiserte funksjoner. Med andre ord muliggjøres dette mangfoldet av overlappingen mellom utallige enkle systemer, som kundegrunnlaget og etterspørselen etter en gitt funksjon.

Hvis hvert av systemene som utgjorde kvalitetene i et urbant miljø var isolert, som for eksempel ved at en butikk var plassert øde, og kun tilgjengelig med bil, ville ikke forbindelsene mellom butikken og kundene ha sammenheng med andre butikker og deres forhold til sine kunder. Hvis to butikker er plassert i det samme bymiljøet, vil de kunne spille på hverandre ved at folk som oppsøker den ene også eksponeres for den andre, og ved at de sammen bygger opp en attraktivitet som begge har fordel av. Kvalitetene til et urbant miljø kan derfor bestemmes av hvordan andre bruker det, og forholdet mellom andre mennesker og byen blir dermed et element i seg selv, som man kan forholde seg til.

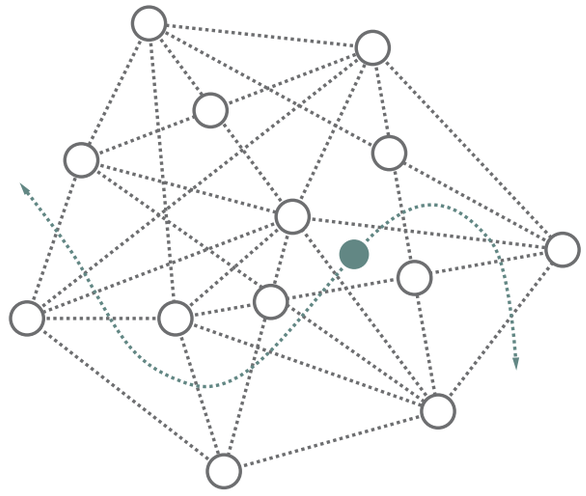
Med en forståelse kompleksiteten som muliggjør urbane miljøer kan man si noe om rollen til intelligens i slike sammensetninger. Med utgangspunkt i definisjonen om at interaksjon muliggjøres av ovelappinger mellom systemer, og at denne interaksjonen forutsetter en viss kompleksitet og tetthet, kan man argumentere for at intelligens er spontan i interaktive nettverk av en viss kompleksitet. Siden intelligens her handler om å maksimere fremtidig handlingsrom, bestemmes den av mengden mulige interaksjoner, som igjen bestemmes av nettverkets kompleksitetsgrad.

Hva er intelligent utvikling?

Man kan derfor si at intelligent utvikling er utvikling som baserer seg på en høy grad av interaksjon, og gjør nytte av kompleksiteten i byens systemer som gjør dette mulig. Dette vil også si at intelligens i denne definisjonen også fremmer en ikke-lineær tankegang, og står i motsetning til rigiditet og rekkefølgebestemthet. Selv om det finnes praktiske begrensninger for graden av ikke-lineæritet og fleksibilitet i planlegging, er det mulig å vurdere arbeidsmetoder og -sammensetninger i forhold til hvilken grad de implementerer en slik tankegang.

En integrert handling forholder seg til og muliggjøres av de øvrige elementene i systemet den er en del av.

En isolert handling forholder seg ikke til de øvrige elementene i systemet den er en del av.

INTEGRERTE OG ISOLERTE HANDLINGER

Med utgangspunkt i definisjonen av intelligent utvikling og drøftningene rundt graden av overlappinger og isolasjon, kan man si noe om hvordan den eksisterende praksisen forholder seg til ambisjonene om intelligent utvikling. Grunntanken om at integrasjon i et interaktivt nettverk muliggjør intelligens vil sees i sammenheng med graden av integrasjon med byens prosesser og aktører for å si noe om graden av potensiell intelligens i handlingene. Videre vil det være mulig å si noe om hvilke tiltak som kan muliggjøre intelligent utvikling i praksis.

Integrerte handlinger i byutvikling

Drøftningen av de ulike aktørenes interesser, meninger og begrensninger i sammenheng med intervjuene konkluderte med at det finnes et skille mellom de store private aktørene og de andre. Dette skillet defineres best gjennom forskjellene i hvilke begrensninger aktørene har. Selv om det selvfølgelig ikke er mulig å løsrive seg fullstendig fra alle begrensninger i konteksten av Stadionbyen og Hamar som sted, har de store private aktørene generelt få begrensninger, mens de kommunale aktørene og konstellasjonene av mindre private aktører har mange.

Som eksempel har Hamar kommune som aktør mange begrensninger fordi de har et felles forvaltningsansvar, skal handle i innbyggernes og byens beste interesse og fungerer som myndighet også for byens øvrige aktører. Dette betyr at kommunen har en tydelig forbindelse til de fleste prosesser som foregår i byens utvikling, og samtidig en forbindelse til byens innbyggere gjennom forvaltningen av skattepenger og ansvaret for offentlige tjenester. De folkevalgte i kommunen har også en tydelig forbindelse til innbyggere gjennom ansvaret for å følge opp tilliten de har fått tildelt.

Det er derfor grunnlag for å si at kommunen i aller høyeste grad er integrert i byens prosesser, aktører og fysiske utforminger. En handling i byutviklingssammenheng er nødt til å forholde seg til alle disse aktørene, prosessene og ansvarsområdene for å kunne gjennomføres. På grunn av krav om transparens vil en handling som ikke tar hensyn til disse forbindelsene kunne trekkes fram som grunnlag for brudd på tillit og lovverk. Eksempelvis vil utnyttelse av personlige relasjoner og fremming av egeninteresser kunne trekkes fram som uredelig i en politisk sammenheng.

Disse egenskapene danner forutsetningene for å handle integrert, og vil i tråd med definisjonen av intelligent utvikling også kunne danne forutsetningene for intelligente handlinger i byens utvikling. Selv om kommunen som aktør er velintegrert i nettverkene den handler i, vil intelligensen i disse handlingene også avhenge av graden av interaksjon i de samme systemene. Dersom handlingene baserer seg på lineære og rigide fremgangsmåter vil den potensielle intelligensen i måten de forholder seg til andre elementer i liten grad realiseres. Fordi intelligensen i disse forutsetningene er avhengig av interaksjon for å kunne virke spontant, vil anvendelsen av denne posisjoneringen avgjøre hvorvidt kommunen som aktør fremmer intelligent utvikling i byen.

På samme måte som det kommunale ofte fremstår mindre progressivt enn det private på grunn av sine begrensninger, vil konstellasjonene av mindre private aktører, som Hamar Gårdeierforening og -selskap, preges av det samme. Fordi mange egeninteresser skal representeres, vil handlingene fra disse konstellasjonene være avhengige av å fremme flertallet av disse interessene. Siden store deler av gårdeierne i Hamar sentrum er representert, vil handlingene i stor grad være integrert fordi de muliggjøres av forbindelsene til gårdeierne. Likevel avhenger også her intelligensen i denne integrerte posisjonen av måten den blir anvendt på.

Små, private enkeltaktører som enkeltstående gårdeiere og vanlige innbyggere handler også i stor grad på betingelsene til begrensningene de er gitt. Med en begrenset økonomisk handlekraft muliggjøres handlingene som gjennomføres av forbindelsene til byens øvrige elementer, og ikke på tross av dem. Disse aktørene er med andre ord avhengige av å være integrerte i byens nettverk for å handle, noe som tydeliggjør forutsetningene for intelligens i handlingene. Likevel har mangelen på gjennomføringsevne stor betydning, da disse forutsetningen for intelligens i svært liten grad påvirker byen på en stor skala direkte. Selv om integrasjonen er stor, er ”styrke”-variabelen fra Wissner-Gross' definisjon [50, 51] liten, noe som gjør at disse aktørene blir nødt til å handle kollektivt for å utgjøre en reell påvirkningskraft.

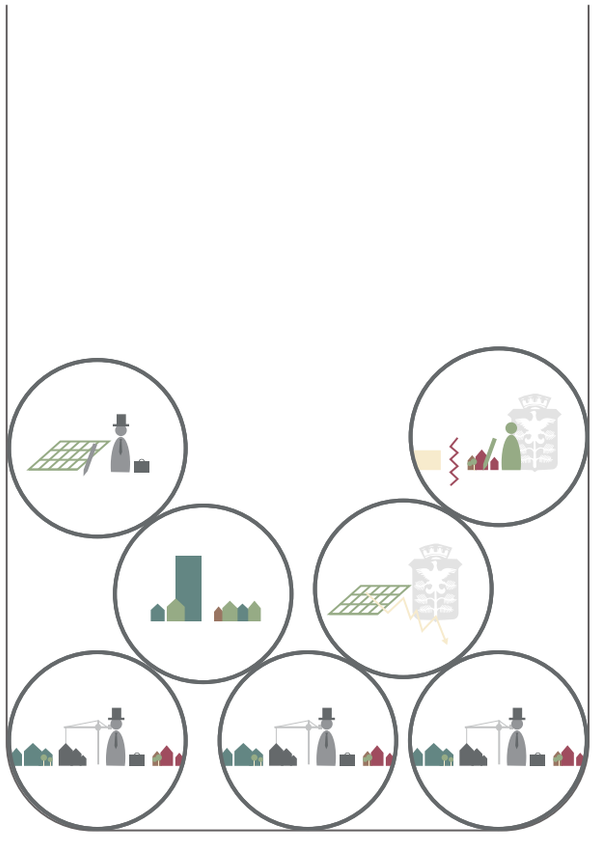
Isolerte handlinger i byutvikling

Til sammenligning har de private aktørene med stor økonomisk handlekraft få begrensninger utover sin egen økonomi, tomteportefølje og de begrensningene de blir pålagt av planmyndighetene. Dette betyr at aktørene som har stor nok økonomisk gjennomføringsevne i mindre grad trenger å forholde seg til andre elementer i byen, som andre aktører, prosesser og byrom. De er i mindre grad avhengige av eksterne krefter for å gjennomføre sine prosjekter, og har kapasitet til å ta regien for hele prosessen fra idefase, til kjøp av tomter, regulering, til prosjektering og salg. Denne graden av selvstendighet og gjennomføringsevne gjør prosjektprosessene svært effektive og ukompliserte for aktørene, og har fordelen av at utviklingen går raskere. Likevel er det tydelig at denne selvstendigheten går utover graden av integrering i byens øvrige nettverk. Selv om planmyndighetene har makt til å motsi reguleringsplanene, ligger den reelle makten hos aktørene med handlekraft. De kan fremme sine forslag slik de vil, mens planmyndighetene ofte står i posisjonen hvor den eneste makten de har er å si nei i etterkant av prosessen. Graden av interaksjon mellom de private aktørene og planmyndighetene varierer, og er ofte basert på en felles konsensus. Likevel er mangelen på reelle begrensninger med på å gi de private aktørene den relle definisjonsmakten i de fleste sammenhenger.

Disse to aspektene ved de private aktørenes rolle i byen, stor gjennomføringsevne og få begrensninger, gjør det mer hensiktsmessig å i denne posisjonen handle på en isolert måte. Å gjøre prosessene og handlingene mer integrerte vil på overflaten kun se ut som unødvendig komplikasjon og tregere fremgang i prosjektene, ved å involvere flere aktører og hensyn enn praktisk nødvendig. Konsekvensen er at forutsetningene for intelligens i utviklingen i tråd med definisjonen ovenfor i liten grad er tilstede. Kombinasjonen av en isolert posisjonering og fastsatte rammer for prosesser gjør rommet for interaksjon og kompleksitet lite.

Meningene fra intervjuene som representerer en tankegang som øker det kollektive handlingsrommet i byen. Blant dem finnes tanker om langsiktig planlegging, økt innflytelse for kommunen i reguleringsplaner, bedre kommunikasjon mellom aktører og forbindelser til felles interesser.

Meningene fra intervjuene som representerer en tankegang som øker de forskjellige individuelle handlingsrommene i byen. Blant dem er tankegangen om at byen er avhengig av økonomisk handlekraftige aktører for å utvikle seg, ønsker om mer privat makt over regulering, og tanker om at langsiktig planlegging ikke går overens med kommersiell drift.

KOLLEKTIVT OG INDIVIDUELT HANDLINGSROM

Som en videreføring av drøftningen rundt integrerte og isolerte handlinger og forutsetningene for disse, kan man videre si noe om hva dette har å si for handlingsrommene i byutviklingen. Forutsetninger for intelligens og praktisk gjennomføringsevne er begge komponeneter som sammen utgjør måten byen utvikles på. Hvorvidt de ulike aktørenes handler innenfor byens kollektive handlingsrom eller kun sitt eget individuelle handlingsrom blir bestemmende for byens forutsetninger for intelligens i denne utviklingen.

Kollektivt handlingsrom

I tråd med den integrerte handlingen som muliggjøres og begrenses av forbindelsene til de øvige elementene i byen, er det kollektive handlingsrommet den samlede handlingsevnen i det fordelte nettverket. Dette bygger på at graden av sammenkobling og interaksjon bestemmer potensialet for spontan intelligens, som utfolder seg i form av et konkret handlingsrom for aktørene. Siden handlingsrommet også bestemmes av den konkrete, og gjerne økonomiske, gjennomføringsevnen, avhenger aktørene som ikke besitter denne makten selv av den kollektive gjennomføringsevnen. Det kan sies at integrerte handlinger er handlinger som øker det kollektive handlingsrommet, og øker eller opprettholder potensialet for intelligens for alle elementene i nettverket den er en del av, og ikke kun for seg selv.

De ulike aktørenes holdninger, meninger og forutsetningene for disse kan fortelle noe om hvorvidt de representerer en tankegang som er med på å øke det kollektive handlingsrommet eller ikke. Mange av aktørene har også meninger og roller som både spiller på det kollektive handlingsrommet, og på sitt eget individuelle handlingsrom.

Hamar kommunes standpunkter om at byen skal planlegges med langsiktig horisont, og at kommunen bør ha en sterkere rolle i reguleringen av prosjekter, spiller inn på tankegangen om at kommunen bør ha en integrert og mer aktiv rolle i prosessene som former byen. Dette er eksempler på tankegang som fremmer en større integrasjon i handlingene, og som muiliggjøres og begrenses av forbindelsene til nettverket. Handlinger som gjennomføres i dette perspektivet kan derfor sies å øke den potensielle intelligensen i systemet, og øke det kollektive handlingsrommet, fordi det også øker handlingsrommet for andre elementer i det samme systemet. Eksempler som at byen er avhengig av lidenskapelige handelsfolk, god kommunikasjon mellom gårdeierne, et mangfold av forskjellige meninger og engasjert debatt, viser også til handlinger som er avhengig av forbindelsene til andre aktører, prosesser og elementer. Dette forholder seg derfor også til det kollektive handlingrommet til byen.

Individuelt handlingsrom

En av observasjonene fra intervjuene var den brede enigheten om at byen er totalt avhengig av økonomisk handlekraftige aktører for å få til en utvikling. Denne enigheten stammer fra faktumet at disse aktørene sitter på en gjennomføringsevne som ikke finnes i noen særlig grad hos byens andre aktører. Siden mangelen på begrensninger hos disse aktørene muliggjør isolerte handlinger som i liten grad forholder seg til nettverket de finner sted i, vil denne gjennomføringsevnen heller ikke fordele seg utover i byens kollektive handlingsrom. Resultatet er heller et økt individuelt handlingsrom, hvor suksessen og overskuddet fra tidligere prosjekter og handlinger legges til den allerede store gjennomføringsevnen. Videre blir denne evnen så stor at det kan bli utenkelig å tenke på byutvikling uten den, noe som reflekteres i meningene til byens forskjellige aktører.

En utvikling hvor få aktører opparbeider seg et stort individuelt handlingsrom er i seg selv verdt å problematisere, men kan også sees i lys av definisjonen av intelligent utvikling. Fordi intelligensen i denne utviklingen muliggjøres av integrasjon i interaktive nettverk som muliggjøres av kompleksitet, vil et stort individuelt, isolert, handlingsrom i liten grad muliggjøre spontan intelligens i en slik sammenheng. Kombinasjonen av få begrensninger, lav grad av integrasjon, fastsatte rammer og prosesser og stort handlingsrom vil i praksis si at potensialet for uintelligent utvikling er høyt, og at det samtidig har lav terskel for å gjennomføres. Det eneste leddet i en slik utvikling som i stor grad kobles til byens kollektive handlingsrom er planmyndighetenes autoritet i reguleringssaker. Dette er også et punkt de store private aktørene ønsker større definisjonsmakt på, og dersom det blir tilfellet vil det være mulig å argumentere for at de største aktørene vil kunne fullstendig isolere seg fra byen de skal utvikle.

Likevel er det ikke til å unngå at handlekraften som finnes blant disse aktørene er vital for å få til en utvikling i noen slags retning, og selv om det kollektive handlingsrommet baserer seg på integrerte handlinger, vil begrensningene dette innebærer også gå utover handlekraften. Å studere overlappingene mellom de to handlingsrommene for å kombinere forutsetningene for intelligens med handling blir dermed viktig.

Kanaler og kommunikasjon mellom det kollektive og individuelle handlingsrommet

Koblingene mellom handlingsrommene som utgjøres av planmyndighetenes autoritet i plansaker representerer en kanal som gir det kollektive innflytelse over de individuelle handlingsrommene. Likevel vil ikke en slik kobling kanalisere definisjonsmakt fra de individuelle til det kollektive, fordi autoriteten gjerne handler om å godkjenne eller ikke godkjenne planer. Siden det er usannsynlig å snakke om å frata aktører handlingsrommet de har opparbeidet seg, vil det heller være mer produktivt å vurdere hvordan den store gjennomføringsevnen og definisjonsmakten de har til rådighet kan kobles sammen med byens nettverk på nye måter for å også øke det kollektive handlingsrommet. Hvordan dette kan gjøres i praksis, og hvilke implikasjoner dette har, vil undersøkes videre.

I tillegg til den direkte kontakten mellom aktørene, som i tilfellet av de private aktørene i liten grad finner sted, blir de tilgjengelige kommunikasjonsplattformene viktige virkemidler i denne kanaliseringen mellom handlingsrommene. Disse plattformene blir viktige spesielt for å i større grad integrere de private aktørene i byens affærer, for innbyggerne som i liten grad har direkte kontakt med aktørene, og for kommunen, som er avhengig av å interagere med aktører og innbyggere for å gjøre nytte av sin integrerte posisjon. De nevnte plattformene som lokalavisene,

sosiale medier, nettsider, folkemøter og medvirkningsmøter, og aktive tiltak som folkeaksjoner og protester, har alle sine fordeler og ulemper.

Sentralt for å få til interaksjon i kommunikasjonen er at det finnes plattformer for toveiskommunikasjon, noe som i stor grad utelater de tradisjonelle folkemøtene, nettsider, og til en viss grad avisene, selv om noen grad av interaksjon er mulig også her. Folkeaksjoner og protestgrupper kan også sies å være kommunikasjon som retter seg mot et bredt pulikum, men som i liten grad legger opp til interaksjon. Igjen står plattformer som sosiale medier og medvirkningsmøter. Selv om sosiale medier muliggjør en nokså høy grad av interaksjon, preges denne plattformen av varierende grad av konstruktiv debatt, og mangler dessuten et fysisk rom. Medvirkningsmøter muliggjør interaksjon og har et fysisk rom, men begrenses ofte i praksis til kommunikasjon med kommunen, da de private aktørene i liten grad tar i bruk dette verktøyet i sine prosesser. De representerer også bare en liten del av befolkningen, og finner sted relativt sjeldent.

For at forutsetningene for mer intelligente prosesser skal kunne finne sted, vil det må det finnes en plattform som tar utgangspunkt i integrasjon og interaksjon. Det kan dermed sies at det finnes behov for en kommunikasjonskanal som tar i bruk to- og flerveiskommunikasjon, har et fysisk og tilgjengelig rom, og som aktivt inkluderer flere aktører. Hamar kommunes initiativ om en bylab [20] i sentrum har potensiale for å bli en slik plattform. Plasseringen midt i byens gågate i et åpent lokale gjør den synlig i byen, og vil kunne brukes som en overlappende arena for kommunen, innbyggere og byens øvrige aktører. Det blir dermed interessant å undersøke hvordan denne plattformen kan virke i praksis, og hvilke implikasjoner det kan ha for intelligensen i byutviklingen i Hamar.

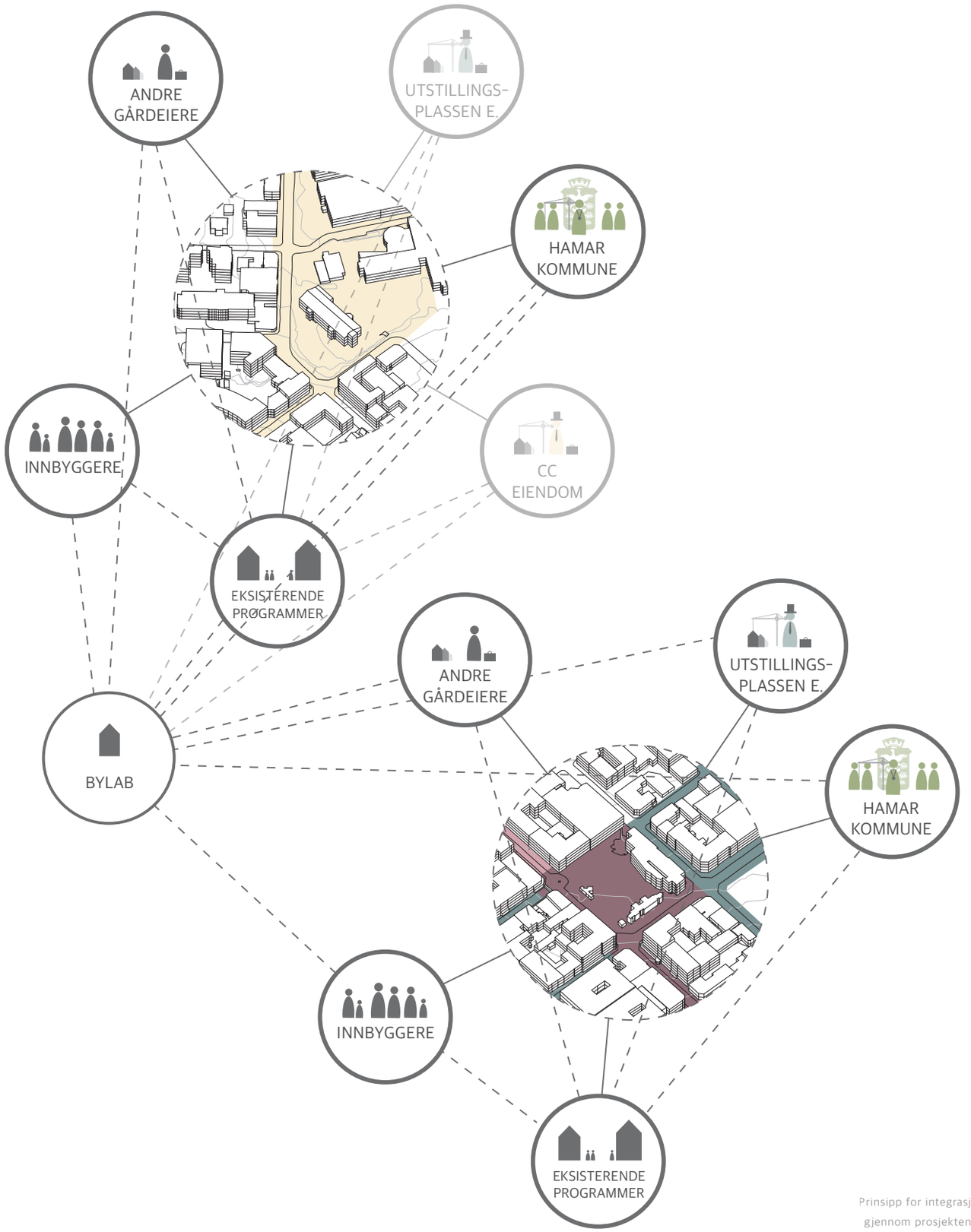

UTVIKLINGSSTRATEGI

Konseptualiseringen og drøftningene mellom det empiriske arbeidet, teorigrunnlaget og den studerte situasjonen på Hamar blir videre utviklet til en overordnet utviklingsstrategi.

Strategien vil fungere som en hypotese for det videre arbeidet med oppgaven. Perspektivet på problemstillingen vil slik utvikle seg videre i sammenheng med nye praktiske dybdestudier, og drøftning av disse.

Den overordnede utviklingsstrategien vil ta for seg en bymessig skala med hele byen som kontekst. Deretter vil aspekter ved strategien studeres videre gjennom praktiske studier og studier av et konkret byutviklings-prosjekt.

Prinsipp for integrasjon i aktører og byutviklingsprosjekter. Eksemplifisert gjennom prosjektene på Midtbyen plass (øverst) og Østre torg (nederst).

INTEGRERTE HANDLINGER I BYUTVIKLINGSPROSJEKTER

Som et begynnende konsept for hvordan byutviklingsprosjekter kan sammenkobles for å gjøre interaksjon mulig i prosessene, kan man se på hvordan aktørene og byrommene i noen gitte prosjekter henger sammen, og hvilke ledd som kan etableres for å koble dem tettere sammen.

Eksempler: Østre torg og Midtbyen plass

I det kommende opprustningsprosjektet på Østre torg er Hamar kommune hovedaktør [29, 31]. Utstillingsplassen Eiendom AS er også en viktig aktør fordi de eier store deler av bygningsmassen som omkranser torget. Samtidig blir flere mindre gårdeiere også blir relevante i tilknytningen til byrommet. Leietakerne og programmene som anvender torget, sammen med brukerne av disse programmene og de omliggende byrommene blir også relevante. I henhold til tankegangen fra aktørnettverksteori blir både aktører, romlige formasjoner, fysiske elementer og alle elementene som utgjør situasjonen på Østre torg relevante deler i aktørbildet.

Et annet prosjekt som for tiden står på vent i forbindelse med utviklingsaksen gjennom høgskolecampusen er Midtbyen plass. Prosjektet består i å etablere et lite torg i krysningspunktet mellom Grønnegata og Skolegata i forkant av den historiske Midtbyen skole [25]. Stedet utgjør i dag en barriere på grunn av høydeforskjellen mellom den tidligere skolegården og Grønnegata. Prosjektet vil være et viktig ledd i å skape sammenheng i nord-sør-aksen fra høgskolecampusen, gjennom Triangelplassen og videre til sjøfronten. Hamar kommune er hovedaktør, og i tillegg vil høgskolen og de tilgrensende programmene i byrommet påvirkes.

Bylab som integrert bindeledd

Koblingene mellom aktørene i prosjektene finnes i tillegg til den fysiske situasjonen også i de nevnte kommunikasjonskanalene, hvor få møter forutsetningene for spontan interaksjon. Etableringen av koblingen til bylab som en ny plattform gjør at alle de relevante aktørene kobles sammen i dette leddet, noe som kan tilfredsstille disse forutsetningene, og i nokså stor grad integrere aktørene med hverandre.

Ser man bylab som en plattform for interaksjon også for andre byutviklingsprosjekter, blir dette leddet i veldig stor grad integrert i byutviklingsprosessene, og kan være en stor ressurs for å muliggjøre intelligens. Det er likevel grunn til å vurdere hvorvidt denne koblingen integrerer aktørene tettere sammen, eller om den i realiteten forblir på utsiden av prosessene. Det blir tydelig at selv om bylab kan bli et integrert punkt, er det heller ikke koblet direkte til noen av prosjektene gjennom noen form for forpliktelser eller begrensninger, noe som kan sette leddet på siden av saken og gjøre det uviktig.

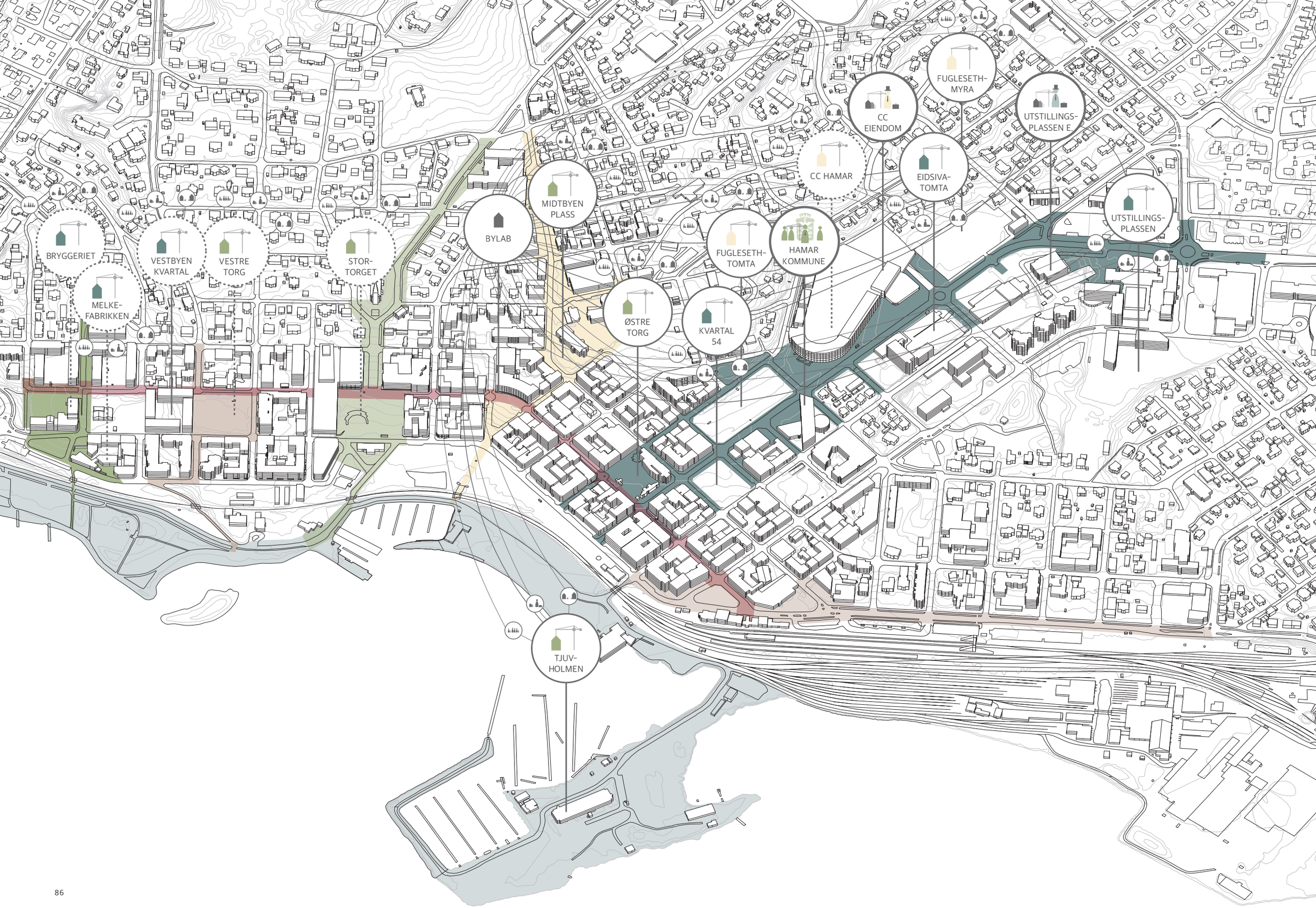
Eksisterende programmer

Å virkelig integrere et ledd inn i byens etablerte nettverk og relasjoner er noe som gjerne tar lang tid, noe som også kan sees i lys av tankene fra landskapsurbanismen hvor byen som noe som er i kontinuerlig utvikling over tid. Dermed kan man si at de allerede etablerte leddene, som de eksisterende programmene i tilknytning til byrommene, vil være mer effektive i å utøve interaksjonen som er nødvendig for å muliggjøre intelligens. Eksempler er Cafe Gravdahl som ligger på Østre torg, etablert i tilknytning til byens eldste bokhandel. Dette er et eksempel på et ledd som både overlapper med byrommet Østre torg, byens innbyggere og kollektive hukommelse, og med forskjellige programmer som gjør det til en møteplass for alle brukere av byen. Her kan det også pekes på konkrete eksempler på spontan interaksjon fra de empiriske studiene. Prosessen til denne oppgaven krysset stiene både til nøkkelpersoner fra kommunen og en journalist som arbeidet med intervjuer av de relevante aktørene i prosjektet på torget utenfor. Disse møtene etablerte også kontakt med en annet diplomstudent som arbeider med samme hovedtema om byutvikling i Hamar. Dette er eksempler på uforutsette elementer som gjorde prosessen rikere og bedre rustet, og som var mulig fordi stedet er godt integrert i byen som en møteplass.

Hvordan utvikle integrerte bindeledd?

Dersom bylab skal stimulere til spontan interaksjon på samme måte som de allerede integrerte programmene og leddene i byen, er det grunn til å tro at den må overlappe med andre systemer i byen. Eksempelvis må den ha overlappende programmer som gjør at den benyttes i flere sammenhenger, slik Cafe Gravdahl kombinerer spesialisert handel med service, mulighet for opphold og sosiale møter. Dersom bylab fungerer utelukkende som prosjektkontor eller sosial møteplass, er det liten grunn til å tro at bruken kan knyttes opp til større intelligens i de rent konkrete byutviklingprosessene. I tillegg kan man argumentere for at bylab må være synlig og gjøre seg relevant over tid, som gjør at den opparbeider seg en posisjon i byens kollektive hukommelse. For at intelligensen i bylab som et bindeledd skal kunne anvendes på en betydningsfull måte i byens prosesser blir det som nevnt også vitalt å koble plattformen til relle forpliktelser om handling. Selv om leddet kan bli en velintegrert plattform med stort potensiale for intelligens vil ikke dette ha noen reell virkning på de ulike aktørenes begrensninger uten en viss felles forankring i at utbyttet må innebære konkret handling.

Hvordan handling skal involveres i interaksjonen en slik integrert posisjon muliggjør, vil avhenge av aktørene selv, hvilke målsetninger som ligger til grunn for prosjektene som gjennomføres, og den unike sammensetningen av hvert enkelte prosjekt. Selv om det kan være en utfordring å inkludere relle forpliktelser i en slik situasjon, vil utprøving av disse plattformene kunne vise fram potensialet i spontaniteten de muliggjør. Kanskje er punktet om gradvis integrering over tid et nøkkelaspekt i en slik implementering. Det er først når man er posisjon til å se hva potensialet i en slik sammensetning er at man er i stand til å spille på det, og dette er noe som både krever tid og mye utprøving. Den største delen av potensialet i en posisjon som muliggjør spontan interaktivitet er nettopp det som er uforutsett, altså vil den eneste måten å utforske dette potensialet være gjennom omstendelig utprøving. Dette vil innebære å være åpen for mange typer utfall, og å være innstilt på hyppige omstillinger og nye forutsetninger. Denne ikke-lineære tankegangen kan virke forvirrende og uoversiktelig, men samtidig er det også i denne uoversiktelighet potensialet i denne tankegangen ligger. Hvordan dette kan følges opp i praksis blir derfor interessant å utforske, og høste erfaring fra.

BRYGGERIET
MELKE-
FABRIKKEN
VESTBYEN
KVARTAL
VESTRE
TORG
STOR-
TORGET
BYLAB
MIDTBYEN
PLASS
ØSTRE
TORG
KVARTAL
54
FUGLESETH-
TOMTA
HAMAR
KOMMUNE
CC HAMAR
CC
EIENDOM
FUGLESETH-
MYRA
EIDSIVA-
TOMTA
UTSTILLINGS-
PLASSEN E.
UTSTILLINGS-
PLASSEN
TJUV-
HOLMEN

OVERORDNET UTVIKLINGSSTRATEGI: OVERLAPPENDE PROSESSER OG BYROM

En utvidelse av konseptet for integrerte handlinger i byutviklingsprosjekter kan inkudere de øvrige utviklingsprosjektene i byen.

Overlappende byrom

Strategien om å styrke de dårlig definerte nord-sør-aksene tar utgangspunkt i at det etableres flere overlappende punkter i byen. Tydelig definerte byromsforløp med karakteristiske egenskaper gjør at den samlede attraktiviteten øker, og at de bidrar til bedre sammenheng i byens helhetlige miljø. Det største potensialet ligger imidlertid der aksene krysser hverandre. Overlappingen mellom høyt potensiale for bevegelse og en tydelig stedsidentitet gjør forutsetningene for levende urbane miljøer gode. Prosjekter som befinner seg i disse skjæringspunkter blir dermed vitale i målet om en mer koblet og mer attraktiv by.

I skjæringspunktet mellom Stadionbyen-aksen og gågate-aksen befinner det kommende prosjektet på Østre torg seg. Dette prosjektet vil kunne være med på å definere koblingen mellom aksene ved å forsterke sin karakter som et sentralt knute- og orienteringspunkt.

Møtet mellom aksen gjennom høgskolen og gågate-aksen skjer i Triangelplassen, som hvor også bylab skal etableres. Like sentral blir også møtet mellom aksen og gågatas parallellgate Grønnegata i Midtbyen plass. Dette prosjektet vil etablere et nytt byrom som skaper større kobling mellom høgskolens campus og kvadraturen i sentrum.

I Stortorget møtes byens sentrale akse, gågate-aksen og de parallelle gatene i kvadraturen. Her er det allerede gjennomført et prosjekt som ble ferdigstilt i 2014 [21]. Prosjektet var en eksperimentiell prosess i regi av det spanske arkitektkontoret Ecosistema Urbano, som i stor grad fokuserte på involvering av byens innbyggere. Torget fungerer i dag som en utendørs kulturarena i tilknytning til det nye kulturhuset, med konserter og arrangementer som hovedattraksjon.

Aksene i den vestre delen av byen består også i stor grad av gjennomførte eller ferdigprosjekterte prosjekter. Lekeplass-prosjektet på Vestre torg knytter seg i størst grad til boligene i området, og fungerer som et integrerende punkt først og fremst for det lokale miljøet.

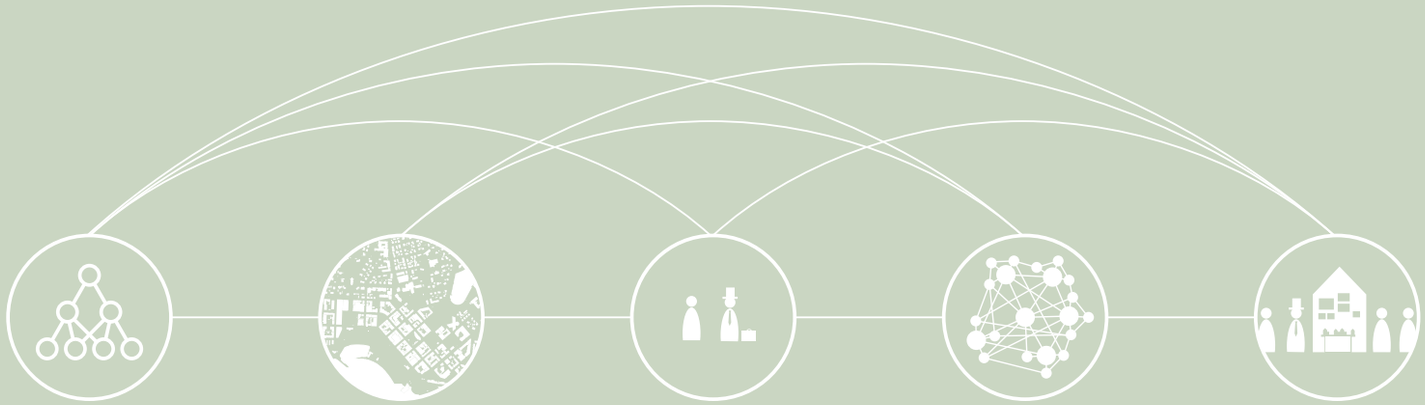
Prosjektene rundt den gamle fabrikken og bryggeriet er i likhet med Vestre torg i stor grad ferdigstilt, og i regi av Utstillingsplassen Eiendom AS. Likevel finnes det potensiale for etablering av mer attraktive oppholdsarealer rundt prosjektene, som i forbindelse med bryggeriet. Disse byrommene befinner seg helt i enden av sentrums- og gågate-aksen, og blir også på grunn av den høye boligandelen av størst betydning for det lokale miljøet.

Overlappende prosesser

På samme måte som overlappinger skaper større integrasjon i byrommene, er prosessene som former byen også avhengige av sammenkobling for å skape helhet i utviklingen. Ved å se prosjektene i sammenheng med hverandre står man i bedre posisjon for å skape synergier og en samlet effekt.

Ved å knytte de pågående prosjektene sammen med bylab, vil man kunne skape overlappinger mellom både de store private aktørene, kommunen og byens innbyggere og programmer. Likevel er det tydelig i en slik modell at bylab har potensiale for å bli et svakt ledd fordi det alene avgjør potensialet for overlappingene. Utviklingen av flere integrerte ledd over tid vil derfor være bedre for å gjøre prosessene mer integrert i hverandre. En struktur hvor alle prosessene er samlet rundt bylab vil i praksis være en desentralisert struktur, hvor bylab utgjør det sentrale punktet. Størst integrasjon får man av en struktur som ikke er desentralisert, men distribuert som et nettverk. Hvordan bylab kan fungere som et triggerpunkt for å skape nye forbindelser på tvers av aktører og prosesser blir derfor interessant.

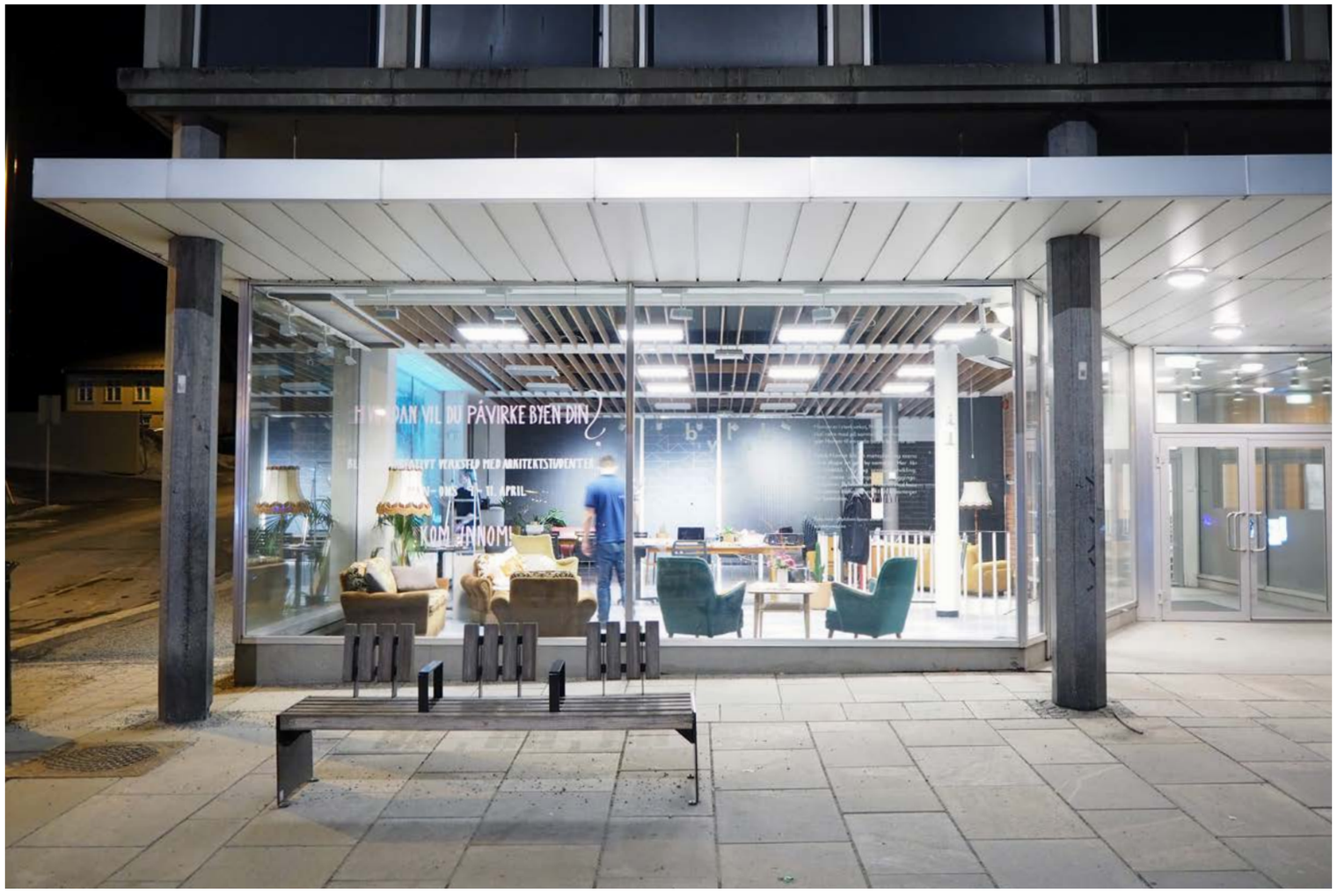
Som nevnt ovenfor kan de eksisterende programmene i tilknytning til byrommene prosjektene være vel så integrerte i en utviklingsprosess som bylab. Å undersøke hvordan forskjellige kanaler kan fungere som overskridende arenaer i prosessene for å muliggjøre integrasjon blir relevant videre i oppgaven. I tillegg blir potensialiteten i bylab som triggerarena for nye forbindelser interessant å undersøke.

PRAKTISK STUDIE: BYLAB

For å knytte det teoretiske grunnlaget og drøftningen rundt sammensetningene i Hamar til førstehåndskunnskap om dette i praksis, ble bylab i Hamar i løpet av prosessen brukt som testarena i en intensiv toukersperiode. Bylab er et initiativ fra Hamar kommune, men lokalet stod foreløpig tomt i vente på en anbudsprosess, og ble for tiden brukt som provisorisk møtelokale. Initiativet har vært en del av en dialog mellom Hamar kommune og Utstillingsplassen Eiendom AS, som eier Triangelgården.

Eksperimenteringen i denne toukersperioden ble samkoordinert med Julie Grindborg, diplomstudent fra Bergen Arkitekthøgskole, fordi det var relevant for begge prosjektene å skaffe erfaring fra en potensialet i en slik overskridende plattform for byutvikling, og innblikk i den reelle praksisen blant aktørene i byen.

Det tomme butikklokalet på hjørnet i Triangelgården i Torggata, midlertidig innredet som testarena for bylab. Hamar kommune skal åpne bylaben sommeren 2018. Foto: Julie Grindborg

EKSPERIMENTERING MED INTERAKSJON I BYLAB

Forutsetninger og mål

Bakgrunnen for å teste ut noen metoder for bylab var grunntanken om at potensialet i en ikke-lineær tankegang ligger i det uforutsette og uoppdagede. Dermed blir praktisk utprøving og drøfting av erfaringene fra dette en sentral metode for å finne koblingene mellom teoretiske og praktiske verktøy. Målsetningene for eksperimentet var ikke strengt definert utover ønsket om å legge til rette for en høy grad av spontanitet i arbeidet, og å dermed gjøre oppdagelser om vårt eget arbeid, og hvordan ikke-lineære prosesser ser ut i virkeligheten.

At spontaniteten og intelligensen i en slik plattform tar tid å opparbeide var også en del av hypotesen vi stilte oss på forhånd, og vi var dermed innstilte på at en slik kort periode ikke nødvendigvis ville være representativ for plattformen på lang sikt. Likevel betydde dette også at det ville verdifullt å sette i gang med å etablere plattformen umiddelbart, for å teste på et tidlig stadium, og å starte en bevisstgjøringsprosess i forholdet med byen. Å gjøre slike tidlige tester krever lite ressurser, og avhenger heller av villighet til å legge ut på eksperimenter uten et konkret bilde av hva resultatene vi bli. I rollen som studenter står vi i en posisjon der denne arbeidsmetoden vil generere kunnskap for våre egne arbeider, samtidig som kommunen som aktør vil kunne bruke erfaringene i den videre utviklingen av plattformen. I en slik involvering vil vi både kunne lære av å sammenligne det teoretiske arbeidet med virkelige forhold, i tillegg til at arbeidet vårt vil kunne anvendes i en reell situasjon.

Bruk av det fysiske rommet

Situasjonen i det tomme butikklokalet var åpen og eksponert mot Torggata og Triangelplassen utenfor, og bestod av store vindusflater på tre sider. Punktet med synlighet hadde dermed et godt utgangspunkt. For å reflektere grunntanken om at spontanitet muliggjøres av integrasjon og interaksjon med byen, gikk strategien for bruken av lokalet ut på å invitere til deltakelse. Å muliggjøre bruk og deltakelse kunne sørges for med enkle virkemidler, og provisoriske løsninger ble her like gode som nøye gjennomtenkte. En bruk som muliggjør interaksjon avhenger i større grad av at det finnes møbler og elementer å ta i bruk, og i mindre grad av hvordan de ser ut. Fokuset på midlertidighet betydde også et fokus på lav ressursbruk. Dette resulterte i at møbler og inventar ble lånt av lokale bruktbutikker, og av kommunens møbellager. Retromøbler og beplantning ville antageligvis skape mange forskjellige reaksjoner, men det viktigste var at de muliggjorde en interaksjon og en samhandling mellom tilskuerne og rommet.

Bruken av vinduene endte også i å understreke midlertidighetsaspektet med vidustusjer for å skape nysgjerrighet om hva som foregår på innsiden. De store vinduene gjorde det også mulig å vise fram aktivitetene som foregikk, og på samme måte skape nysgjerrighet. Siden innholdet i aktivitetene bestod av både samtaler og møter, interaksjon med modeller, tegning og skriving på lapper og vinduer, ble aspektet om å trigge nysgjerrighet viktig i alle leddene, fordi det også er en måte å igangsette en interaksjon på.

Aktivitetene

De planlagte aktivitetene bestod hovedsakelig i å bruke arkitektoniske verktøy som diskusjonsgrunnlag, og for å danne grunnlag for en interaksjon mellom deltakere og emnet som diskuteres. Hovedoverskriften var ”Hvordan vil du påvirke byen din?”, hvor målet var å diskutere og prøve ut hvordan bylab skal fungere som en arena i byen, samtidig som vi inviterte til diskusjoner og samtaler og byutvikling. Denne delen av aktivitetene var rettet mot byens innbyggere og de som bruker og ferdes i byen. Her tok vi utgangspunkt i en skissemodell av Hamar sentrum hvor det skulle være lett å flytte og forme, en skissemodell av det nesten tomme kjøpesenteret Torghjørnet for å diskutere problematikken med tomme lokaler i sentrum og tegnebord for barn. I tillegg spurte vi folk åpne spørsmål som hva de ønsket seg i byen, og lot dem skrive forslagene på vinduene eller på lapper. Vi ville ha et spenn i aktivitetene for å tilrettelegge for både lav og høyere terskel, da noen vil rusle forbi gjennom gågata, andre vil ta turen inn for å se, og andre kommer innom fordi de har en avtale eller har bestemt seg for å delta på forhånd.

I tillegg til å legge tilrette for at byens innbyggere og brukere skulle kunne delta, ble lokalet på flere tidspunkter også brukt som arbeids- og møtested for ansatte i kommunen, og for konsulentteam som arbeidet med kommunen. Dette var også en god mulighet til å teste plattformens evne til å virke overskridende, ved at både formelle prosesser i planleggingen og tilfeldige møter kunne bruke de samme verktøyene.

Ekspempler på interessante overlappinger i aktivitetene som fant sted var når både konsulentteamet som både arbeidet med bylab-konseptet for kommunen og med en sentrumsstrategi, kommunen selv, vi som arkitektstudenter, og nysgjerrige innbyggere tok i bruk lokalet samtidig. Konsulentteamet arbeidet med å intervjue flere av byens aktører, som store og små gårdeiere i sentrum, politikere, og andre relevante parter som del av en innsiktsfase i arbeidet sitt for kommunen. Bylab fungerte her som en slags nøytral grunn i byen for alle typer aktører, og den uferdige profilen til lokalet reflekterte også arbeidets natur i at det handlet om å samle inntrykk, teste farvannene og la prosessen være en del av resultatet. At arbeidet var i oppstarten og søkte å finne fram til en felles strategi mellom aktørene i sentrum samsvarte også godt med prosessen om å finne ut hva bylab kan være for byen. De forskjellige sammensetningene i møtene, den provisoriske bruken og åpenheten for innbyggerne i byen gjorde at potensialet for kaos var nokså stort, men la samtidig opp til interessante møter og spontane handlinger.

I forkant av dagene hvor lokalet skulle være åpent ble det også publisert en artikkel om temaet i lokalavisa, som gjorde at prosjektet raskt ble kjent for mange. Siden vi opererte på en midlertidig tidshorisont var det viktig å sørge for synlighet for å skaffe et større grunnlag å eksperimentere med.

Hvordan virket aktivitetene og plattformen i praksis?

Refleksjonen over resultatene i etterkant av gjennomføringen blir et av de viktigste aspektene ved arbeidet fordi man i etterkant kan si noe om hvordan metodene virket, og hva som bør testes videre. I denne refleksjonen vil det for oppgaven være hensiktsmessig å vurdere hvilke

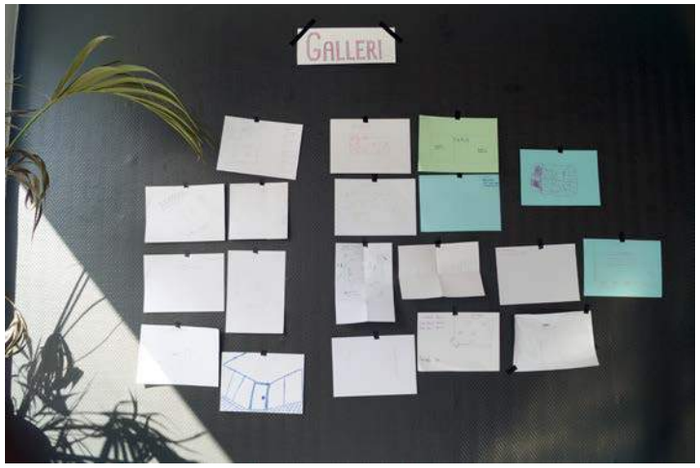

Utprøving av bylab i Hamar som overskridende byutviklingsplattform.

Aktiviteter med skoleklasser, politikere, innbyggere og andre aktører i bylab.

Interaksjon mellom aktører i bylab. Overlappinger mellom flere aktører og grupper danner et kompleksitetsnivå som muliggjør spontanitet og interaksjon.

aspekter av arbeidet som stimulerte til interaksjon og spontanitet, og hva virkningen av dette var. Videre blir det relevant å vurdere hvilke deler av arbeidet som bør tas med videre, og hvilke deler som ikke fungerte.

Hypotesen om at intelligensen i en slik plattform ligger i interaksjonen i overlappingene mellom forskjellige systemer ble testet ut ved at mange forskjellige prosesser fikk rom for å utspille seg samtidig, i tillegg til at vi testet ut ulike verktøy for å muliggjøre denne interaksjonen. Overlappingen mellom konsulentteamets og kommunens prosesser og vår prosess sørget i stor grad for rom for spontanitet, og det er grunn til å si at prosessene kunne spille sammen med et positivt utfall. Eksempelvis kunne vi som studenter delta i og dra nytte av intervjuprosessene med aktørene der det var hensiktsmessig, samtidig som vårt arbeid kunne muliggjøre spontanitet i deres prosesser med våre utprøvinger av lokalet.

Overlappingen mellom vårt arbeid og deltakelsen til innbyggere og brukere bidro til å teste interaksjonen mellom bylab som plattform og byen og menneskene som utgjør den. Vi erfarte at vindusarealene og fronten av lokalet var viktig fordi dette utgjorde møtet med folk, og at annerledesheten ved lokalet og de provisoriske løsningene i stor grad trigget nysgjerrighet. Det mest virkningsfulle verktøyet vi hadde i møtet med folk var ikke overraskende samtalen, og det aller meste av utbyttet fra arbeidet kom gjennom samtale med de som stoppet eller kom innom for å delta. Vi erfarte også at det var her terskelen var lavest for å delta, og at aktiviteter som modellering, tegning og nedskriving av forslag lot seg gjøre først når mange deltok samtidig. Graden av interaksjon er høy når samtalen er hovedverktøy, og muliggjør i aller høyeste grad spontanitet. Dette verktøyet åpnet seg først og fremst som en enorm generator av kunnskap og innsikt i nye og ukjente problemstillinger, som kom som et resultat av å lytte til folks mange forskjellige tanker og meninger om byens utfordringer og muligheter. Blant de viktigste erfaringene var at samtalen som verktøy i en situasjon hvor mange kretser og grupper overlapper hverandre blir ekstremt virkningsfull gjennom at man eksponeres for alle mulige typer mennesker og forskjellige forutsetninger. Ved å bruke den samme arenaen til å snakke med byens store eiendomsutviklere, vanlige folk, folk fra svakerestilte grupper og alt i mellom, vil inntrykkene bli nyanserte, og danne et bedre grunnlag for å møte sammensatte problemstillinger. Disse møtene og inntrykkene ville heller ikke bare kunne danne et bedre grunnlag for oss, men også for partene som tar del i møtene. Spontaniteten i disse møtene ville i mindre grad være mulig dersom alle aktørene hadde sittet på hvert sitt sted. Gjennom å programmere et sted for å inkludere flere grupper kan man dermed i større grad stimulere til interaksjon og spontanitet. Denne funksjonen finner man også igjen i byens mest sentrale program, det offentlige rommet, som i prinsippet inkluderer alle samfunnsgrupper og systemer i byen. Å videreføre potensialiteten i dette inn i en arena for planlegging vil også være å øke potensialet for intelligens i planleggingen, fordi dette fører til større rom for interaksjon.

De andre konkrete aktivitetene og verktøyene var skissemodeller av Hamar sentrum og utvalgte tomme lokaler i sentrum. Disse verktøyene fungerte godt som diskusjonsgrunnlag, og fungerte i størst grad som et interaktivt element for samtalene. Interaktiviteten i modeller og tegninger ligger i muligheten for å kommunisere med andre ved å gjøre og skape, men virkningen av denne interaktiviteten avhenger også av terskelen for å ta dem i bruk. I dette eksperimentet erfarte vi at disse verktøyene fungerte best når det var med utgangspunkt i organiserte aktiviteter.

For å teste ut verktøyene innenfor noe mer organiserte rammer, inviterte vi også en ungdomsskoleklasse for å teste ut lokalet. Dette var også en demografisk gruppe som i liten grad hadde blitt representert i de øvrige eksperimentene, og som også er lite representert i de fleste andre plattformer for byutvikling. Her fikk de konkrete oppgaver å løse, og skulle bruke arkitektoniske verktøy og de tilgjengelige ressursene for å diskutere dem. Her fant vi ut at terskelen også var litt høy for å ta i bruk verktøyene, og at det krevde litt trening å kommunisere med tegninger og modeller. Likevel kom det mye ut av arbeidet, spesielt gjennom at arbeidet kunne stilles ut og eksponere andre aktører for hva som opptok ungdomsskoleelevene.

Vi erfarte at interaktivitet og spontanitet i praksis har veldig mange aspekter og krever mange forutsetninger. Blant tingene vi så kunne fungert bedre var at aktivitetene i større grad burde blitt gjort synlig gjennom plassering nærmere eller ute i gata, og at interaksjoner gjerne ikke skjer av seg selv, men av og til krever at man er oppsøkende. Dette hadde nok også noe med at bylab var et helt nytt element i byen, og få hadde et eksisterende forhold til den.

Det er også viktig å være klar over at selv om vi fikk testet ut bylab som en overskridende arena mellom forskjellige prosesser og mennesker, er det en distinkt forskjell mellom spontanitet og interaksjon i seg selv, og en situasjon der handling og handlekraftighet utgjør en del av bildet. Vi fikk til en viss grad teste ut interaksjon med en slik prosess gjennom kommunen og deres konsulentteams arbeid med bylab og med sentrumsstrategien, men i liten grad i en sammenheng der hovedaktører som de private eiendomsutviklerne hadde mer enn en uformell rolle. Intelligensen i en slik sammensetning kan sies å være nyttig i byutviklingen bare når den kan stå i sammenheng med konkret handling, noe vi ikke hadde ressurser eller stod i posisjon til i dette eksperimentet. Utbyttet kan helles sies å være konkrete erfaringer rundt overlappende prosesser og grupper, og spontanitet i interaksjonen mellom disse. Å konkretisere koblingene mellom forutsetningene for intelligens i sammensetningene og konkret handlekraft blir vitalt for å få til intelligent utvikling i praksis. Dette vil bli et sentralt punkt for det videre arbeidet med oppgaven.

Egen rolle og valg i prosessen

Som en del av refleksjonene i etterkant av eksperimenteringen i bylab blir det relevant også å vurdere sin egen posisjon. I drøftningen om skillet mellom det kollektive og de individuelle handlingsrommene blir det også tydelig at eksperimentene i bylab befinner seg innenfor rammene til Hamar kommune som aktør, og forholder seg som et resultat til det kollektive handlingsrommet. At vi som studenter har valgt å utforske potensialet innenfor det kollektive handlingsrommet kan sies å være et resultat av en viss tilbøyelighet ovenfor kommunens posisjon i byutviklingen som en integrert aktør. Som student og innenfor akademia er man også begrenset av sitt eget individuelle handlingsrom, og står dermed i en posisjon som muliggjøres av det kollektive handlingsrom. Ved

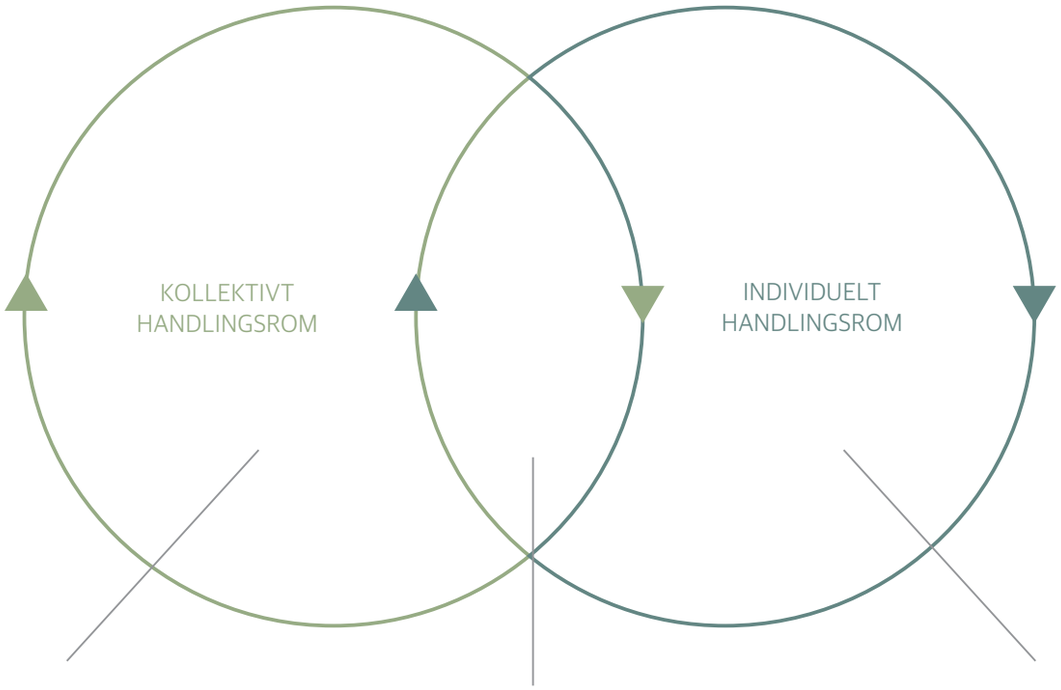
å velge å fordype seg i og plassere seg sammen med aktører som deler en slik rolle vil man også sette seg i en posisjon der man opprettholder sine egne perspektiver og synspunkter fremfor å utfordre dem. Ved å utforske potensialiteten i bylab som plattform uten å sammenligne den med plattformer som representerer aktører som i hovedsak spiller på det individuelle handlingsrommet vil man i verste fall presentere et skevt bilde av dynamikken i byutviklingen. Derfor er det viktig å erkjenne at mulighetene som har dukket opp i løpet av denne oppgavens prosess til dels har vært muliggjort av mine egne forutsetninger. Jeg som student og kommunen som aktør har bedre forutsetninger for å samhandle gjennom at begge avhenger av det kollektive handlingsrommet, i motsetning til de private aktørene.

Dersom en slik sammenligning skulle vært fullstendig og rettferdig burde prosessen i tillegg plassert seg innenfor perspektivet til aktører med et stort individuelt handlingsrom. Selv om det tidlig ble opprettet dialog med hele bredden av aktørbildet, og denne dialogen også har fortsatt i bylab, har hovedsakelig eksperimenteringen og drøftningen i etterkant foregått fra en posisjon innenfor det kollektive handlingsrommet.

Når oppgaven skal drøfte intelligent utvikling i byutviklingen blir dynamikken blant alle byens krefter og sammensetninger viktige, og et større mangfold av perspektiver skulle optimalt sett blitt viet mer oppmerksomhet. Oppgaven begrenses imidlertid av ressursene som ligger til grunn. Det er også først når man går i dybden i utvalgte områder det blir mulig å drøfte viktigheten av kunnskapen som finnes der. Den valgte metodikken om å utvikle perspektivene rundt temaet ved å gjøre valg og drøfte virkningene, å tenke ved å gjøre, har slik vist seg å være hensiktsmessig, og har vist at det helhetlige bildet er mer sammensatt enn antatt. På samme måte som oppgaven valgte å gå i dybden blant prosessene i Stadionbyen, gjorde valget om å plassere seg i prosessen rundt bylab at jeg gjorde oppdagelser som reflekterer tilbake på valgene jeg har tatt, og gir et mer nyansert bilde av utgangspunktet mitt. Viktig for metodikken i oppgaven er å la nye ledd i prosessen belyse tidligere valg, for å videreutvikle oppgavens perspektiv på problemstillingen. Slik kan oppgaven også stille nye, interessante spørsmål underveis, noe som kan være like verdifullt. Dette aspektet blir også viktig på grunn av oppgavens begrensede ressurser, fordi det ikke er mulighet for å gå i dybden på alle punkter.

Kunnskapen og erfaringene fra det praktiske studiet i bylab sees videre i sammenheng med teorigrunnlaget og de tidligere drøftningene.

De fysiske kanalene mellom de forskjellige typene handlingsrom vil bli vurdert etter i hvilken grad de muliggjør koblinger til integrasjon, interaksjon og handling. Disse vurderingene brukes for å drøfte hvordan overlappinger mellom det kollektive og de individuelle handlingsrommene kan muliggjøre intelligent handling.

Høy grad av integrasjon
Høyt potensiale for interaksjon
Høyt potensiale for intelligens

Høyt potensiale for intelligens og handling

Lav grad av integrasjon
Lavt potensiale for interaksjon
Høyt potensiale for handling

INTELLIGENT HANDLING: KANALER MELLOM KOLLEKTIVT OG INDIVIDUELLE HANDLINGSROM

Et skille i forståelsen av intelligens og spontanitet mellom Wissner-Gross' [50, 51] og Alexanders [1] definisjoner foreligger i at Wissner-Gross inkluderer en variabel som beskriver kreftene som gjør det mulig for forutsetningene å virke. Mens Alexanders definisjon bare beskriver det rene potensiale for spontanitet og interaksjon, tar Wissner-Gross' definisjon skrittet inn i den temporale dimensjonen ved å forutsette at faktiske krefter tvinger i gang en handling.

Rom for interaksjon og rom for handling

Noe som har åpenbart seg i oppgavens praktiske deler er at forutsetningene for interaksjon ikke er nok i seg selv for å oppnå handling, og dermed heller ikke intelligent utvikling. Aktørenes ulike roller i byutviklingen peker på egenskaper som enten opprettholder en høy grad av integrasjon med byens aktører og til gjengjeld har liten handlekraft, eller de motsatte egenskapene. Det blir derfor tydelig at dynamikken mellom aktører med forskjellige forutsetninger for integrasjon og handlekraft blir sentralt i diskusjonen om intelligent utvikling.

For å implementere handlekraften til de store private aktørene inn i de integrerte posisjonene hos de øvrige aktørene kan man enten se for seg en permanent formasjon av aktører, eller se på samarbeidet som roterende. Å sveise sammen de ulike rollenes fordeler og ulemper gjennom en permament formasjon ville antageligvis visket ut styrkene ved de forskjellige rollene så vel som svakhetene. En permanent forpliktelse eller begrensning til de øvrige aktørene ville til gjengjeld redusere handlekraften. Det vil derfor være hensiktsmessig å heller se på disse implementeringene som kontinuerlig skiftende, der de konkrete løsningene må utformes fra samarbeid til samarbeid.

Overlappende interesser blant aktørene

For å finne punkter der de ulike rollene kan implementeres i hverandre kan man se på interesser hos aktørene som overlapper eller utfyller hverandre. Ved å studere likheter i interesser fra intervjuene, kan man se at noen generelle punkter som "en attraktiv by" går igjen hos nesten alle aktørene. Dette er et punkt man også kan se i lys av begrep fra eiendomsutvikling, hvor økt attraktivitet og verdi fører til økt avkastning på investeringer. Det vil være uhensiktsmessig for eiendomsutviklerne i byen å bygge dårlige prosjekter som reduserer attraktiviteten i byen, fordi de selv vil bli påvirket av at verdiene går ned. Å skape en attraktiv by vil dermed ikke bare være positivt for brukerne av byen, men også alle involverte aktører som virker i byen. En av de negative sidene ved verdiøkning er gentrifiseringsproblematikk, og utskvising av grupper og virksomheter i byen. Et direkte resultat av utbyggingen fra CC Eiendom AS, som har som målsetning å gjøre byen mer attraktiv og stolt, er at mange virksomheter har måttet legge ned andre steder i byen [5, 15, 33, 34, 35, 38]. I Hamar har gentrifiseringen likevel ikke gått så langt at leieprisene har gått oppover i sentrum, og det kan tvert i mot sies at de lave leieprisene er et problem i utviklingen av sentrum. Alle hovedaktørene vil se på en verdiøkning og økt attraktivitet som ønskelig, og vil derfor også være et ledd i å etablere samarbeid mellom de forskjellige rollene og handlingsrommene i byen.

Et annet generelt punkt som går igjen blant de fleste aktørene er ønsket om helhetlig og langsiktig utvikling av byen. Dette er også et punkt som kan bli et virkemiddel i å bringe aktørene tettere sammen, fordi en helhetstankegang krever samkoordinering og handling mot felles målsetninger. En slik handling finner man igjen i initiativet med byromsplanen fra 2013, som skulle være med å etablere en felles agenda for byutvikling blant de største aktørene. Å følge opp slike initiativer med konkrete handlinger vil være en viktig kanal mellom de ulike aktørene og et godt utgangspunkt for å handle intelligent.

Et tredje punkt som går igjen blant de private aktørene og deler av kommunen er interessen av økonomisk fremgang og god kommersiell drift. De private aktørene er avhengige av lønnsomhet for å gjennomføre prosjekter, og kommunen er også avhengig av økonomisk fremdrift for å fungere som en aktør i byutviklingen. Dette er et punkt som i større grad forutsetter handlekraft enn integrasjon i byen, og vil være avhengig av kobles sammen med aktører innenfor det kollektive handlingsrommet for å virke på byen som en helhet.

Et fellestrekk blant mange av aktørene er også at de er avhengige av å representere enten innbyggere, leietakere, eiere eller medlemmer, avhengig av aktøren. Dette er et punkt som tilrettelegger for høy grad av integrasjon innenfor rammene til hver enkelt aktør, men i mindre grad på tvers av hverandre. Disse koblingene er avhengig av å knytte seg både til andre aktører og til konkret handling for å virke som en kanal mellom de forskjellige handlingsrommene.

Fysiske kanaler mellom handlingsrommene

Å knytte potensialet i intelligente handlinger i byutviklingen til konkrete resultater krever fysiske svar på kanaler mellom de forskjellige aktørene. Evnen de forskjellige kanalene har til å realisere dette potensialet sees i lys av graden av de forskjellige forutsetningene for intelligent utvikling; integrasjon i byens nettverk, rom for interaksjon og tilknytning til konkret handling og handlekraft.

Bylab er en av plattformene som har potensiale til å bli en fysisk kanal mellom de forskjellige handlingsrommene i byen. Den har potensiale for å bli en integrert del av byen hvis den utvikles over tid, og muliggjør allerede en høy grad av interaksjon i prosesser. Likevel var det tydelig i etterkant av eksperimenteringen at en direkte kobling til handlekraften i individuelle handlingsrom manglet i den daværende sammensetningen. Dette er likevel noe som kan implementeres dersom bylab blir en arena både for formelle prosesser og møter mellom aktører og innbyggere.

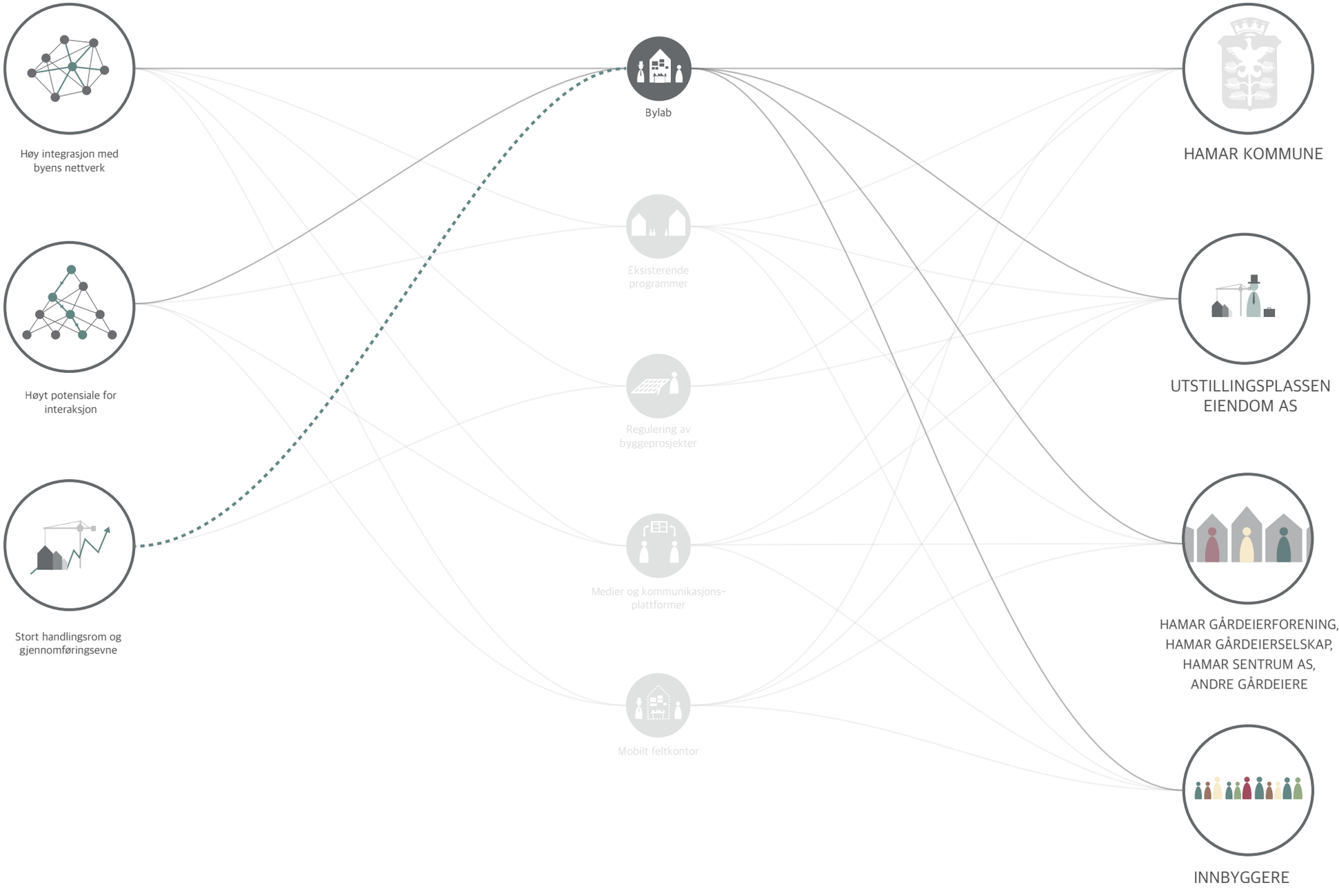
Blant de eksisterende plattformene som kan fungere som slike fysiske kanaler er de eksisterende programmene i byen som velbrukte kafeer og kulturarenaer. Mange av disse tilfredsstiller mange av de samme punktene som bylab i denne fasen. Rommene muliggjør integrasjon av alle byens forskjellige aktører og grupper, stimulerer i høy grad til interaksjon, men er ikke direkte koblet til forpliktelser om handling innenfor de individuelle handlingsrommene.

Drøftingen av de eksisterende kommunikasjonsplattformene som medier,

KRITERIER TIL INTELLIGENT UTVIKLING

KANALER

AKTØRER

Ulike fysiske kanaler mellom aktører og aspekter som muliggjør intelligente handlinger. Bylab som kanal bør tilknyttes forpliktelser om konkret handling for å kunne virkeliggjøre intelligensen den muliggjør gjennom integrasjon og interaksjon.

folkemøter og medvirkningsmøter pekte på en høy grad av integrasjon mellom byens aktører, en varierende grad av interaksjon, og liten tilknytning til konkret handling. Disse plattformene mangler i mange tilfeller også fysiske rom, og de som har fysiske rom stiller svakt enten på integrasjon mellom aktører eller mulighet for interaksjon.

Den mest etablerte kanalen mellom de to typene handlingsrom foregår gjennom direkte kontakt mellom aktørene, for eksempel mellom private aktører og kommunens arealplanavdeling gjennom regulering av prosjekter. Denne kanalen er i motsetning til de andre direkte knyttet til konkret handling gjennom at kommunikasjonen dreier seg rundt et konkret prosjekt som skal bygges. Selv om dette stiller kanalen i en god posisjon til å koble de to typene handlingsrom sammen gjennom konkret handling, stiller den svakere på resten av punktene. Denne kanalen er bare indirekte integrert med resten av byen gjennom kommunen som aktør, og kobler seg som regel bare til en aktør om gangen. Fordi et fåtall aktører er involvert til en hver tid, er rommet for interaksjon også lite. Kanalen manifesterer seg også gjerne fysisk i form av lukkede kontorer, telefonsamtaler eller e-post. Det finnes dermed få virkemidler som muliggjør spontanitet i interaksjonen innenfor disse rammene.

En annen ny kanal som har vært vurdert i forbindelse med oppstarten av kommunens prosjekt på Østre torg er et mobilt feltkontor. Et slikt kontor vil være synlig i planleggingsprosessen og være fysisk tilstede der hvor prosjektet skjer. I forbindelse med en behovskartlegging i kvadraturen i Oslo ble i 2017 et slikt mobilt kontor satt opp i form av et transparent drivhus [39]. Drivhuset bidro til å synliggjøre prosessen, og utnyttet denne synligheten til å generere kunnskap i form av dialoger med innbyggerne i byen. Å bruke en slik eksponering til å stimulere til engasjement og inkludering i planleggingsprosessen vil kunne bidra til å øke intelligensen i prosessen fordi den vil generere kunnskap med en bred integrasjon i byen. En slik arena vil på samme måte som bylab i høy grad stimulere til interaksjon mellom deltakere og aktører på grunn av åpenheten og lekenheten arenaen vil kunne stå for. Dersom bruken er koblet til reelle beslutningsprosesser i løpet av prosjektperioden vil denne kanalen i stor grad møte både forutsetningene for integrasjon, interaksjon og konkret handling, og dermed være en god kanal for en intelligent prosess.

På samme måte som et mobilt feltkontor vil bylab også kunne møte alle disse forutsetningene dersom prosessene som finner sted knyttes til konkret handling. Likevel vil bylab være en mer generell kanal som kan brukes i forbindelse med mange forskjellige prosjekter og prosesser. Et mobilt feltkontor vil i større grad muliggjøre integrasjon og interaksjon for det spesielle prosjektet den er rettet mot. Dette kan dermed være et godt alternativ for konkrete enkeltprosjekter, mens bylab vil kunne fungere som en generell kanal som benyttes i forskjellige sammenhenger over lengre tid. Det vil være behov både for mer permanente og midlertidige plattformer, fordi det både vil være et behov for kontinuitet i utviklingen samtidig som det vil dukke opp spesielle problemstillinger og prosjekter som krever spesielle løsninger.

Bylab

Eksisterende programmer

Regulering av byggeprosjekter

Medier og kommunikasjons-plattformer

Mobilt feltkontor

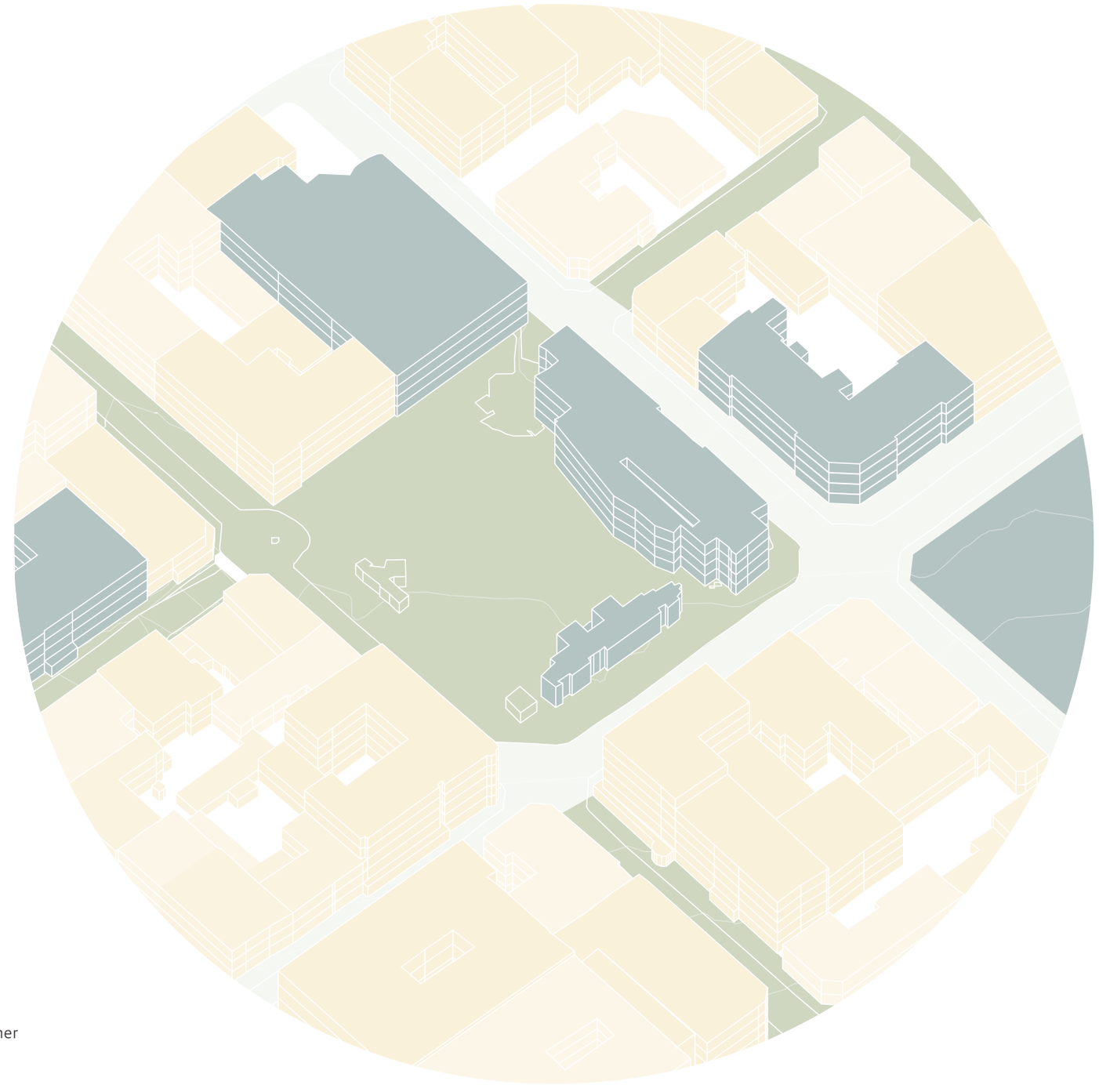
Vudering av de ulike fysiske kanalenes grad av tilknytning til integrasjon, interaksjon og konkret handling.

URBAN HANDLINGSPLAN: ØSTRE TORG

Med utgangspunkt i drøftningene og oppdagelsene i de empiriske studiene vil oppgaven undersøke hvordan forutsetningene for intelligent utvikling kan implementeres i et konkret byutviklingsprosjekt.

Her er Hamar kommunes kommende prosjekt på Østre torg valgt som studieobjekt.

- Hamar kommunes eiendommer
- Utstillingsplassen Eiendom ASs eiendommer
- Andre gårdeieres eiendommer

Eiendomsstruktur på Østre torg. Hamar kommune eier selve torget, gågata og Håkons gate. Utstillingsplassen Eiendom AS eier mye bebyggelse rundt torget, i tillegg til en rekke små gårdeiere. Vangsvegen og Grønnegata forvaltes av Statens Vegvesen.

INTELLIGENT HANDLING I BYUTVIKLINGSPROSJEKTER: ØSTRE TORG

Prosjektet på Østre torg i oppgavens kontekst

Valget av dette prosjektet som studieobjekt er gjort på flere grunnlag. Den allerede etablerte innsikten i kommunens arbeidsmetoder og studiene av bylab setter oppgaven i posisjon til å drøfte kommunens praksis. På grunn av den integrerte posisjonen i overlappingen mellom Stadionbyen-aksen og gågate-aksen utgjør prosjektet et viktig ledd i målet om å utvikle den koblede byen. Posisjonen i skjæringspunktet mellom Hamar kommunes og Utstillingsplassen Eiendom ASs eiendommer gjør at samspillet mellom mellom interessene for det kollektive og individuelle handlingsommet blir spesielt tydelig. Prosjektet er også i skrivende stund er i oppstartsfasen, og står dermed i posisjon for å bli påvirket av arbeidet med etableringen av det studerte bylab-prosjektet.

De mange øvrige prosjektene langs Stadionbyen-aksen ville også vært interessante studieobjekter, og flere er også på samme stadium i utviklingsprosessen som Østre torg. Dersom oppgaven hadde ressurser til å gjennomføre praktiske studier av aktørene innenfor de individuelle handlingsrommene, ville studier av prosessene på Kvartal 54 eller Fuglesethtomta vært tilsvarende interessant, og kunne blitt sammenlignet med prosessene der kommunen er hovedaktør. Det ville også vært relevant å sammenligne en foreslått prosess med et gjennomført prosjekt i lys av forutsetningene for intelligent utvikling.

En sammenligning mellom en foreslått prosess der hovedvekten blant aktørene finnes innenfor det kollektive handlingsrommet og en tilsvarende tidligere prosess vil også i denne sammenhengen være relevant. Et åpenbart eksempel er prosessen til Hamar kommunes prosjekt på Stortorget fra 2014.

Aktører og programmer på Østre torg

I implementeringen av prinsippene for intelligent utvikling i det kommende prosjektet på Østre torg, tas det utgangspunkt i sammensetningen av aktører og interesser som er spesielt for stedet.

Hamar kommune er som grunneier av Torggata og selve torget hovedaktør, og fungerer samtidig som planmyndighet i prosessen. Bygningsmassen som tilgrenser torget og Torggata eies i den nordøstlige delen av Utstillingsplassen Eiendom AS, i form av forretningsbygget Magasinet, restaurantbygget "ubåten", og Postgården, som huser byens postkontor og andre forretninger [47]. Utstillingsplassen Eiendom AS eier også flere eiendommer i nærheten av torget, inkludert Kvartal 54 som ligger diagonalt ovenfor Østre torg. På den sørvestlige siden av torget finnes Granerudgården fra 1900 som huser blant annet Gravdahl bokhandel. Ellers består bebyggelsen av mindre gårder med enkeltgårdeiere.

Blant programmene på torgets gateplan er bokhandel og kafe, to optikerforretninger, gresk restaurant, pizzarestaurant, to gatekjøkken, en barber shop og to vanlige frisørforretninger, turistkontor, forsikringsselskap, kontorlokaler og en pølsekiosk. I tillegg står tre lokaler tomme. Det største tomme lokalet er blitt foreslått som mathall og utsalgssted for lokale matvarer [31].

Selv om programmene er mangfoldige, fremstår likevel torget i dag som tomt og livløst. Siden torget er rundt 3 500 kvadratmeter stort skal det mye til for å nå en tetthet i programmer som resulterer i et levende bymiljø. Likevel har torget historisk sett vært nettopp et levende byrom med høy tetthet i programmer. Til sammenligning var det i 1950-årene nærmere 30 forskjellige programmer i tilknytning til torget, i kontrast til dagens rundt 15 [32]. I tillegg fungerte torget da også som rutebilstasjon og kollektivknutepunkt. I dag er selve torget uprogrammert, og brukes bare av og til til arrangementer. Likevel er det opprustede Stortorget som i de senere årene har overtatt rollen som byens storstue og arrangementarena.

Byromskvaliteter og aktørinteresser

For å definere rammene og målene for prosjektet kan man vurdere torgets nåværende og potensielle byromskvaliteter i lys av de ulike interessene blant aktørene. Hamar kommunes visjon for torget er et aktivt, grønt og fargerikt torg som fungerer som handelssted, møteplass og arena for mindre arrangementer [31].

Dagens utforming fremstår som lite attraktiv på grunn av en manglende helhetstankegang, der mange små installasjoner og soner som beplantning, uteservering, skulpturer og benker tilsynelatende har blitt plassert i forsøk på å fylle det store rommet. Mange av sonene på torget er vagt definerte som en følge av dette, og det stadig synkende antallet programmer bidrar samtidig til at torget oppfattes som tomt.

Til tross for en lite attraktiv utforming har torget mange gode forutsetninger for å bli et vitalt rom i byen. Posisjonen i krysningspunktet mellom byens gågate og den stadig mer betydningsfulle aksen langs Vangsvegen gjør at flere typer bevegelse strømmer gjennom torget. I tillegg til potensialet for høy bevegelse og integrasjon i byens akser har byrommet en tydelig og momental stedskarakter som er godt integrert i byens kollektive hukommelse. Overlappingen mellom høyt potensiale for bevegelse og en tydelig stedskarakter utgjør tilsammen et stort potensiale for spontanitet og interaksjon i byrommet. Denne overlappingen muliggjør dermed også en større andel opphold i byrommet, som videre danner grunnlaget for en høy tetthet i programmering, og et levende byrom. Et velprøvd prinsipp fra Jan Gehls "Livet Mellom Husene" [17] er at byliv avhenger av tid tilbrakt i byrommet. Det høye potensialet for både bevegelse, programmering i randsonene og den tydelig definisjonen av torget som et sted peker på et høyt potensiale for et levende byrom.

Et annet prinsipp fra "Livet Mellom Husene" er at synlig aktivitet stimulerer til mer aktivitet og opphold i byrom. "Noe skjer fordi noe skjer" og "ingenting skjer fordi ingenting skjer" er utsagn som beskriver den positive feedback-loop-effekten som en følge av aktivitet eller mangel på aktivitet. Østre torg er i dag, bortsett fra de fineste sommerdagene, et typisk eksempel på sistnevnte. Å bruke de eksisterende og nye programmene til å skape synlig aktivitet i tilknytning til byrommet vil dermed være et virkemiddel for å både gjøre programmene mer synlige og integrerte i byen og for å øke attraktiviteten til byrommet. Konkrete eksempler kan være butikker som flytter varene sine ut, kafeer som har uteservering, eller programmer som arrangerer aktiviteter relatert til sin

Østre torg. Fra øverst til høyre: torget med forretningsbygget Magasinet i bakgrunnen, "ubåten", utsikt mot Mjøsa fra Håkons gate, sitteplasser og beplantning, Granerudgården og Cafe Gravdahl.

virksomhet.

Blant årsakene til den negative utviklingen i sentrum er at handelen i stor grad har blitt overtatt av kjøpesentere. Det også mulig å peke på en generell samfunnsutvikling som gjør at bykjernen får en annen rolle en før. I en liten by som Hamar vil det være lite hensiktsmessig å forsøke å utkonkurrere kjøpesentere på handelstilbud. Det vil være mer produktivt å se på hva et sentrum kan tilby som ikke finnes på kjøpesentere, slik at tilbudet blir unikt og konkurransedyktig. Eksempler er programmer som tilbyr mer enn ren varehandel, men som baserer seg på kombinasjoner av handel, service og opplevelsesbaserte og sosiale konsepter. Varehandel er i stor grad en funksjon som ikke krever noe sosialt aspekt, og blir i større grad basert rundt nettbaserte eller selvbetjente løsninger. Mennesker har likevel fortsatt sosiale behov, og trenger spontanitet og interaksjon med andre mennesker og omgivelser. Dette er behov et bysentrum har gode forutsetninger for å møte på grunn av sin programmessige tilpasningsdyktighet. Nye konsepter som kombinerer en sosial interaksjon eller opplevelse med nødvendige ærender vil kunne være levedyktige i et bymiljø fordi de vil kunne tilby noe som spiller på det menneskelige, og som ikke kan kjøpes på et kjøpesenter eller på nett. Det finnes allerede mange slike konsepter som har vist seg levedyktige i sentrum, som bokhandelen med kafe som kombinerer lokalforankret handel med sosiale interaksjoner, og barber shops som kombinerer nødvendige ærend med en særpreget opplevelse.

I tillegg er kombinasjonen av spesielle programmer og muligheten for fleksibel bruk viktig med tanke på størrelsen til torget. Å ha en høy tetthet i programmer innenfor definerte rammer samtidig som rommet kan brukes til forskjellige arrangementer og anledninger, vil gjøre at det spesielle og generelle kan florere i felleskap. Dagens situasjon med lav tetthet i programmer i randsonene og et delvis programmert åpent rom gjør at hverken det spesielle eller det generelle får fullstendig utnyttet potensialet sitt.

En egenskap torget kan spille videre på er også samspillet mellom offentlig og privat rom. Kjøpesenteret er til sammenligning et fullstendig privat rom, som er regulert av eierne. Et byrom som Østre torg vil kunne tilby opphold og bruk for alle grupper i samfunnet, samtidig som det kan tilby private og konkurransedrevne programmer. Dette gjør også at rommet kan brukes mer allsidig, brukes til alle døgnets tider, og kan være noe forskjellig for forskjellige brukere. Kompleksiteten som muliggjøres som en følge av overlappingen mellom ulike systemer som boliger, handel, kollektivreise, kulturliv, turisme og arbeidsplasser finner man ikke igjen i byens kjøpesentere.

Summeringen av disse forutsetningene peker på et potensiale for at Østre torg kan generere byliv, integrere nye programmer, tilby noe unikt for stedet, skape synergier mellom forskjellige typer bruk, og tilby noe for alle brukerne i byen. Dette potensialet kan man videre knytte direkte til interessene til aktørene i tilknytning til torget og prosjektet. De felles interessene om en mer attraktiv by, en helhetlig utvikling av byen og økonomisk lønnsomhet er generelle, men kan likevel knyttes direkte til de ulike aspektene ved Østre torgs ulike potensialer. Samtlige av punktene vil bidra til å øke byens samlede attraktivitet. Styrkingen av torgets egenart og unike programsammensetning vil bidra til å skape et mer helhetlig tilbud for byen totalt sett. Fremfor å utkonkurrere hverandre vil byens sentrum og handelsparkene og kjøpesenterne i utkanten av byen tilby forskjellige ting, og sammen utgjøre en mangfoldig helhet. Når dette mangfoldet kan skape synergier fremfor å fungere som motpoler vil det også bidra til en helhetlig verdiøkning, som igjen kommer aktører og byens brukere til gode.

Når potensialet til prosjektet står i relasjon til aktørenes generelle interesser så vel som de konkrete eiendomsinteressene i tilknytning til torget, vil det videre bli relevant å undersøke hvordan prosessen best kan realisere dette potensialet. Dette vil knyttes til oppgavens drøftninger ovenfor intelligente handlinger i byutvikling, for å undersøke hvordan prosessen til prosjektet kan utvikle dynamiske løsninger som svarer på målsetningene.

Intelligent utvikling på Østre torg

Med grunnlag i oppgavens drøftninger ligger forutsetningene for intelligens i handlingene i graden av integrasjon i byens nettverk og den iboende kompleksiteten i disse, graden av mulig interaksjon og spontanitet, og den konkrete gjennomføringsdyktigheten og evnen til å handle.

Ser man disse forutsetningene i sammenheng med aktørene som er involvert i prosjektet, ser man at den høyeste graden av integrasjon med byen finnes hos de forskjellige sammensetningene av gårdeiere som Hamar Gårdeierforening, Hamar Gårdeierselskap og sentrumsforeningen Hamar Sentrum AS, og Hamar kommune. Disse aktørene er nødt til å forholde seg til de andre aktørene og elementene i byen for å kunne handle, og både muliggjøres og begrenses av disse forbindelsene. De representerer det kollektive handlingsrommet, som også omfatter byens innbyggere, brukere og øvrige programmer. Handlinger fra disse aktørene er integrerte fordi de gjennomføres på grunn av, og ikke på tross av, de andre aktørene i byen. Slike handlinger er nødvendigvis ofte begrenset i omfang, fordi et høyt antall begrensninger også begrenser omfanget av handlinger.

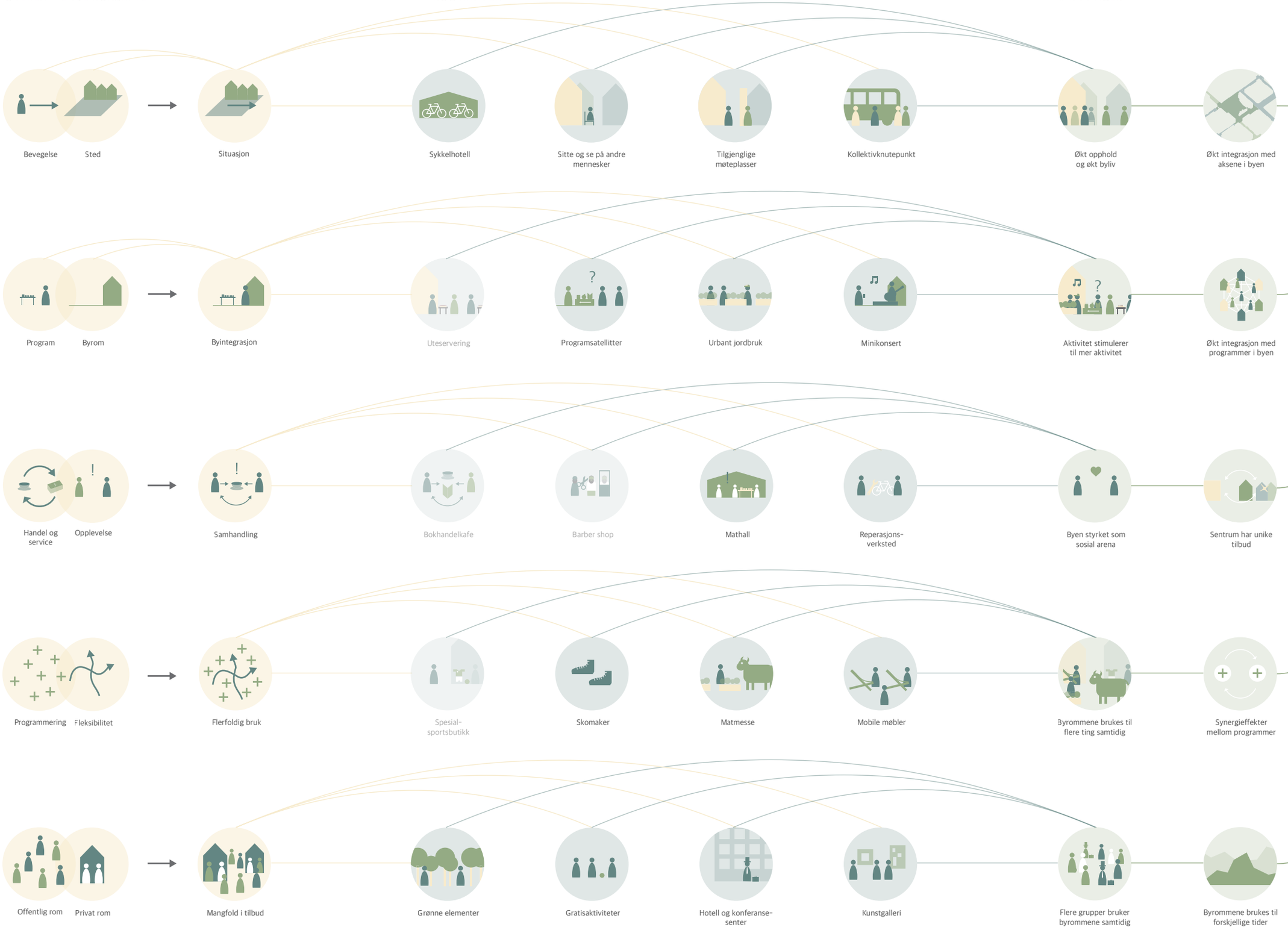
I motsetning til disse aktørene har de store private eiendomsutviklerne et stort individuelt handlingsrom, fordi de i all hovedsak bare begrenses av seg selv og sin økonomi. Dette handlingsrommet begrenses av kommunens rolle som planmyndighet, men begrenses i praksis bare indirekte fordi de private aktørene vanligvis også lager reguleringsplanene for prosjektene. På Østre torg er det Utstillingsplassen Eiendom AS som representerer et stort individuelt handlingsrom, på grunnlag av sin store eiendomsportefølje i Hamar, og kapitalen de har opparbeidet seg gjennom et stort antall gjennomførte prosjekter. Selskapet har på grunn av dette potensiale for å handle isolert, altså på tross av byens øvrige aktører, men besitter til gjengjeld en gjennomføringsevne som fungerer som hoveddrifkraft i byutviklingen.

For å kombinere forutsetningene for integrasjon og handlekraft i

OVERLAPPENDE KONSEPTER

PROGRAMMER

VIRKNINGER

FELLES INTERESSER

AKTØRER

KANALER

INTELLIGENS I HANDLINGER

Øke byens attraktivitet

Helhetlig og langsiktig utvikling

Økonomisk fremgang og kommersiell lønnsomhet

Hamar kommune

Utstillingsplassen Eiendom AS

Hamar Gårdeierforening
Hamar Gårdeierselskap
Hamar Sentrum AS
Andre gårdeiere

Eksisterende leietakere og programmer

Innbyggere

Bylab

Eksisterende programmer

Regulering av byggeprosjekter

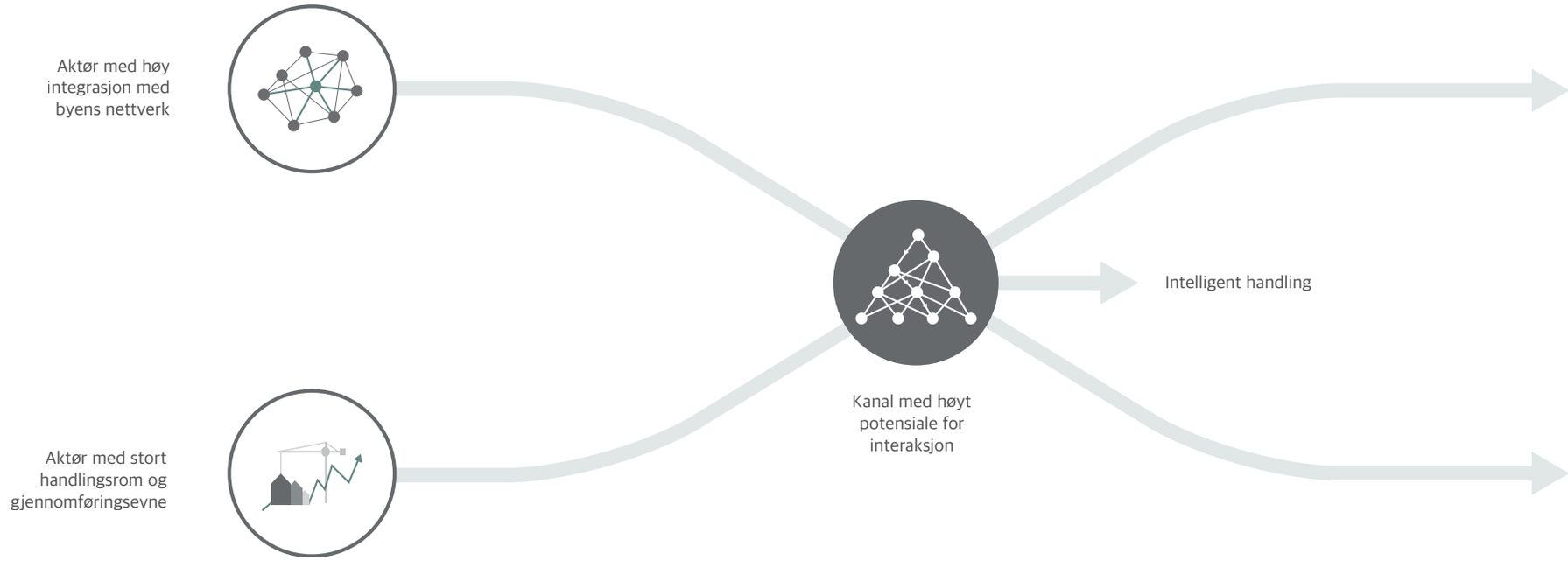
Medier og kommunikasjons-plattformer

Mobilt feltkontor

Høy integrasjon med byens nettverk

Høyt potensiale for interaksjon

Stort handlingsrom og gjennomføringsevne

Aktør med høy integrasjon med byens nettverk
Aktør med stort handlingsrom og gjennomføringsevne
Kanal med høyt potensiale for interaksjon
Intelligent handling

betydelige handlinger som forholder seg til byens kollektive handlingsrom og byens sammensatthet, kreves konkrete kanaler mellom de forskjellige typene handlingsrom. Forutsetningen for at den potensielle intelligensen og spontaniteten i disse handlingene skal kunne realiseres er en høy grad av mulig interaksjon i disse kanalene.

I en foreslått prosess for prosjektet blir nettopp disse kanalene og deres evne til å stimulere til interaksjon sentrale. Som beskrevet i den foregående delen har de ulike kanalene ulike fordeler og ulemper når det kommer til grad av interaksjon, integrasjon og koblinger til konkret handling. Det blir hensiktsmessig å benytte seg av kanalene som i størst grad muliggjør alle disse aspektene. Likevel vil forskjellige deler av prosjektets prosess ha forskjellige forutsetninger, noe som gjør at kanalene må tilpasses behovene.

Aspektene høy integrasjon og stor handlekraft vil allerede være tilstede i prosjektets prosess gjennom de involverte aktørene. Sentralt for intelligensen i prosessen blir derfor graden av interaksjon i kanalene som benyttes. Sentralt blir også hyppigheten av møtene mellom aktørene fra de forskjellige handlingsrommene. Dersom en svært interaktiv plattform som bylab eller et mobilt feltkontor benyttes som kanal mellom aktørene, vil dette i liten grad påvirke den helhetlige interaksjonen i prosessen dersom de benyttes sjeldent. En høy frekvens av møter og overlappinger mellom de forskjellige aktørene ved hjelp av kanaler som muliggjør interaksjon blir derfor det viktigste virkemiddelet for å muliggjøre intelligens i prosessen.

Interaksjon mellom aktørene og handlingsrommene

I et konsept for en prosess blir ikke målet å legge en plan for de fysiske løsningene, men å planlegge rammeverket og forutsetningene for å komme fram til gode og dynamiske løsninger. Siden intelligens og spontanitet kan sees på som aspekter av det samme, og dette muliggjøres av interaksjon vil det være umulig å komme fram til intelligente løsninger i isolasjon fra de involverte aktørene og brukerne i prosjektet. Målet for prosesskonseptet blir å muliggjøre spontan interaksjon, og å involvere aktørene med en integrert posisjon i byen og konkret gjennomføringsevne i disse interaksjonene. Slik kan byens mange og sammesatte interesser ivaretas, mulighetsrommet for å komme frem til gode løsninger blir størst mulig, og løsningene som utarbeides får realistiske rammer gjennom aktører med stor handlekraft.

Siden potensialet i en samhandling mellom aktører fra det kollektive og de individuelle handlingsrommene ligger i styrkene i henholdsvis integrasjon og handlekraft, vil det være uhensiktsmessig å binde aktørene for tett sammen over lengre tid. Disse styrkene muliggjøres tross alt av at de har forskjellige roller, og dette bør reflekteres i prosessen. Det vil ikke være umulig å tenke at aktørene sveises tett sammen i løpet av et enkelt prosjekt, men det er likevel mulig legge til rette for interaksjon mellom aktørene og samtidig ivareta forutsetningene for de ulike rollene. Hyppigheten i overlappingene mellom aktører kan dermed sees i sammenheng med i hvor stor grad aktørene avhenger av det kollektive handlingsrommet. Hamar kommune er hovedaktør, og representerer interessene til felleskapet, hvis styrke i prosessen er den integrerte posisjonen. Hyppige overlappinger med aktører og involverte med de samme begrensningene og den samme integrerte posisjonen vil ikke begrense mulighetsrommet, men heller øke integrasjonen mellom aktørene. Dette vil si at aktørene utvider sine eksisterende styrker, og er dermed med på å øke det totale handlingsrommet til prosessen.

Aktører hvis styrke i prosessen er handlekraft og få begrensninger bør dermed involveres mindre hyppig for å ivareta denne rollen. Likevel må det finnes fram til en hyppighet som sørger for at aktørene er reellt involvert i prosessen, og kan delta i interaksjon med de øvrige aktørene.

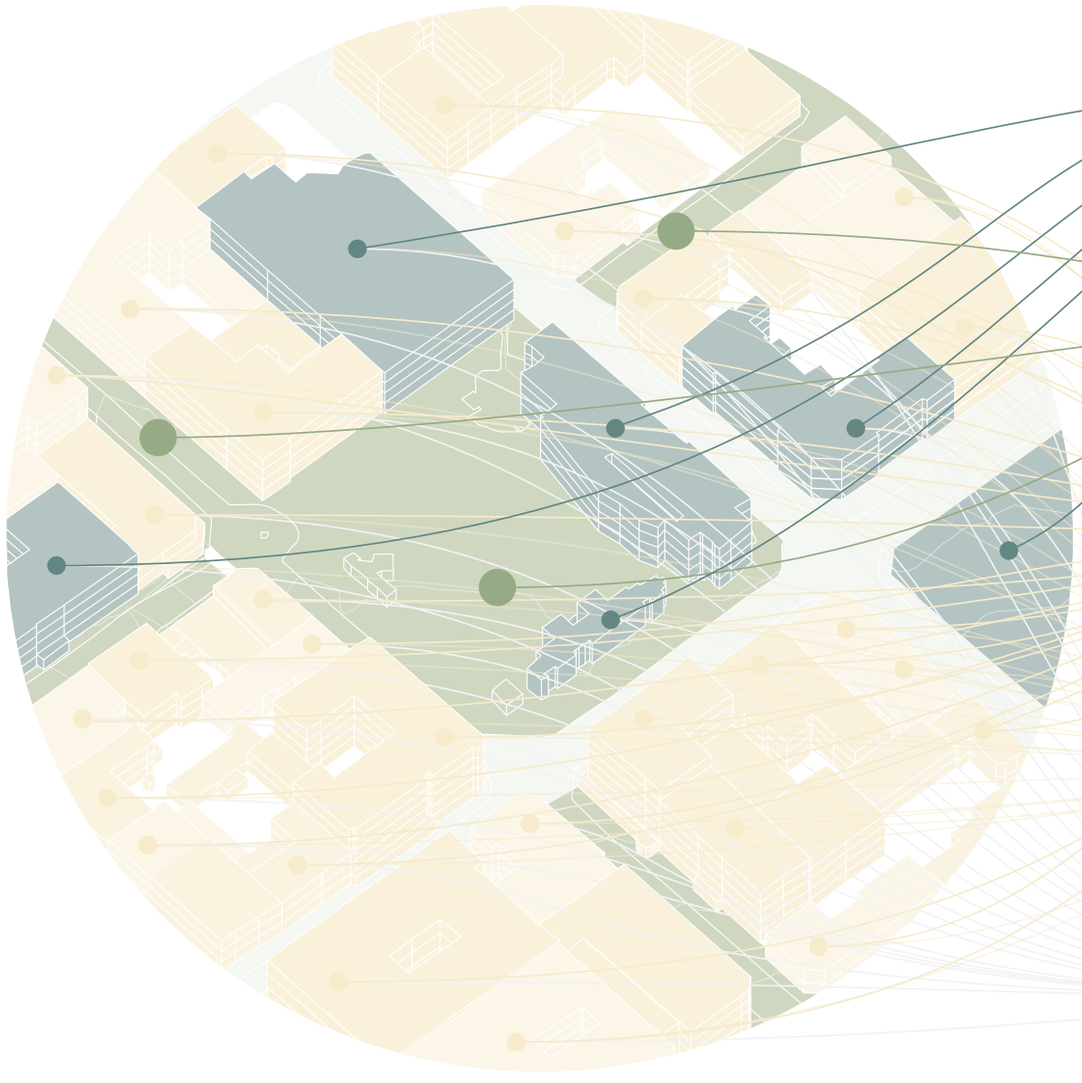
I prosjektet på Østre torg vil dette si at Hamar kommune fungerer som vertskap i prosessen, både på grunn av sin integrerte posisjon og på grunn av rollen som grunneier. Innleide landskapsarkitekter og konsulenter fungerer som en utvidelse av kommunen som oppdragsgiver, og interagerer med kommunen med høy frekvens. De nest hyppigst involverte aktørene bør være de som i størst grad avhenger av det kollektive handlingsrommet, altså byens innbyggere og brukere. Videre bør byens programmer og leietakere gjennom sentrumsforeningen Hamar Sentrum AS involveres med nokså stor hyppighet, sammen med sammensetningene av gårdeiere gjennom Hamar Gårdeierforening og -selskap. Utstillingsplassen Eiendom AS bør involveres bare i prosessens hovedpunkter, hvor alle aktører og involverte også bør representeres for å sørge for en fullstendig overlapping mellom aktørene i prosessen.

Kanalene og plattformene for interaksjonene bør vurderes etter behov i løpet av prosessen, men det vil være hensiktsmessig å bruke et mer langsiktig initiativ som bylab som plattform for prosessens hovedpunkter. Disse hovedpunktene vil være prosjektets oppstart og overgang fra en fase i prosjektet til en annen, som oppstart av prosjekteringen etter fullført forprosjekt. Over tid vil bylab kunne bli en synlig og integrert plattform i byen, og er samtidig sentral i forhold til prosjektet på Østre torg, og resten av sentrum.

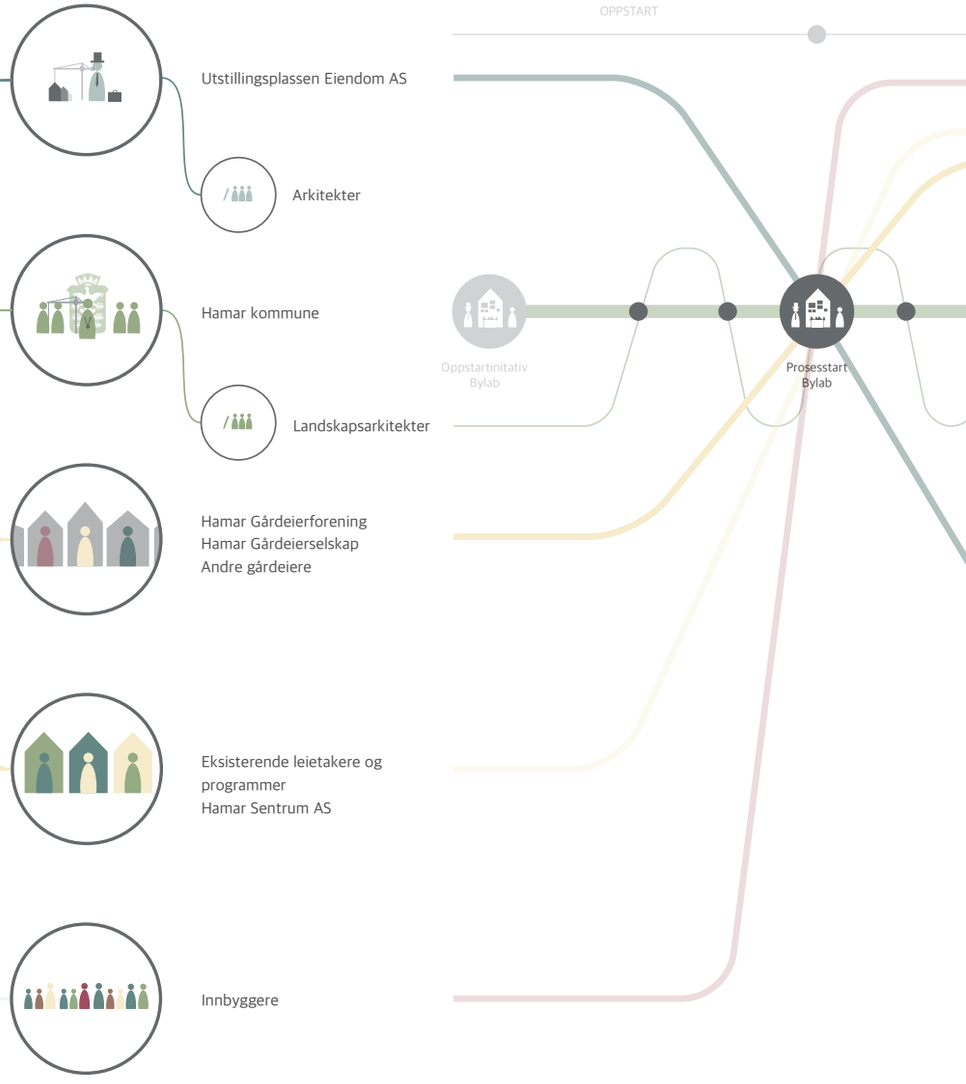
I prosessens øvrige punkter vil et mobilt feltkontor med fysisk tilstedeværelse på torget i størst grad møte forutsetningene for interaksjon. Denne plattformen vil være egnet til interaksjon mellom kommunen og deres arkitekter og byens innbyggere og brukere i form av informering og medvirkningsprosesser. Et mobilt feltkontor vil også kunne fungere som kanal mellom kommunen, innbyggere og gårdeiere og leietakere, fordi det knytter seg direkte til byrommet. I denne overlappingen vil midlertidige tiltak og aktiviteter styrke integrasjonene mellom aktørene, og muliggjøre samskapingsprosesser som skaper tilhørighet og engasjement. Eksperimentering av bruk av byrommet gjennom midlertidige installasjoner og midlertidig bruk vil samtidig bidra til å generere kunnskap videre inn i prosjektet.

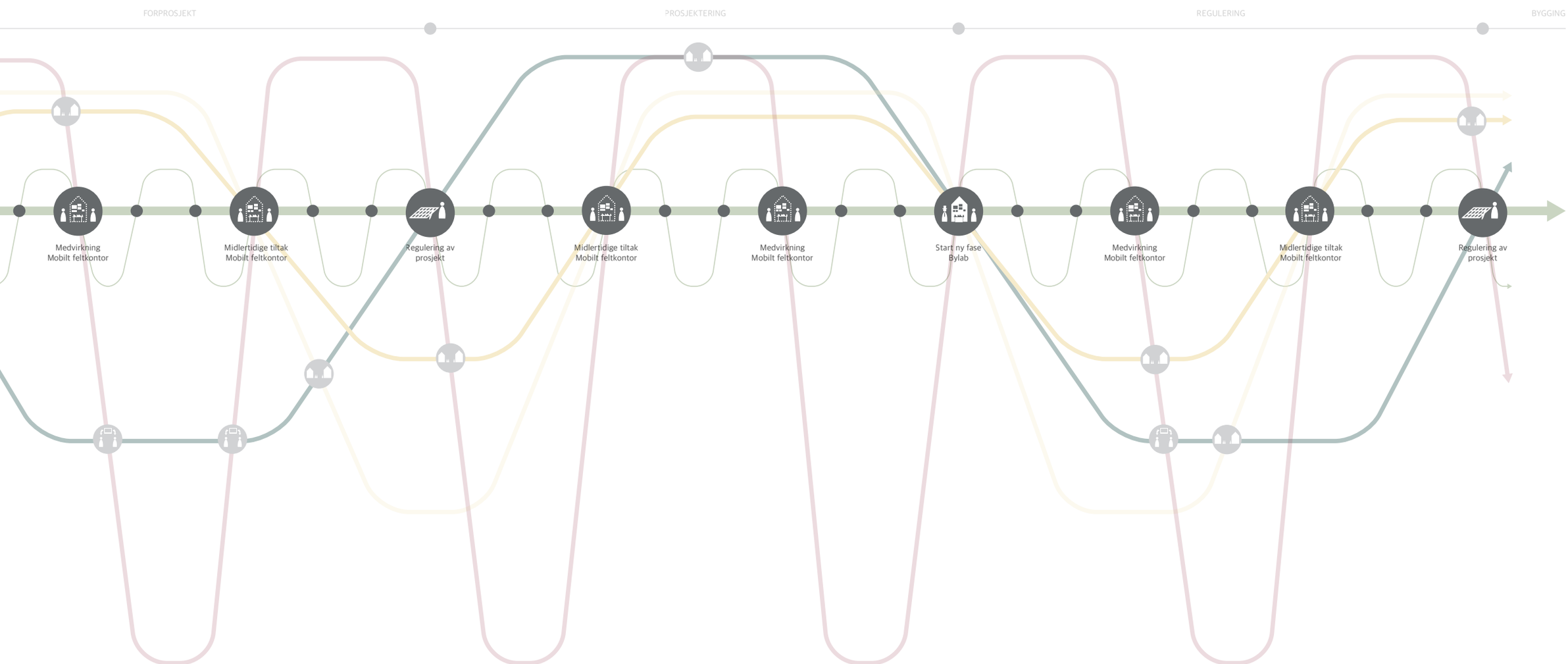
I tillegg til en høy frekvens av overlappinger mellom kommunen og innbyggerne, og midlertidige tiltak i overlappingen med torgets programmer og mindre gårdeiere, vil overlappingen mellom kommunen som hovedaktør og Utstillingsplassen Eiendom AS som hovedgårdeier kunne sørge for konkret fremdrift i prosjektet. I overgangen fra forprosjekt til prosjektering, eller fra prosjektering til vedtak av planer vil det være naturlig å benytte tradisjonelle kanaler mellom aktørene i

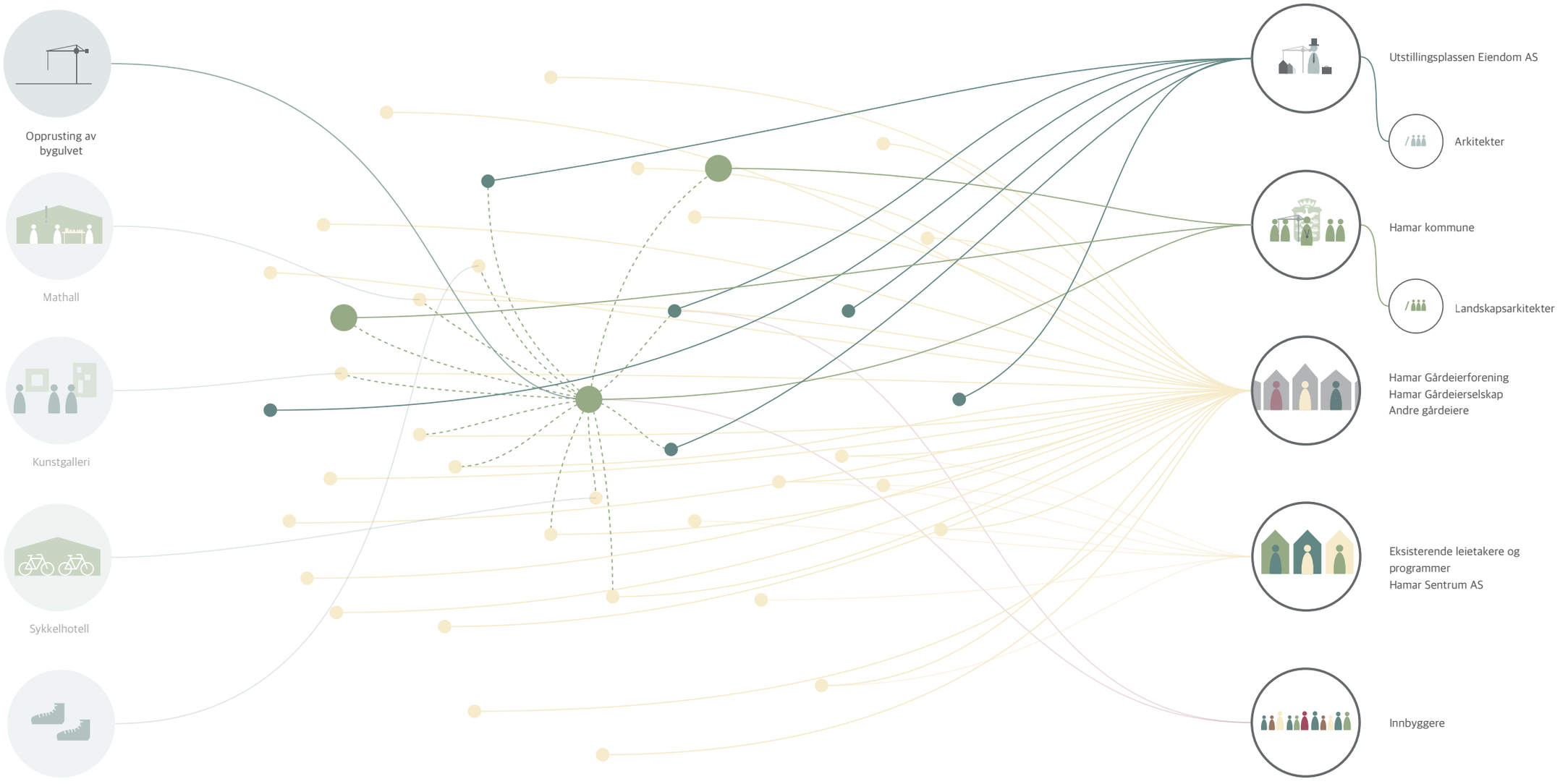
ØSTRE TORG: EIENDOMSSTRUKTUR

ØSTRE TORG: PRINSIPP FOR INTERAKSJON MELLOM AKTØRER

FORPROSJEKT
PROSJEKTERING
REGULERING
BYGGING
Medvirkning
Mobilt feltkontor
Midlertidige tiltak
Mobilt feltkontor
Regulering av
prosjekt
Midlertidige tiltak
Mobilt feltkontor
Medvirkning
Mobilt feltkontor
Start ny fase
Bylab
Medvirkning
Mobilt feltkontor
Midlertidige tiltak
Mobilt feltkontor
Regulering av
prosjekt

Fysiske handlinger i prosjektet på Østre torg. Handlingene som har mange forbindelser til andre elementer, programmer og eiendommer vil ha størst påvirkningskraft på torget som en helhet.

reguleringsprosesser. Interaksjonene mellom innbyggerne, programmene og de mindre gårdeierne vil bli en del av beslutningsgrunnlaget for avgjørelsene som blir tatt. Selv om alle aktører ikke inkluderes i hvert eneste ledd, vil også andre kanaler som de eksisterende programmene, medier og andre kommunikasjonsplattformer sørge for at alle aktørene blir indirekte involvert i samtlige ledd.

Å involvere alle aspektene og partene som avgjør prosjektets suksess i løpet av prosessen betyr at man i mindre grad overlater prosjektets suksess til tilfeldigheter. Dersom et prosjekt planlegges i isolasjon fra andre aktører og brukere vil det fortsatt kunne bli vellykket, men dette vil da avhenge fullstendig av den enkelte aktørens intuisjon. En kontinuerlig informering og interaksjon på tvers av aktørene åpner for løsninger som ikke ville vært mulig å utvikle i isolasjon, og vil dermed gjerne bli bedre, inkludere flere og dessuten være tryggere. I et slikt byromsprosjekt avhenger også suksessen i stor grad av en god mottakelse på tvers av mange grupper, og ikke kun for enkeltaktørene.

Den urbane handlingen - en fysisk inngripen

Selv om de konkrete løsningene må utarbeides i samarbeid mellom aktørene i prosessen antydet over, kan konkrete handlinger fortsatt sees i sammenheng med prosessens potensialitet og intelligens.

I definisjonen av en intelligent handling som en handling som endrer og utvider handlingrommet i byens kollektive nettverk, ligger faktumet at en slik handling må være fysisk og konkret. Den iboende potensialiteten og intelligensen i en prosess er ikke i seg selv nok til å utvide det kollektive handlingsrommet i byen. I denne forståelsen ligger det også at et midlertidig prosjekt også bare midlertidig påvirker det kollektive handlingsrommet. Selv om ny og viktig kunnskap kan utarbeides gjennom midlertidighet, og det slik kan ha innvirkning på senere beslutninger, er det ikke før en mer eller mindre permanent fysisk inngripen i byen finner sted at intelligensen realiseres, tapes eller oppstår. Det er altså avgjørende å bruke fysiske objekter for å virkeliggjøre intelligensen i sammensetningen av prosessen på Østre torg. Fordi måten byen brukes på avgjøres i møtet mellom mennesker og de fysiske omgivelsene, blir sammensetningene av mennesker og aktører bare en liten del av potenisaliteten i et byutviklingsprosjekt. I møte med den temporale dimensjonen er det også de fysiske omgivelsene som i størst grad virker inn på byens bruk, fordi flyten av mennesker og situasjoner er midlertidige, mens de fysiske løsningene er konstante. For å virkeliggjøre intelligensen i prosessen i form av fysisk handling, vil avhengighetsforhold mellom de forestlåtte programmene, virkningene og fysiske inngripner drøftes.

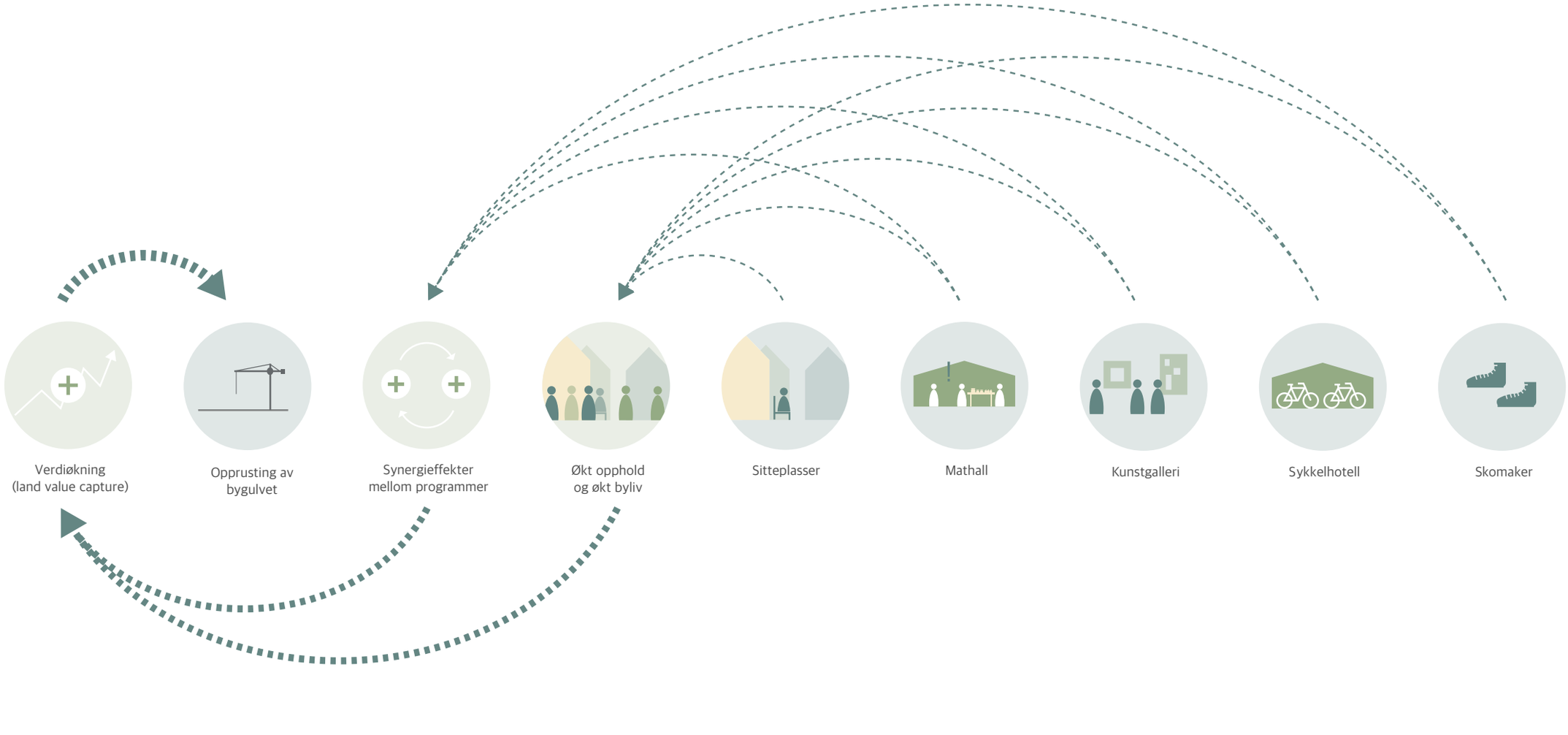
I de foreslåtte programmene og koblingene til felles interesser og økonomier blant aktørene ligger forutsetningen at de faktisk kan gjennomføres og virke fysisk inn på torget. De fleste programmene avhenger av en tetthet i andre programmer for øke i verdi, fordi virkningene som økt opphold i byrommet og synergieffekter mellom programmer avhenger av denne tettheten. Det krever med andre ord mange forskjellige handlinger å oppnå virkningene som fører til økning i verdi, som videre forsterker de samme effektene. Dette er også noe som er tydelig i problematikken sentrum i dag står ovenfor. Selv om det ikke mangler gode urbane konsepter i sentrum, er det vanskelig for ett initiativ å snu den negative utviklingen såpass betydelig at det blir attraktivt for flere å etablere seg. Fordi verdiøkningen avhenger av den samlede effekten av flere handlinger, vil innføringen av nye programmer slik i liten grad fungere som utviklingstriggere.

For å finne frem til fysiske inngrepner som kan fungere som utviklingstriggere, vil det være en strategi å finne ut hvilken handling som involverer eller påvirker det største antallet aktører og brukere. Virkningen til enkeltprogrammer er begrenset fordi den kobler seg til få ledd, som en gårdeier og det tilgrensende byrommet. Østre torg er allerede fylt opp med bebyggelse, og selv om det vil være mulig å rive for å bygge nytt eller åpne opp, er dette for det meste ikke realistisk i det økonomiske perspektivet til gårdeierne. Det er dermed grenser for omfanget av fysiske inngripner i bygningsmassen. Et objekt som i aller høyeste grad har potensiale for oppgradering, og som i tillegg har fysisk innvirkning på alle aktører og programmer på torget, er selve bygulvet. En investering i oppgradering av dekket og utformingen av sonene i byrommet vil føre til en verdiøkning for alle gårdeierne og programmene rundt torget fordi den fysiske utformingen vil bli mer attraktiv. Denne handlingen vil videre kunne gjøre det lønnsomt å etablere nye programmer, som igjen fører til virkningene som økt opphold, økt byliv og synergier mellom programmene.

Den fysiske utformingen av torget er en urban handling både fordi den er fysisk, og dermed påvirker hvordan byen brukes, og fordi den påvirker de fleste eller alle leddene i nettverket den er en del av. En verdiøkning ved en investering og fysisk inngripen trenger nødvendigvis ikke å være urban, og et eksempel kan være at en stor privat aktør investerer i sine egne eiendommer uten å knytte handlingen til nettverket eiendommen er en del av. I tillegg til at en urban handling er fysisk, er den også en integrert handling, fordi de urbane kvalitetene oppstår i integrasjon med byen. En isolert handling i form av en stor investering i en av de tilgrensende bygningene til torget vil derfor ikke nødvendigvis resultere i en verdiøkning for de andre leddene i tilknytning torget.

I tillegg til å legge forutsetningene for intelligens og handling i prosjektets prosess, vil det i denne sammenheng også være vitalt å undersøke hvilke handlinger som kan virkeliggjøre denne intelligensen. Selv om den fysiske oppgraderingen av torget allerede er et definert mål for prosjektet, blir det relevant å være klar over hvordan den fysiske handlingen relaterer seg til prosessen. Å se på oppgraderingen som et middel for å oppnå målet om økt attraktivitet, helhet og økonomisk fremgang, gjør at man kan se handlingen i lys av intelligensen den muliggjør. Dermed blir handlingen mer enn et mål i seg selv.

Siden Hamar kommune er hovedaktøren og grunneieren av selve torget, er det også i utgangspunktet kommunen som vil stå for finansieringen av prosjektet. Imidlertid er investeringen noe som også vil føre til en verdiøkning for alle de involverte aktørene. Dermed vil intelligensen og potensialet i handlingen avhenge av den økonomiske handlekraften. Selv om kommunen er en handlende aktør med en viss handlekraft, kunne det totale potensialet til handlingen til å generere verdi for alle leddene

Avhengighetskjede som ser foreslåtte programmer, ønskede effekter, fysisk handling og verdiøkning i sammenheng. Den fysiske handlingen om å oppgradere bygulvet på torget vil lede til en verdiøkning for alle aktører. Dette er en effekt de enkelte programmene er avhengige av for å være lønnsomme. For at enkelthandlinger som innføring av nye programmer skal oppnå samme effekt er de avhengig av å handle kollektivt.

bli større gjennom finansiering også fra de private aktørene. Siden både de store og små private aktørene vil tjene på virkningene en verdiøkning kan utløse, vil dette være investeringer som vil være lønnsomme for også for dem.

Selv om midlertidighet, medvirkning og mulighet for interaksjon mellom aktørene muliggjør en høy grad av intelligens i prosessen, vil en viktig del av diskusjonsgrunnlaget i prosessen bestå av å vurdere hvordan den fysiske inngripnen som foreslås virker på torgets potensiale. Disse vurderingene vil bli best gjennom en høy grad av interaksjon og integrasjon, men forutsetter også en forståelse for at at det er virkningene, og ikke handlingen som bør være prosjektets mål.

DreamHamar-prosjektet var en fire måneder lang prosess som jobbet med deltakelse og nettverksdesign i forkant av ombyggingen av Stortorget i 2011–2014.
Foto: Ecosistema Urbano/Emilio P. Doiztua. Gjengitt under Creative Commons-lisens.

SAMMENLIGNING: DREAMHAMAR-PROSJEKTET

Høsten 2011 vant det spanske arkitektkontoret Ecosistema Urbano konkurransen om forslag for forprosjektet til den kommende oppgraderingen av Stortorget. Forprosjektet bestod i en fire måneder lang deltakelsesprosess hvor byens innbyggere, lokale og internasjonale nettverk og digitale plattformer ble del av en idemyldring som både skulle være et inkluderende, kreativt samarbeidsprosjekt for byen, og fungere som basis for utformingen av det nye torget [12, 21]. DreamHamar-prosjektet var ambisiøst og annerledes, og fikk også internasjonal oppmerksomhet på grunn av dette.

Nettverksdesign i byutvikling

I løpet av firemånedersperioden ble det gjennomført arrangementer, workshops og midlertidige tiltak på torget. Sentralt for metodikken var en tankegang basert rundt nettverksdesign. Tankegangen baserer seg på at læring, kunnskap, samfunn, kultur, urbane temaer og arkitektur alle utvikles gjennom sammenknyttede nettverk i en kompleks dynamikk [23]. Prosjektet på Stortorget var en handlingsorientert anvendelse av dette, hvor innovative designverktøy ble brukt for å styrke engasjementet rundt torget, og skape liv i debatten. Målet var med andre ord ikke å bruke deltakelse for å enes om en spesifikk løsning, men å gjøre prosjektet og torget til en integrert del av byens nettverk, brukere og innbyggere.

Prosjektets virkning i ettertid

Prosessen var en stor suksess, og bidro til å skape mye engasjement rundt torget. De mange midlertidige installasjonene og arrangementene viste potensialet i denne typen planlegging ved å både produsere enormt mye materiale i samarbeid med alle som deltok, og ved å vise hva man kan få til med kreative metoder. Til tross for suksessen rundt deltakelsesprosessen har prosjektet senere fått kritikk på grunn av den svake koblingen mellom det omstendelige forprosjektet og det ferdige resultatet [2, 52]. De svært mangfoldige og ambisiøse ideene fra forprosjektet resulterte i all hovedsak i en rund, nedtrappet vannfontene i det ene hjørnet av torget, i tillegg til en del sittemøbler. Det er tydelig at potensialet i prosessen fra forprosjektet bare var videreført i det byggede resultatet symbolsk sett, og at det yrende livet rundt idemyldringene i liten grad ble fulgt opp i det ferdige designet. Stortorget ble oppgradert, og ble transformert fra parkeringsplass og bilvei til et byrom for mennesker, men spørsmålet om det hadde vært nødvendig med den omstendelige prosessen for å få det til, gjorde seg gjeldende.

DreamHamar i perspektiv av intelligent utvikling

For å sammenligne prosjektet med den foreslåtte prosessen i prosjektet på Østre torg, kan man se prosjektet i sammenheng med aspektene om integrasjon i byen, mulighet for interaksjon og handlekraft.

Prosessen til prosjektet har mange likhetstrekk med definisjonene for intelligent utvikling. Selve filosofien bak prosjektet var forankret i at byen og alt som utgjør den henger sammen som dynamiske og komplekse nettverk, og at en integrasjon av disse nettverkene vil stimulere til engasjement, tilhørighet og innovasjon. Aspektet om å styrke prosjektets integrasjon i byen er slik direkte samsvarende med den foreslåtte prosessen på Østre torg. Aspektet om interaksjon er også tydelig representert gjennom de utallige kreative deltakelsesprosessene. Prosjektet hadde sin base i Basarbygningen på Stortorget, og baserte seg på interaksjon gjennom hele tilstedeværelsen. Det store rommet for spontanitet dette muliggjorde manifesterte seg i det yrende livet på torget og mengden materiale som ble produsert i løpet av perioden.

Under punktet om konkret handlekraft blir det derimot tydelig i ettertid at prosjektet manglet evnen til å virkeliggjøre intelligensen i prosessen til det byggede resultatet. Hamar kommune var også i dette prosjektet hovedaktør og grunneier, og stod for den konkrete gjennomføringen av prosjektet. Prosjektet hadde solide økonomiske rammer, og kommunen var i tillegg involvert som aktør gjennom hele prosessen. Med grunnlag i drøftningene i oppgaven kan det sies at prosessen hadde et svært høyt potensiale for intelligens, men at denne intelligensen ikke lot seg overføre til en intelligent handling. De involverte aktørene i prosjektet bestod i tillegg til kommunen og arkitektene hovedsakelig av innbyggere og mindre aktører og grupper i byen. Dermed kan man si at hoveddelen av aktørsammensetningen befant seg i integrerte posisjoner i byen, og at de opererte innenfor det kollektive handlingsrommet. I oppgaven har det blitt drøftet at aktører innenfor det kollektive handlingsrommet i stor grad har forutsetninger for integrasjon og interaksjon, og dermed også intelligens, men at den integrerte posisjonen også begrenser handlingsrommet. Siden det ikke var noen private aktører med stort individuelt handlingsrom direkte knyttet til prosjektet, kan mangelen på gjennomføringsevne i prosjektet sees i relasjon til mangelen på aktører med økonomiske drivkrefter og få begrensninger.

Det er også tydelig at hovedfokuset til prosjektet lå i potensialet for intelligens i prosessen, og ikke i den fysiske handlingen. Selv om virkningene av prosessens sammensetning var ansett som et mål i seg selv, kan det sies at virkningene av den fysiske inngripnen gjennom ombyggingen av torget ikke ble viet stort nok fokus. Om prosessen i større grad hadde handlet om hvilken intelligens den fysiske handlingen hadde muliggjort, ville nok resultatet sett annerledes ut. Kritikken av resultatet handler om at torget i liten grad stimulerer til aktivitet og byliv utenom de store kulturarrangementene [52]. Hvorvidt den fysiske handlingen var integrert kan derfor stilles spørsmål ved, tross det store fokuset på integrasjon i prosessen. I lys av fysisk innvirkning over tid, vil det kunne sies at det ikke var den midlertidige bruken av torget, men selve byggingen av det som var den urbane handlingen i prosjektet. Fordi det byggede resultatet er det som fysisk endrer det kollektive handlingsrommet og bruken av byen, er det i denne handlingen intelligens burde vært hovedfokuset.

Det ikke mulig å gjøre noen fullstendige konklusjoner rundt forklaringen på prosjektets resultat, og man kan også peke på konkrete prosjekter der kommunen har vist stor gjennomføringsevne, som det nye kulturhuset som ble oppført samtidig som Stortorget [27]. Kulturhuset er også et prosjekt som kan sies å ha hatt intelligente virkninger, fordi det har åpnet for et stort mangfold i nye muligheter for kulturlivet i byen. Det er likevel relevant å gjøre en sammenligning av prosjektene på Stortorget og Østre torg på grunn av prosjektenes nokså like forutsetninger, og fordi erfaringene fra Stortorget-prosessen kan brukes direkte inn i planleggingen av prosjektet på Østre torg.

Oppgaven har hittil drøftet aktørenes ambisjoner om en koblet by og intelligent utvikling i perspektiv av både teorigrunnlaget og empiriske studier. Med utgangspunkt i disse drøftningene kan man i et helhetlig perspektiv vurdere problemstillingens utgangspunkt om hvordan kompleksitet og heterogenitet kan benyttes som byutviklingsverktøy.

KOMPLEKSITET OG HETEROGENITET SOM BYUTVIKLINGSVERKTØY: TEORI OG PRAKSIS

Forskjeller mellom teorigrunnlag og praksis

Alexander [1] drøfter i sin tekst potensialitet i relasjon til kompleksitet i systemer som overlapper hverandre. Potensialiteten i disse overlappingene muliggjøres av ikke-lineære sammensetninger og muligheten for spontan interaksjon. Et stort rom for mulige interaksjoner muliggjør intelligens i systemene etter definisjonen hvor intelligens er å skape størst mulig rom for fremtidig handling. Likevel viser definisjonen av intelligens hos Wissner-Gross [51, 52] også til aspekter ved intelligens som har med med styrke og handlekraft å gjøre. Et stort potensiale for interaksjon i et komplekst nettverk er dermed ikke nok i seg selv for å handle på dette potensialet. Dette knytter også definisjonen opp mot Corners [11] drøftning om at byen består av møtet mellom den dynamiske kompleksiteten og det temporale aspektet. Potensialitet i Alexanders tekst forholder seg i stor grad bare til iboende egenskaper i de forskjellige strukturene, mens Wissner-Gross og Corner forutsetter endringer og utvikling over tid. Dette gjør at handling og gjennomføringsevne blir vitale aspekter i byutvikling, fordi byen alltid forholder seg til det temporale aspektet.

Byutviklingspraksisen i Hamar består både av aktører som forholder seg til intelligensen i den iboende potensialiteten i systemene de er en del av, og av aktører som forholder seg til handlingsaspektet. Hamar kommune finnes til dels i skjæringspunktet mellom disse to perspektivene. Ved at de både muliggjøres og begrenses av sine forbindelser til byen og fungerer som handlende aktør har de gode forutsetninger for å oversette den integrerte posisjonen til intelligente handlinger. Likevel er det andre aktører som er bedre stilt for å realisere omfattende byutviklingsprosjekter, som de private eiendomsutviklerne.

Den koblede byen - en alterotopi

Fordi byen består av aktører og prosesser både med forutsetninger for integrasjon i komplekse nettverk og for konkret gjennomføringsevne, blir dynamikken mellom disse avgjørende for ambisjonen om intelligent utvikling.

Målet om å bli den koblede byen reflekterer ønsket om økte forutsetninger for intelligens gjennom økt integrasjon og rom for interaksjon. Dette er en god strategi i byromssammenheng, da økt interaksjon og spontanitet i mange sammenhenger er synonymt med byliv, og som en utvidelse økt livskvalitet. En tydelig sammenheng i byrommene i kombinasjon med rom for uforutsette elementer gjør byen mer attraktiv å oppholde seg i, samtidig som det kollektive handlingsrommet og potensialiteten øker. En analyse av byromsforløpene med space syntax-verktøy kan tydelig vise hvilke forløp og rom som er mest integrerte, og dermed hvor potensialiteten er størst.

I ambisjonen om intelligent utvikling er også en større integrasjon mellom byens prosesser og aktører en målsetting. Grunnene er de samme, at økt antall forbindelser fører til større rom for interaksjon og samhandling, og dermed intelligens. Det er i midlertid tydelig ut i fra drøftningene av de empiriske studiene at mye av potensialet for å oversette denne intelligensen til handling svekkes dersom alt og alle knyttes sammen gjennom forpliktelser og begrensninger. Dersom alle aktører blir likestilte og fullstendig integrerte vil dette i realiteten gjøre dem mer like hverandre, og som et resultat homogene fremfor heterogene. Eksempler som DreamHamar-prosjektet har vist at en homogen sammensetning av aktører i stor grad kan muliggjøre intelligens og interaksjon, men at dette er av lite verdi for byen på lang sikt på grunn av mangelen på oversettelsen til handling. Man kunne også vist til eksempler på homogene sammensetningen av andre typer aktører, som private eiendomsutviklere med stort handlingsrom. Her vil det antageligvis bli tydelig at selv om prosjektene er vellykkede i aktørenes perspektiv, vil prosessene i liten grad muliggjøre intelligens som fordeler denne vellykketheten i nettverkene i byen med andre typer aktører og brukere.

I spørsmålet om hvordan kompleksitet og heterogenitet kan brukes som verktøy for byutvikling blir det derfor relevant å snakke om hvordan forskjellige forutsetninger kan spille på hverandre for å skape produktiv endring. Kompleksitet kan brukes som et verktøy for byutvikling ved å være bevisst på potensialet for intelligens og spontanitet i integrerte sammenkoblinger. Nettverksdesign knyttes tett opp til dette, og kan konkretiseres gjennom prosjekter som DreamHamar, der nye forbindelser og tett sammenkobling ble brukt som triggere for innovasjon, kreativitet og samhandling. Den potensiale intelligensen i en bevisst økning av kompleksiteten blant elementer i byen er også tydlig i forbindelse med å skape levende byrom.

Heterogenitet kan imidlertid vise seg å være det mest kraftfulle virkemiddelet i byutviklingssammenheng. Selv om en tett integrasjon er blant forutsetningene for byer og urbane miljøer, er også forskjellighet og motsetninger essensielt for at byene skal utvikle seg. Uten spenninger mellom ulike interesser og roller vil det heller ikke være noe rom for handling, fordi det er disse spenningene som utgjør kreftene til å handle. På samme måte som det ikke finnes bevegelse når partikler er fullstendig diffunderert og jevnt fordelt i et stoff, er det spenningene i fordelingen som muliggjør endring. Å arbeide for å bruke heterogene aspekter ved byen til å skape produktive spenninger blir dermed den viktigste måten heterogenitet kan brukes som et verktøy. Dette vil i praksis si å koble aktører og elementer som er ulike sammen gjennom kanaler som kan oversette disse spenningene til produktiv handling. Eksempler på dette kan være å koble aktører som Utstillingsplassen Eiendom AS til prosjektet på Østre torg, for å kanalisere det store individuelle handlingsrommet til prosesser som muliggjør intelligens og gagner det kollektive.

En parallell kan dras mellom å bruke heterogeniteten i byen som verktøy for intelligent handling og begrepet "alterotopier" fra Dyrssens tekst [11] og arkitektkontoret aaa. Begrepet er nytt, men kommer betyr noe som "omgivelser som skapes av forskjellighet". Dette kan brukes for å beskrive byer eller rom som formes av heterogenitet. I tillegg til aaa, har det baskiske arkitektkontoret URBANBAT arbeidet mye med å utforske begrepet [46]. Blant drøftningene sees "det som er annerledes" på som en genererende kraft gjennom at det skaper "annerledes rom", rom for spontanitet og gjensidige avhengigheter. Annerledes rom kan sees i relasjon til Foucaults definisjon av heterotopier [14]. Foucault snakker her om rom som er sammesatt av forbindelser på tvers av tid og rom. Eksempler er historiske omgivelser plassert i en fremmed situasjon, rom hvor tid oppleves annerledes, eller rom som har sammesatte

Heterotopien. Annerledes rom som har flere lag av forbindelser til andre tidsrom, situasjoner og assosiasjoner, og som muliggjøres av det heterogene. Østre torg representerer et rom med høy potensialitet gjennom sine mange roller og forbindelser i både fortid, nåtid og fremtid. Sammen medl den tette forbindelsen til byens kollektive hukommelse og det sammensatte interessebildet, er forutsetningene til stede for at byrommet vil fungere som genetator for spontanitet, konflikt og intelligent respons på endrede forutsetninger.

fysiske egenskaper, som en telefonsamtale eller en båtreise. Rom som muliggjøres av sammensatthet kan leses og tolkes på mange måter, men kobles i URBANBATs drøftninger til hva de muliggjør av videre muligheter og handling. De ser på annerledes og sammensatte rom som noe som kan muliggjøre spontanitet, improvisasjon, eksperimentering og fantasering. Sammensatte rom kan også sees på som en generator av konflikt på grunn av sine motstridende perspektiver og interesser. Konflikt kan også i seg selv sees på som en generator for handling. Videre kan man se på disse genererende egenskapene som noe som gjør at rommet stadig påvirker og endrer seg selv på grunn av sine egenskaper. I tillegg drøfter kontoret at mangfoldet av muligheter for alternativ bruk og spontanitet leder til en bruk av rommet som stiller spørsmål ved eller utfordrer en hegemonisk tankegang. Den iboende dynamikken til omgivelser som muliggjøres av sammensatthet og heterogenitet blir dermed til en drivmotor for endring og dynamisk tilpasning. I lys av drøftningene om intelligens vil slike rom per definisjon være integrerte i byen på grunn av sine sammensatte forbindelser. Disse overlappingene i et høyt antall systemer muliggjør også interaksjon, som muliggjør spontanitet og intelligens. Å knytte potensialiteten i sammensatte rom til konkret handlekraft vil dermed være et interessant utgangspunkt for å skape unike og dynamiske omgivelser som kan utvikles med en høy grad av intelligens, og i takt med byen gjennom skiftende forutsetninger over lengre tid.

Heterogenitet og kompleksitet kan dermed sees på som to forskjellige aspekter som begge kan virke som verktøy i byutvikling på forskjellige måter. Selv om målet om å bli en koblet by i stor grad forholder seg til potensialet i urban kompleksitet, kan det likevel sies at målet ikke bør være å koble alt sammen til et eneste stort, spenningsløst nettverk. Den levende og utviklende byen gjøres både mulig av tett sammenkobling, og av spenningene og mulighetene i det som er forskjellig fra hverandre.

Dersom det eksperimenteres videre med kanalene som etablerer koblinger mellom det forskjellige vil Hamar ha gode forutsetninger for å både bli den koblede byen og en alterotopi. De veletaberte og integrerte aktørene og de handlekraftige, lokale aktørene har sammen alle komponentene som skal til for å få til en intelligent utvikling som både holder følge med globale trender og kan løse lokale utfordringer.

Oppgavens valg og arkitektonisk tenking

Den arkitektoniske tenkningen presentert i Dyrssens tekst [11] drøfter også dynamisk kompleksitet og sammensatthet som forutsetninger for arkitekturfeltets virke, og kunnskapsproduksjon generelt. Oppgavens forutsetninger bygger på forståelsen av byen som møtet mellom de forskjellige sammensetningene og systemene som utgjør den. Valget om å gå bredt ut for å undersøke byen empirisk i tillegg til teoretisk reflekterer denne tankegangen, ved at oppgaven aktivt har forsøkt å studere møtene mellom aktørene, byrommene, menneskene og alt i mellom. Dette henger også sammen med både Karatanis tanker om arkitektur som noe som alltid kommuniserer med et relativt annet, og den kognitive vitenskapens utgangspunkt om at vår forståelse av verden er situasjonsbasert. Den kognitive vitenskapens perspektiv på kunnskap som noe som oppstår i møtet mellom observering, konseptualisering og egne inngripner er noe som tydelig har gjort seg relevant i oppgaven. Observeringen av aktørene og byen, bearbeidingen av den innsamlede informasjonen, konseptualiseringen rundt temaene i oppgaven og førstehåndsinngripnene i bylab er alle klare paralleller som samsvarer med denne forståelsen.

Foucaults tanker om kunnskapsproduksjon har også virket inn på valgene som er gjort i oppgaven. Ved å koble observasjonene i det empiriske arbeidet til et teoretisk grunnlag for å konseptualisere og utprøve, har oppgaven utarbeidet et perspektiv på den satte problemstillingen. Dette perspektivet presenteres ikke som et konkluderende svar, men som et arbeid som har en egenverdi, og som kan utvide den totale forståelsen av problemstillingen.

I begrepene heterotopier og liminale tilstander kombineres også perspektivet på kunnskapsproduksjon med de arkitektoniske og kunstneriske metodene. Dette er eksempler på kunnskap som har en egenverdi på grunn av perspektivet den kommuniserer. Konseptualiseringen av den innsamlede informasjonen i etterkant av de empiriske studiene og oversettelsen av dette til konkrete situasjoner på Hamar er arbeider som ikke søker å være falsifiserbart. I stedet kommuniseres de observerte sammenhengene i arbeidet, noe som gjør at det totale perspektivet kan videreutvikles.

De arkitektoniske og kunstneriske metodene er noe som kunne vært anvendt i større grad i oppgaven for å kommunisere disse sammenhengene. Virkemidler som illustrasjoner, kunst og poetiske fremstillinger kunne i denne forståelsen for kunnskapsproduksjon derfor også vært verdifullt.

KONKLUSJONER OG VIDERE SPØRSMÅL

Oppgaven har tatt utgangspunkt i et teoretisk grunnlag for å undersøke hvordan kompleksitet og heterogenitet kan brukes som verktøy for byutvikling på Hamar. Teorigrunnlaget har blitt satt i sammenheng med empiriske studer av byutviklingsprosessene på Hamar, og drøftningene av dette har blitt grunnlaget for en konseptualisering av en overordnet utviklingsstrategi. Konkrete aspekter ved utviklingsstrategien har deretter blitt studert med en praktisk innfallsvinkel. Erfaringene og drøftningene fra de empiriske og praktiske studiene har sammen med teorigrunnlaget blitt grunnlaget for å drøfte et konkret byutviklingsprosjekt på Østre torg.

Kompleksitet, interaksjon og heterogenitet

Teorigrunnlaget fra Alexander [1], Corner [9] og Dyrssen [11] har vært utgangspunkt for forståelsen av oppgavens metodikk. Grunnlaget har videre blitt konseptualisert ved å vurdere rollene til kompleksitet, interaksjon og heterogenitet med utgangspunkt i undersøkende arbeid og intervjuer. De intervjuede aktørenes praksis og roller i byen har blitt sett i sammenheng med graden av integrasjon og overlappinger med byens nettverk, og graden av interaksjon dette muliggjør.

Alexanders [1] tanker om urbane miljøer som overlappende systemer som muliggjør en høy grad av interaksjon har videre blitt satt i sammenheng med Hamar byromsplans ambisjoner om intelligent utvikling. Med definisjonen av intelligens som en muliggjøring av et størst mulig mangfold i fremtidige handlingsrom, har intelligent utvikling blitt drøftet som spontanitet i i interaktive nettverk av en viss kompleksitet. Denne drøftningen har blitt grunnlaget for å vurdere i hvilken grad praksisen blant aktørene muliggjør intelligent utvikling.

Utviklingsstrategi og handlingsplan

Etter konseptualiseringen av teorigrunnlaget i sammenheng med de empiriske studiene, ble dette brukt for å skissere en overordnet strategi som muliggjør intelligent utvikling på en bymessig skala. De samtidige byutviklingsprosjektene og hovedaktørene ble sett i sammenheng med hverandre for å studere hvordan de kan kobles sammen for å muliggjøre interaksjon og intelligens i prosessene.

En veksling i metoder i oppgaven gjorde at den overordnede strategien ble undersøkt praktisk gjennom utprøving av bylab i Hamar som overskridende arena. I bylab ble noen av hypotesene om at overlapping mellom aktører og prosesser muliggjør interaksjon testet i praksis. Konklusjonene var at arenaen i stor grad muliggjør interaksjon, men at en høy integrasjon med aktører og oversettelse av den potensielle intelligensen i arenaen også krever et konkret handlingsaspekt.

For å knytte drøftningene om potensialitet og intelligens til konkret handling i byutviklingsprosjekter, ble de ulike kanalene mellom de forskjellige typene aktører vurdert. Bylab og andre kanaler som eksisterende programmer, medier, reguleringsprosesser og mobile feltkontor ble vurdert etter i hvilken grad de muliggjør integrasjon i byen, interaksjon mellom deltakere og aktører, og i hvilken grad de kan knytte den potensielle intelligensen i dette til konkret handling.

Drøftningene rundt intelligent utvikling, erfaringene fra bylab og den videre konseptualiseringen rundt dem ble videre utforsket i en konkret situasjon gjennom et byutviklingsprosjekt på Østre torg. Torget ble sett i sammenheng med potensialitet for urban kompleksitet i lys av Alexanders prinsipper. Videre ble de forskjellige kanalene mellom de forskjellige arktørenes handlingsrom brukt for å lage et konsept for interaksjon mellom prosjektets aktører. For å virkeliggjøre den potensielle intelligensen i en slik prosess ble også fysiske handlinger i prosjektet vurdert etter i hvilken grad de kan utløse videre handling og intelligente sammensetninger. Konklusjonen var at de fysiske inngripnene som har størst innvirkning på flest mulige forskjellige aktører i størst grad vil virkeliggjøre den potensielle intelligensen i sammensetningene, og muliggjøre det største mangfoldet av videre handlingsmuligheter.

Problemstillingen

Den åpne problemstillingen om hvordan kompleksitet og heterogenitet kan være verktøy for byutvikling har fungert som en vid ramme for arbeidet med oppgaven. Problemstillingen var åpen nok til at oppgaven kunne utvikle seg med oppdagelsene og drøftningene som ble gjort underveis. Arbeidet gjorde at oppgaven kunne gi et svar på problemstillingen, men fokuserte i større grad på å utvide perspektivet rundt tematikken.

Konklusjonene ovenfor problemstillingen var at kompleksitet og integrasjon i komplekse nettverk er vitalt i diskusjonen om intelligens i urbane miljøer. Kompleksitet kan brukes som verktøy i byutvikling gjennom å sammenkoble urbane elementer for tilrettelegge for høy potensialitet for spontanitet. Heterogenitet kan brukes som verktøy ved å opprettholde og skape spenninger i dynamikken mellom byens innhold og aktører. Slik kan man bidra til å skape urbane miljøer som fungerer som generatorer for endring og intelligent tilpasning.

Oppgavens rammer og begrensninger

Etter å ha vurdert hva oppgaven har oppnådd blir det også relevant å vurdere hvilke områder oppgaven ikke har dekket. Utgangspunktet åpnet for det meste fra en fullstendig teoretisk drøftning til en forgivende prosjektering, ved at problemstillingen var åpen. Oppgaven har blitt et arbeid som bruker teoretiske grunnlag for å si noe om eksisterende og fremtidig praksis i byutvikling på Hamar. Dermed har oppgaven ikke vært prosjekterende, og befinner seg nærmere en teoretisk oppgave i et spektrum av oppgavetyper. Oppgaven har dermed også bare i en viss grad benyttet seg av den liminale tilstanden omtalt av Foucault og Dyrssen [11] som virkemiddel, noe arkitekturfaget vanligvis benytter som hovedinnhold. Oppgaven bør derfor vurderes som en akademisk og teoretisk oppgave om urbane temaer. Selv om den arkitektoniske tenkingen i henhold til Dyrssen har utgjort oppgavens metodikk, har resulatet av metodene blitt en drøftningsoppgave. Oppgaven kan dermed vurderes i lys av Dyrssens og Foucaults drøftninger om kunnskapsproduksjon gjennom at produktet er en utvidelse av perspektivet på den valgte problemstillingen.

Nye spørsmål og videre arbeid

Med den valgte metodikken blir det en del av oppgaven at arbeidet ikke

nødvendigvis har noen start eller slutt. Når målet ikke er å avkrefte eller bekrefte en problemstilling, blir arbeidet med å utvide forståelsen en uendelig prosess.

I arbeidet med en handlingsplan for Østre torg kom oppgaven inn på konsekvenser for intelligens gjennom fysiske inngripner. Det er tydelig at oppgaven slik beveger seg mot å arbeide med en mer konkret strategi for en fysisk utforming av torget. I denne forstand kan drøftningsarbeidet i oppgaven også sees på som forutsetningene for en fortsettelse gjennom en prosjekteringsoppgave. Konkusjonene fra drøftningene kan brukes for å gjøre konkrete grep i byutviklingsprosesser på Hamar. Likevel ville en prosjekteringsoppgave også benyttet seg av den doble argumentasjonen som muliggjøres av å presentere konsekvensene av en mulig fremtid, eller en liminal tilstand.

Å gjennomføre praktiske studier av prosessen som står for døren på Østre torg ville også vært en unik mulighet til å sammenligne den virkelige praksisen med oppgavens drøfninger. Dette ville imidlertid vært en prosess som tar flere år å følge opp, og som kunne blitt en del av enten et doktorarbeid eller arbeid med konkret prosjektering i samarbeid med aktørene.

En oppfølging i praksis om drøftningene rundt hva som muliggjør intelligente handlinger ville også vært et konkret tema som kunne vært fulgt opp i mange sammenhenger. Ved å bruke arbeidet i oppgaven til å etablere hypoteser for forutsetningene for intelligens, og å teste ut dette i praksis over lengre tid ville bidratt til å utvikle perspektivet på problemstillingen videre.

LITTERATURLISTE

1. Alexander, C. (1965). A City Is Not A Tree. Architectural Forum, Vol. 122, No. 1. s. 58–62.

2. Aspeli, M. (2015, 14. august). Suksess på torget. Hamar Dagblad. Hentet fra [https://www.hamar-dagblad.no/debatt/suksess-pa-stortorget/o/5-80-16697] Lest 04.05.18.

3. Asplan Viak (2017). Fortetting i Hamar – Analyse, volumstudier og anbefaling. Hentet fra [https://www.hamar.kommune.no/getfile.php/13407525/Bilder/Hamar/Artikkelbilder/Organisasjonen/Plan%20og%20utviklng/Fortetting%20i%20Hamar%20revidert%20%20krympet.pdf] Lest 03.05.18.

4. Bentzrød, S. B. (2018, 12. februar). Vil utsette InterCity-utbyggingen med flere år – stikk i strid med Stortingets vedtak. Aftenposten. Hentet fra [https://www.aftenposten.no/norge/i/L03v5R/Vil-utsette-InterCity-utbygging-med-flere-ar--stikk-i-strid-med-Stortingets-vedtak] Lest 03.05.18.

5. Bergheim, C. (2017, 11. oktober). En av Hamars største butikker stenger dørene. Hamar Arbeiderblad. Hentet fra [https://www.h-a.no/nyhet/en-av-hamars-storste-butikker-stenger-dorene] Lest 04.05.18.

6. Brandsås, F. (2017, 6. juli). Her bygger ny trio 250 boliger for en milliard. Hamar Arbeiderblad. Hentet fra [https://www.h-a.no/nyhet/bygger-to-prosjekt-for-milliard] Lest 04.05.18.

7. Brun, T. A. (2017, 23. juni). All time-high på Hamar. Estate Nyheter. Hentet fra [http://www.estatenyheter.no/2017/06/23/all-time-high-pa-hamar/] Lest 04.05.18.

8. Christensen, H. H. (2012, 13. september). Hamar blir høyreist. Hamar Arbeiderblad. Hentet fra [https://www.h-a.no/nyheter/hamar-blir-hoyreist] Lest 04.05.18.

9. Corner, J. (2006). Terra Fluxus. I Waldheim, C. (red.), The Landscape Urbanism Reader (s. 21 – 33). New York: Princeton Architectural Press

10. Corner, J. (1999). The Agency of Mapping: Speculation, Critique and Invention. I Cosgrove, D. (red.), Mappings (s. 213 – 252). London: Reaktion Books.

11. Dyrssen, C. (2010). Navigating Heterogeneity: Architectural Thinking and Art Based Research. I Biggs, M. & Karlsson, H. (red.), The Routledge Companion to Research in the Arts (s. 223 – 239). New York: Routledge.

12. Ecosistema Urbano (2018). DREAMHAMAR. Hentet fra [http://ecosistemaurbano.com/portfolio/dreamhamar/] Lest 04.05.18.

13. Evensen, H. B. (2014, 17. mars). Gratis i Hamars nye p-hus. Østlendingen. Hentet fra [https://www.ostlendingen.no/hamar-dagblad/hamar-dagblad/gratis-i-hamars-nye-p-hus/s/2-2.2757-1.8339938] Lest 04.05.18.

14. Foucault, M (1984). Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias. Architecture/Mouvement/Continuite, 1984, Nr. 5, s. 46–49.

15. Frengstad, J. M. (2016, 16. januar). Hva nå, Hamar sentrum? Hamar Dagblad. Hentet fra [https://www.hamar-dagblad.no/sentrum/hamar/nyheter/hva-na-hamar-sentrum/f/5-80-24547] Lest 03.05.18.

16. Gehl Architects (2013). Hamar Byromsplan. Hentet fra [https://www.hamar.kommune.no/getfile.php/13241596/Bilder/Hamar/Artikkelbilder/Organisasjonen/Plan%20og%20utviklng/20130321_Hamar%20byrumsplan_final%20mindre.pdf] Lest 04.05.18.

17. Gehl, J. (1971, 2011). Life Between Buildings. Washington, DC: Island Press.

18. Gudbjørgsrud, B. (2017, 3. desember). Et av landets første klimabudsjett. Hamar Arbeiderblad. Hentet fra [https://www.h-a.no/debatt/et-av-landets-forste-klimabudsjett] Lest 03.05.18.

19. Hamar kommune (2018). Kommuneplan 2018–2030. Samfunnsdel med langsiktig arealstrategi (Høringsdokument). Hentet fra [https://www.hamar.kommune.no/getfile.php/13406671/Bilder/Hamar/Artikkelbilder/Politisk%20organisasjon/Kommuneplan-2018-2030-H%2Bringsdokument_oppslag.pdf] Lest 03.05.18.

20. Hamar kommune (2018). Bylab Hamar. Hentet fra [https://www.hamar.kommune.no/category20278.html] Lest 04.05.18.

21. Hamar kommune (2017). Stortorget i Hamar. Hentet fra [https://www.hamar.kommune.no/category5383.html] Lest 04.05.18.

22. Hamar kommune (2017). Historiske glimt. Hentet fra [https://www.hamar.kommune.no/article5736-7496.html] Lest 30.01.18.

23. Hamar kommune, Ecosistema Urbano (2016). Future Hamar-boka. Historien om DreamHamar-prosessen – Bokversjon 1.0. Hentet fra [https://www.hamar.kommune.no/getfile.php/1391684/Filer/Hamar/120130%20FUTUREHAMAR%20BOKA_medium.pdf] Lest 04.05.18.

24. Hamar kommune. (2016). Ordfører i Hamar. Hentet fra [https://www.hamar.kommune.no/hamar/www/site/politisk/ordfoerer/] Lest 04.05.18.

25. Hamar kommune (2015). Midtbyen plass. Hentet fra [https://www.hamar.kommune.no/category8832.html] Lest 04.05.18.

26. Hamar kommune (2011). Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer – Byens kulturlandskap. Hentet fra [https://www.hamar.kommune.no/getfile.php/1383785/Bilder/KDP%20kulturminner%20tekstdokument%20vedtatt%281%29.pdf] Lest 03.05.18.

27. Hamar kommune (u.å.). Byggeprosjekter i Hamar. Hentet fra [https://www.hamar.kommune.no/category6589.html] Lest 04.05.18.

28. Hanslien, A. (2014, 9. august). Han skal gjenreise Hamar. Gudbrandsdølen Dagningen. Hentet fra [https://www.gd.no/nyheter/han-skal-gjenreise-hamar/s/1-934610-7519589] Lest 04.05.18.

29. Haugen, E. J. (2018, 23. april). Stenørken skal bli det grønne, urbane torget. Hamar Arbeiderblad. Hentet fra [https://www.h-a.no/nyhet/skal-bli-det-gronne-urbane-torget] Lest 04.05.18.

30. Haugen, E. J. (2018, 14. februar). Rundet 100 millioner kroner i overskudd. Hamar Arbeiderblad. Hentet fra [https://www.h-a.no/nyhet/rundet-100-millioner-kroner-i-overskudd] Lest 04.05.18.

31. Haugen, E. J. (2017, 1. oktober). Vil forvandle Østre torg fra ørken til oase. Hamar Arbeiderblad. Hentet fra [https://www.h-a.no/nyhet/vil-forvandle-ostre-torg-fra-orken-til-oase] Lest 04.05.18.

32. Holm, T. (2015, 23. mars). En vandring rundt Østre torg i 1950-årene. Hamar Arbeiderblad. Hentet fra [https://www.h-a.no/debatt/en-tur-rundt-ostre-torg-i-1950-aarene] Lest 04.05.18.

33. Hokstad, H. M. T. (2017, 8. november). Jeg tror ikke folk skjønner hvor alvorlig det er. Hamar Arbeiderblad. Hentet fra [https://www.h-a.no/nyhet/jeg-tror-ikke-folk-skjonner-hvor-alvorlig-det-er] Lest 03.05.18.

34. Hokstad, H. M. T. (2017, 14. november). Gullsmed Liberg: – Sentrum tåler ikke så mye mer tomrom nå. Hentet fra [https://www.h-a.no/nyhet/det-som-skjer-naa-er-at-historien-gjentar-seg] Lest 03.05.18.

35. Hokstad, H. M. T. (2017, 24. november). Savner dem som bare stakk innom. Hentet fra [https://www.h-a.no/nyhet/hamar/savner-dem-som-bare-stakk-innom] Lest 03.05.18.

36. Høgskolen i Innlandet (2018). Om Hamar. Hentet fra [https://www.inn.no/om-hoegskolen/studiesteder/studiested-hamar/om-hamar] Lest 30.01.18.

37. Kommuneprofilen (2018). Sysselsatte med bosted og arbeidssted i kommunen – og pendlere inn og ut av kommunen. Hentet fra [http://www.kommuneprofilen.no/profil/sysselsetting/DinRegion/syss_pend_region.aspx] Lest 30.01.18.

38. Laakso, R. (2017, 12. oktober). Ikke hyggelig at butikker stenger. Hamar Arbeiderblad. Hentet fra [https://www.h-a.no/nyhet/--ikke-hyggelig-at-butikker-stenger] Lest 04.05.18.

39. Norske Arkitekters Landsforbund (2018). Byutvikling blir bedre med samskaping. Hentet fra [https://www.arkitektur.no/byutvikling-blir-bedre-med-samskaping] Lest 04.05.18.

40. Olsen, S. V. (2014, 10. november). Satser på CC for tredje gang. Norsk Rikskringkasting. Hentet fra [https://www.nrk.no/ho/satser-pa-cc-for-tredje-gang-1.12035354] Lest 04.05.18.

41. Proff.no (2018). CC Gruppen AS. Hentet fra [https://www.proff.no/selskap/cc-gruppen-as/hamar/-/Z0IE9KLE/] Lest 04.05.18.

42. Proff.no (2018). Utstillingsplassen Eiendom AS. Hentet fra [https://www.proff.no/selskap/utstillingsplassen-eiendom-as/hamar/eiendomsforvaltning-og-utvikling/PN4833698I396/] Lest 04.05.18.

43. – Rusten, H. E. (2018, 17. januar). Her ligger nøkkelen for å redde sentrum. Hamar Arbeiderblad. Hentet fra [https://www.h-a.no/nyhet/her-ligger-nokkelen] Lest 04.05.18.

44. Statistisk Sentralbyrå (2017). Befolkning og areal i tettsteder. Hentet fra [https://www.ssb.no/beftett] Lest 30.01.18.

45. Strandby, T. (2016, 12. august). Sentrumshagen er konkurs – 115 millioner kan være tapt. Hamar Arbeiderblad. Hentet fra [https://www.h-a.no/nyheter/sentrumshagen-er-konkurs] Lest 04.05.18.

46. URBANBAT (2015). Una Alterotopia Es... Hentet fra [https://urbanbat.org/portfolio_page/una-alterotopia-es/] Lest 04.05.18.

47. Utstillingsplassen Eiendom AS (u.å.). Eiendommer. [Hentet fra http://www.upl.no/eiendommer/] Lest 04.05.18.

48. Utstillingsplassen Eiendom AS (u.å.) Historien. Hentet fra [http://www.upl.no/om-oss/historien/] Lest 04.05.18.

49. Utstillingsplassen Eiendom AS (u.å.). Vestbyen Kvartal. Hentet fra [http://www.upl.no/upl_prosjekter/vestbyen/] Lest 04.05.18.

50. Wissner-Gross, A. D. (2013). Causal Entropic Forces. Physical Review Letters, Vol. 110, 16. Hentet fra [https://journals.aps.org/prl/pdf/10.1103/PhysRevLett.110.168702] Lest 04.05.18.

51. Wissner-Gross, A. D. (2013). A new equation for intelligence. (Videoklipp) Hentet fra [https://www.ted.com/talks/alex_wissner_gross_a_new_equation_for_intelligence] Lest 04.05.18.

52. Østby, O. R. (2015, 23. juli). Bassenget på torget. Hamar Arbeiderblad. Hentet fra [https://www.h-a.no/debatt/bassenget-paa-torget] Lest 04.05.18.